

**Universitat Autònoma
de Barcelona**

**FACULTAT DE FILOSOFIA I LLETRES
DEPARTAMENT D'ART I DE MUSICOLOGIA**

2017

Tesi doctoral

ABEL MUS (1907-1983).

Intèrpret, pedagog, compositor i escriptor.

Autor: Daniel Gil Gimeno

Directors de la tesi:

Cèsar Calmell i Piguillem

Josep Maria Gregori i Cifré

3. PEDAGOG

3.1 Primeres experiències com a docent.

Durant els anys de formació Mus va tenir professors de procedències i maneres d'ensenyar molt diferents que el van marcar a l'hora de donar classes. Els primers professors que el van introduir al món del violí van ser Vicente Tàrrega i Monzonís.

Es podria afirmar que Mus va començar a impartir classes de violí gairebé al mateix temps que s'inicià amb l'instrument. La facilitat amb què assimilava la tècnica del violí i els conceptes musicals van fer que els seus primers professors confiessin els seus alumnes a Mus en determinades circumstàncies. Segons explica a les seves *Memòries*, amb tan sols dotze anys, quan va viure a València, va donar les seves primeres classes a casa del seu professor Monzonís, ja que quan aquest s'absentava i Mus havia d'atendre els seus alumnes. Ho explicava així:

I had notice that I was losing my time because my teacher, who had very much to do playing everywhere, forgot his pupils... instead of receiving his lessons, he made me give classes to his youngest pupils when he was not at home... as for mines, as I lived in his own apartment, they were always postponed and finally forgotten... for this reason, during the year I lived in his house he only heard me play 3 or four times and always when he was doing something else, once while taking his meal, another time doing his cigarettes with a german machine or repairing his violin, for he was a daring luter.⁴⁰⁰

Veient que no tenia sentit continuar vivint a València per rebre tan poques classes, la família Mus va decidir marxar a París perquè els seus fills poguessin estudiar amb professors de prestigi.

Un cop establert a París, va continuar impartint classes particulars, que a més de formar-lo com a músic i pedagog, li permetien ajudar a l'economia familiar. En aquells anys Mus tenia una vida molt atrafegada, tal com mostra a les seves *Memòries*:

---

⁴⁰⁰ MUS, Abel. *A life*. p. 18. Traducció:

Vaig notar que estava perdent el temps, perquè el meu mestre, que tenia molt a fer tocant arreu, s'oblidava dels seus alumnes ... en comptes de rebre classes, em feia fer classes als seus alumnes més joves quan ell no era a casa ... en quant a les meves classes, com que vivia al seu propi pis, sempre eren posposades i finalment oblidades... per aquesta raó, durant l'any que vaig viure a casa seva només em va escoltar tocar tres o quatre cops i sempre quan estava fent algun altra cosa, una vegada mentre menjava, un altre cop fent els seus cigarrets amb una màquina alemanya o reparant el seu violí, ja que era un luthier agosarat.

*My father, who has always been talkative, used to say that I spent the whole day practicing violin, but this could not be quite true... the most I could practice, were five or six hours a day, since I had also to play for my living sake in cinemas, cafés or restaurants and I had also to attend my pupils... all these works took me about six hours a day, hours that added to the ones I spent practising for myself made really tiring journeys... but youth and enthusiasm have no barriers and I never seemed exhausted or unhappy.*⁴⁰¹

Amb el seu trasllat a París va estudiar amb pedagogs de la talla de Joseph Bilewski, Alfred Brun, Augustin Lefort, Edouard Nadaud, Georges Cuvelard i Gaston Poulet. Tots aquests professors provenien de l'escola franco-blega del violí, però cadascun d'ells tenia diferents maneres d'entendre la docència i per tant d'impartir les classes i de tractar els alumnes. Com podrem observar més endavant, la conjunció d'aquestes experiències amb la personalitat del propi Mus van determinar la seva visió de la pedagogia.

Va ser durant els anys de l'etapa francesa quan va començar a escriure el seu *Méthode elemental de violí*. A continuació s'estudiarà en profunditat aquest mètode que va escriure entre 1924 i 1925 pensat per als alumnes que tenia llavors a la capital francesa.

---

⁴⁰¹ MUS, Abel. *A life*. p. 28. Traducció:

El meu pare, qui sempre havia estat parlador, solia dir que jo passava tot el dia estudiant violí, però això no era del tot cert...el màxim que podia estudiar eren cinc o sis hores al dia, ja que havia de tocar per guanyar-me la vida a cinemes, cafès o restaurants, i també havia d'atendre els meus alumnes... tots aquests treballs em portaven unes sis hores al dia, que afegides a les que passava estudiant per mi mateix feien que acabés realment cansat cada dia... però la joventut i l'entusiasme no tenen barreres i mai no semblava esgotat o infeliç.

3.2 Mètode elemental de violí

Mus començà a redactar el seu mètode de violí entre 1924 i 1925 a la ciutat de París. Les inquietuds pedagògiques s'havien despertat prematurament amb tan sols dotze anys quan va impartir les seves primeres classes i això va facilitar que amb setze anys s'interessés per escriure el seu propi mètode.

Durant la seva etapa francesa (1920-1931) Mus va tenir diversos alumnes privats per ajudar a l'economia familiar i és en aquest context que va escriure el seu mètode. Aquest té una clara influència de *Escola de violí* de Delphin Alard, que era el mètode que s'utilitzava al Conservatori de París i als centres d'Espanya i França. De fet el propi Mus va estudiar amb aquest mètode tant a Borriana com després a París, ja que era obligatori en pràcticament tots els conservatoris.

El tractat té un conjunt de duets molt interessants per dos a violins, que sorprenen per l'energia, lirisme i lleugeresa que desprenen, i també inclou exercicis merament tècnics. L'objectiu d'aquests duets és que l'alumne millori progressivament les seves capacitats tècniques i musicals, ajudat pel suport harmònic i musical de la segona veu, que interpreta el professor. La dificultat de les dues veus és clarament diferent: la veu inferior destinada al professor té moltes més dificultats tècniques (dobles cordes, passatges virtuoses,...) que la veu destinada a l'alumne (pentagrama superior).

Existeixen dues versions inèdites del mètode. La primera està redactada íntegrament en francès ja que els alumnes que tenia en aquesta època eren francesos. Aquesta versió compta amb la cal·ligrafia pròpia de Mus d'aquells anys, realitzada amb cursiva i on es veuen diverses correccions i anotacions posteriors. El mètode acaba amb esbossos d'exercicis on s'introdueixen canvis de posició però aquest apartat no es va finalitzar, quedant així inacabat.

Mus va dedicar la versió francesa d'aquest mètode als seus alumnes.

Anys després va realitzar una revisió del mètode, redactat en castellà, on es reestructuren alguns exercicis, se suprimeixen alguns duets i s'introdueixen exercicis, anotacions tècniques i duets nous.

Al final de la seva vida Mus explicava en una entrevista⁴⁰² que aquest mètode de violí el va escriure amb molta il·lusió per als nens que ja haguessin cursat dos o tres cursos de solfeig. Això es reflecteix al tractat, ja que està escrit pressuposant uns coneixements bàsics de llenguatge musical i no es preocupa per descobrir els aspectes relacionats amb el solfeig, sinó que se centra des de l'inici a resoldre problemes tècnics del violí i a millorar el nivell de l'alumne.

Desafortunadament mai va acabar aquest treball deixant-lo incomplet i inèdit. Tot i així podem gaudir de més d'una desena de duos originals per a dos violins molt ben escrits.

---

⁴⁰² VALOR CALATAYUD, E. De Música. *Ciudad*. Alcoi. 1 de juny de 1971.

3.2.1 Anàlisi del mètode

El mètode de Mus s'estructura i inspira molt clarament en el mètode d'Alard. Mus va estudiar aquest mètode tant a Borriana com a París i possiblement a l'hora d'impartir classes va trobar unes mancances que va voler corregir escrivint el seu propi tractat.

Val la pena fer un breu esment a la trajectòria de Delphin Alard⁴⁰³ (1815-1888) abans d'iniciar l'anàlisi comparativa dels dos mètodes. Aquest violinista francès va ser professor del Conservatori de París entre 1843 i 1875, essent successor de Baillot i transmetent la tradició italo-francesa a tota una generació de violinistes. L'alumne més destacat va ser Pablo Sarasate. Un any després de ser nomenat professor del conservatori parisenc va publicar el seu mètode "*Ecole du violon: méthode complète et progressive*"⁴⁰⁴ que va tenir un gran èxit i es va traduir a diversos idiomes (castellà, alemany, italià, rus,...). A més de pedagog, va ser violinista de l'Orquestra Imperial i de l'Orquestra Reial francesa i com a compositor va compondre un catàleg ampli amb dos concerts per a violí, dues simfonies concertants i diverses fantasies sobre òperes.⁴⁰⁵

A continuació s'analitzaran els diferents exercicis que planteja Mus a través de la comparativa amb el tractat d'Alard.

Tots dos mètodes comencen amb exercicis de cordes a l'aire (sense posar cap dit de la mà esquerra) per poder familiaritzar a l'alumne amb les diferents cordes del violí. Alard dedica tan sols tres exercicis per treballar les dobles cordes. Primer explica quines són les cordes.

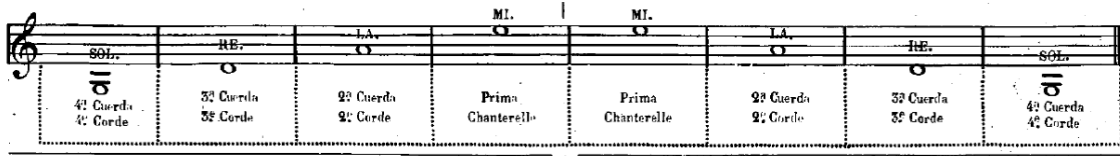
---

⁴⁰³ SCHWARZ, Boris. Alard, (Jean-) Delphin. *The New Grove Dictionary of Music and Musicians*. 1998. p. 194.

⁴⁰⁴ALARD, Delphin. *Escuela de violín. Método completo y progresivo empleado en el conservatorio de París*. Madrid. 1885

⁴⁰⁵ SCHWARZ, Boris. Alard, (Jean-) Delphin. *The New Grove Dictionary of Music and Musicians*. 1998. p. 194.

D. Alard. *Ecole du violon*. Exercicis preparatoris per col·locar bé el violí. p. 10

Després fa un exercici on repeteix amb negres cadascuna de les cordes

D. Alard. *Ecole du violon*. Exercicis preparatoris per col·locar bé el violí. p. 11

i finalment realitza unes petites variacions amb les quatre cordes

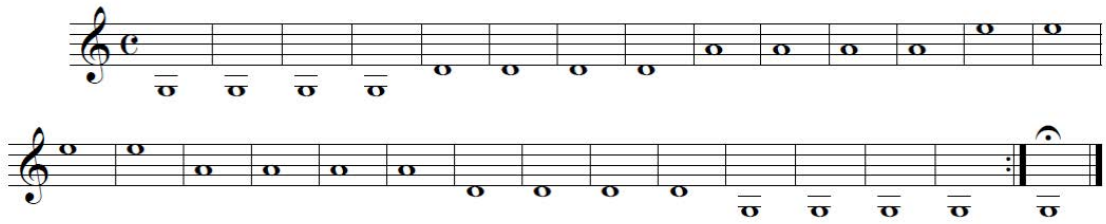

D. Alard. *Ecole du violon*. Exercicis preparatoris per col·locar bé el violí. p. 11

Mus va considerar que els seus alumnes necessitaven més exercicis per poder dominar aquesta faceta i per això va introduir nous exercicis amb diferents combinacions.

El primer exercici és idèntic al d'Alard però en comptes d'escriure negres amb articulació curta Mus les transforma en rodones. Per tant treballa un arc més lent i també la uniformitat i regularitat del so.

Ejercicios sobre cuerdas al aire

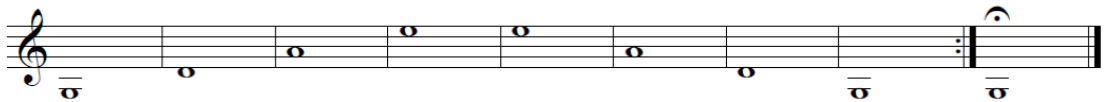

A. Mus. *Método elemental de violín*. Exercicis sobre les cordes a l'aire. Exercici 1. p. 1

L'exercici n. 2 és molt similar al primer, amb la diferència que cada nota és repetida dos cops i per tant el canvi de corda és més ràpid que en l'exercici anterior. El n 3 consisteix a tocar les quatre cordes de forma ascendent i descendent de forma continuada.

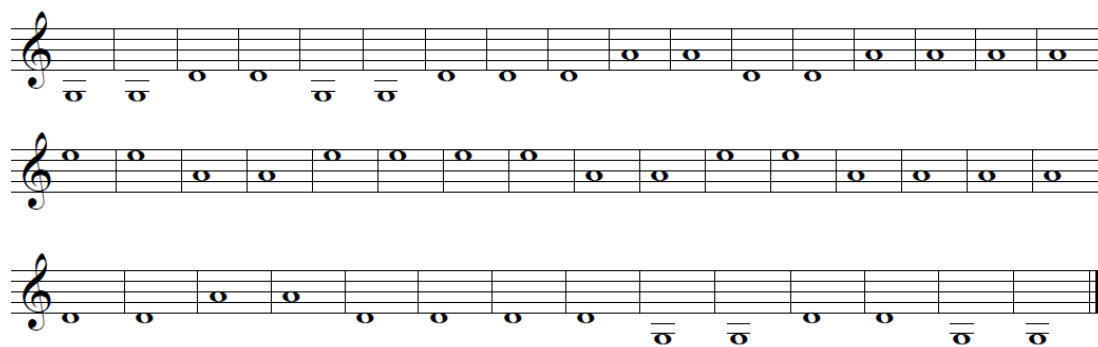

A. Mus. *Método elemental de violín*. Exercicis sobre les cordes a l'aire. Exercici 2. p. 1-2

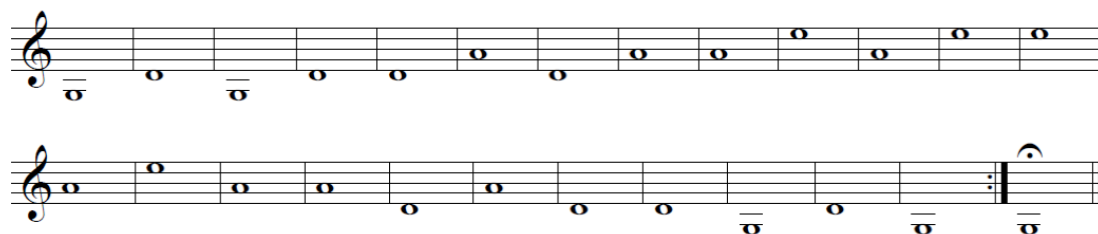

A. Mus. *Método elemental de violín*. Exercicis sobre les cordes a l'aire. Exercici 3. p. 2

En els següents exercicis (n. 4-7) es continua treballant les cordes a l'aire amb diferents variacions i sempre tocant cordes veïnes i no fent salts entre les cordes, ja que de fer-ho així ho complicaria massa.

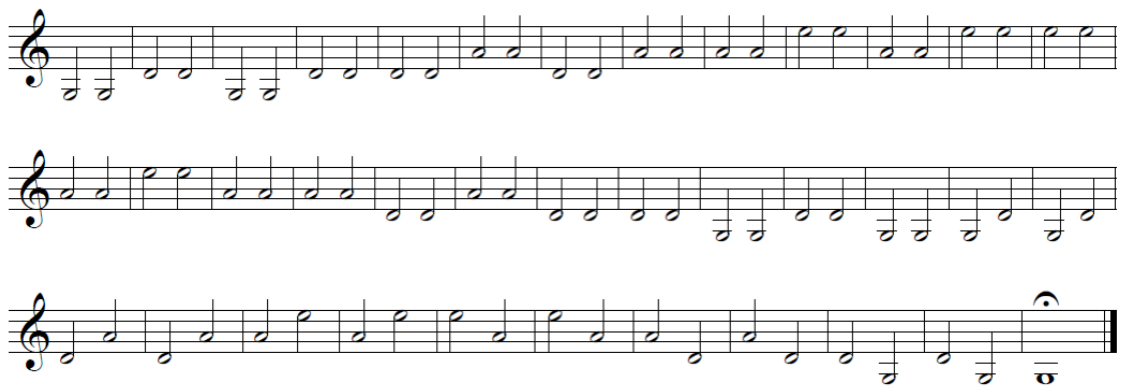
A. Mus. *Método elemental de violín*. Exercicis sobre les cordes a l'aire. Exercici 4. p. 2

A. Mus. *Método elemental de violín*. Exercicis sobre les cordes a l'aire. Exercici 5. p. 2-3

A. Mus. *Método elemental de violín*. Exercicis sobre les cordes a l'aire. Exercici 6. p. 3

A. Mus. *Método elemental de violín*. Exercicis sobre les cordes a l'aire. Exercici 7. p. 3

L'exercici 8 és un resum de totes les cordes a l'aire i sí que introdueix salts de corda, passant de la quarta corda (sol) a la segona (la) o de la primera (mi) a la tercera (re). Per tant inicia un treball més exhaustiu de la mà i braç drets, així com del moviment del colze.

Resumen de cuerdas al aire

A. Mus. *Método elemental de violín*. Resum de les corder a l'aire. Exercici 8. p. 4

Un cop treballades les cordes a l'aire, a partir de les quals s'ha ensenyat a l'alumne a agafar correctament el violí i l'arquet i a passar correctament l'arc, ambdós mètodes comencen a treballar la mà esquerra progressivament i introdueixen els dits començant per l'índex (primer dit) fins al petit (quart dit).

L'exercici n. 9 de Mus sembla idèntic a l'exercici d'Alard on es treballa el primer dit.

EJERCICIO

PARA EL EMPLEO DEL 1.º DEDO.

Moderato. (t)

EXERCICE

POUR L'EMPLOI DU 1.er DOIGT.

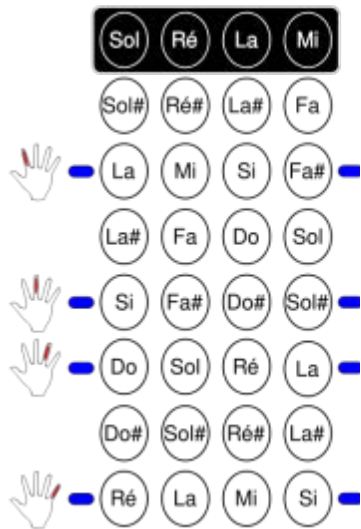
D. Alard. *Ecole du violon*. Exercicis preparatoris del moviment dels dits. Exercici per a l'ús del 1r dit. p. 11

Para el empleo del 1er dedo

A. Mus. *Método elemental de violín*. Per a l'ús del 1er dit. Exercici 9. p. 4

Semblen idèntics però no ho són, ja que tot i que els dos exercicis persegueixen el mateix objectiu, no l'aborden de la mateixa manera.

Alard escriu aquest i tots els exercicis inicials on es van introduint els dits amb la tonalitat de Sol Major. Utilitza aquesta tonalitat amb la intenció que el primer dit (notes la, mi, si, fa#) sempre es posi a la mateixa alçada del batedor, com es mostra al següent gràfic.

Disposició de les notes amb els dits corresponents al batedor del violí.

Mus per la seva banda utilitza la tonalitat de Do Major. Això implica que el primer dit es posa en les cordes sol, re i la a un punt del batedor, però en canvi s'ha de canviar aquesta posició i endarrerir el dit per tocar el fa natural de la corda mi.

Sembla difícil d'entendre per quina raó Mus va decidir fer aquest canvi ja que resulta una complicació afegida per als alumnes d'aquest nivell.

Mus no canvia l'armadura a Sol Major fins que no acaben tots aquests exercicis, on es van introduint els dits de forma progressiva.

A l'exercici del primer dit Mus copia la proposta d'Alard canviant simplement el valor de les notes de negres a blanques però no introdueix cap novetat. Al següent exercici - pensat per treballar el primer i segon dit- sí que aporta variacions que no són al mètode en què s'inspira.

EJERCICIO
PARA EL EMPLEO DEL 1º Y DEL 2º DEDO. (1)

EXERCICE
POUR L'EMPLOI DU 1er ET DU 2e DOIGT. (1)

4ª Cuerda - - - - - 3ª Cuerda - - - - - 2ª Cuerda - - - - -
4ª Corde - - - - - 3ª Corde - - - - - 2ª Corde - - - - -

Primera Chantarelle - - - - - 2ª Cuerda - - - - - 3ª Cuerda - - - - - 4ª Cuerda - - - - -
2ª Corde - - - - - 3ª Corde - - - - - 4ª Corde - - - - -

D. Alard. *Ecole du violon*. Exercici per a l'ús del 1r i 2n dit. p. 12

Para el empleo del 1r y 2º dedo

0 1 2 1 0 0 1 2 1 0

0 1 1/2 2 1 0 0 1/2 1 2 1 0

0 1 2 1 0 0 1 2 1 0

0 1 2 1 0 0 1 2 1 2 1 0

0 1 2 1 2 1 0 0 1 2 1 2 1 0

0 1 2 1 2 1 0 0 1 2 1 2 1 0

0 1 2 1 2 1 0 0 1 2 1 2 1 0

A. Mus. *Método elemental de violín*. Per a l'ús del 1r i 2n dit. Exercici 10. p. 5

Als següents exercicis s'introdueixen la resta de dits. El número 11 treballa el tres primers dits i el 12 tots els dits. Mus no es limita a copiar a Alard, sinó que introdueix variacions que justifiquen la redacció d'aquest mètode.

Un cop s'han fet exercicis amb tots els dits de la mà esquerra Mus afegeix una sèrie d'exercicis que no trobem a *l'escola del violí* d'Alard.

Primer fa un resum de tots els exercicis anteriors tocant una escala ascendent on es repeteixen les notes que són corda oberta, ja que aquestes es poden tocar tant amb el quart dit com amb la corda oberta. Aquest exercici és molt bo per comprovar que l'afinació del quart dit és correcta, ja que es pot comparar ràpidament amb la corda a l'aire.

Resumen de los cuatro dedos

The musical score is written in G major (one sharp) and 2/4 time. It consists of three staves of music. The first staff shows an ascending scale with fingerings 0, 1, 2, 3, 4, 0, 1, 2, 3, 4, 0, 1, 1/2, 2, 3. The second staff shows a descending scale with fingerings 4, 0, 1/2, 1, 2, 3, 4, 4, 3, 2, 1, 0, 4, 3. The third staff shows a descending scale with fingerings 2, 1, 0, 4, 3, 2, 1, 0, 4, 3, 2, 1, 0. The piece ends with a double bar line.

A. Mus. *Método elemental de violín*. Resum dels quatre dits. Exercici 13. p. 7

A continuació fa exercicis on treballa per separat cadascuna de les cordes del violí amb variacions de tots els dits.

Resumen de las notas sobre la 4ª cuerda

A. Mus. *Método elemental de violín*. Resum de les notes sobre la 4a corda. Exercici 14. p. 8

Resumen de las notas sobre la 3ª cuerda

A. Mus. *Método elemental de violín*. Resum de les notes sobre la 3a corda. Exercici 15. p. 8-9

Resumen de las notas sobre la 2ª cuerda

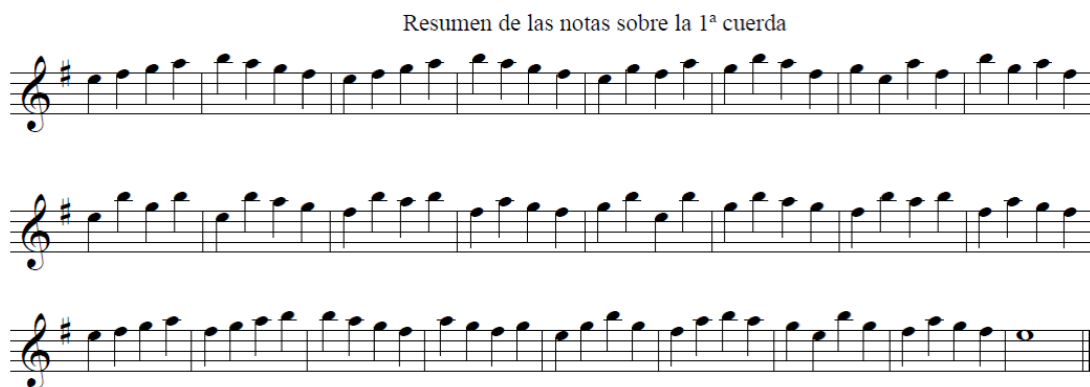
A. Mus. *Método elemental de violín*. Resum de les notes sobre la 2a corda. Exercici 16. p. 9

Sorprèn que, abans de fer el corresponent exercici a la primera corda, introduueixi un exercici on explica la diferència entre el fa natural i fa sostingut i a continuació fa l'exercici amb Sol Major per evitar el problema que abans s'ha mencionat referent a la posició de la mà en la primera corda.

Alard s'estalvia aquest problema fent tots els exercicis amb el fa sostingut. Aquesta opció és la més utilitzada en la majoria de tractats i mètodes ja que és la més fàcil per a l'alumne i no pas l'adoptada per Mus.

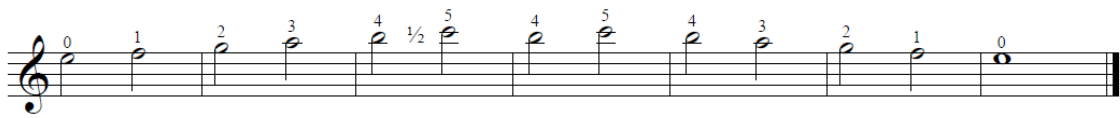
A. Mus. *Método elemental de violín*. Per a l'ús del fa $\natural$ i fa #. Exercici 14. p. 9

A. Mus. *Método elemental de violín*. Resum de les notes sobre la 1a corda. Exercici 18. p. 9-10

Una altra novetat que introduueix respecte Alard és un exercici on explica com fer l'extensió del quart dit. Per aquest exercici torna a la tonalitat de Do major, amb el fa natural cosa que implica de nou una dificultat afegida per l'estudiant.

Para el empleo del 5º dedo (extensión del 4º)

A. Mus. *Método elemental de violín*. Per a l'ús del 5è dit (extensió del 4t). Exercici 19. p. 10

Un cop arribats en aquest punt Mus planteja la interpretació de l'escala de Do Major. Primer amb rodones, després amb blanques i finalment amb negres. (exercicis 20, 21 i 22). Cal destacar que Mus planteja les escales al seu mètode de manera progressiva, primer l'escala de Do Major, després la menor, Sol Major,... Alard exposa amb dues fulles totes les escales possibles i posteriorment suggereix l'estudi progressiu de determinades escales abans de tocar els estudis.

Després de l'escala en Do Major Mus fa un resum de totes les notes que es poden tocar en la primera posició del violí (el que s'ha treballat als exercicis anteriors)

Resumen de las notas sobre las cuatro cuerdas

A. Mus. *Método elemental de violín*. Resum de les notes sobre les quatre cordes. Exercici 23. p. 11

A partir de l'exercici 25 del mètode de Mus es comencen a treballar els intervals seguint unes pautes molt ben delimitades per Alard i és veu clarament com Mus agafa aquest mètode per fer petites millores i variacions.

Per treballar els intervals Mus copia la proposta d'Alard i posteriorment afegeix el que ell anomena com "variaciones sobre las...". On treballa l'interval en qüestió afegint petites variacions perquè l'alumne pugui practicar més aquests intervals.

Intervalos de terceras

The image shows three staves of musical notation in G major (one sharp). The first staff contains a sequence of eighth notes: G4, A4, B4, C5, B4, A4, G4, F4, E4, D4, C4, B3, A3, G3, F3, E3, D3, C3, B2, A2, G2, F2, E2, D2, C2, B1, A1, G1. The second staff contains a sequence of eighth notes: G4, A4, B4, C5, B4, A4, G4, F4, E4, D4, C4, B3, A3, G3, F3, E3, D3, C3, B2, A2, G2, F2, E2, D2, C2, B1, A1, G1. The third staff contains a sequence of eighth notes: G4, A4, B4, C5, B4, A4, G4, F4, E4, D4, C4, B3, A3, G3, F3, E3, D3, C3, B2, A2, G2, F2, E2, D2, C2, B1, A1, G1.

A. Mus. *Método elemental de violín*. Intervalos de terceras. Exercici 27. p. 13-14

Variaciones sobre las terceras

The image shows four staves of musical notation in G major (one sharp). The first staff contains a sequence of eighth notes: G4, A4, B4, C5, B4, A4, G4, F4, E4, D4, C4, B3, A3, G3, F3, E3, D3, C3, B2, A2, G2, F2, E2, D2, C2, B1, A1, G1. The second staff contains a sequence of eighth notes: G4, A4, B4, C5, B4, A4, G4, F4, E4, D4, C4, B3, A3, G3, F3, E3, D3, C3, B2, A2, G2, F2, E2, D2, C2, B1, A1, G1. The third staff contains a sequence of eighth notes: G4, A4, B4, C5, B4, A4, G4, F4, E4, D4, C4, B3, A3, G3, F3, E3, D3, C3, B2, A2, G2, F2, E2, D2, C2, B1, A1, G1. The fourth staff contains a sequence of eighth notes: G4, A4, B4, C5, B4, A4, G4, F4, E4, D4, C4, B3, A3, G3, F3, E3, D3, C3, B2, A2, G2, F2, E2, D2, C2, B1, A1, G1.

A. Mus. *Método elemental de violín*. Variacions sobre les terceras. Exercici 28. p. 14

Intervalos de cuartas

A musical score for violin in G major, consisting of three staves. The first staff contains a sequence of quarter notes: G4, A4, B4, C5, B4, A4, G4, F4, E4, D4, C4, B3, A3, G3, F3, E3, D3, C3, B2, A2, G2, F2, E2, D2, C2, B1, A1, G1. The second staff contains a sequence of quarter notes: G4, A4, B4, C5, B4, A4, G4, F4, E4, D4, C4, B3, A3, G3, F3, E3, D3, C3, B2, A2, G2, F2, E2, D2, C2, B1, A1, G1. The third staff contains a sequence of quarter notes: G4, A4, B4, C5, B4, A4, G4, F4, E4, D4, C4, B3, A3, G3, F3, E3, D3, C3, B2, A2, G2, F2, E2, D2, C2, B1, A1, G1.

A. Mus. *Método elemental de violín*. Intervalos de cuartas. Exercici 29. p. 14-15

Variaciones sobre las cuartas

A musical score for violin in G major, consisting of four staves. The first staff contains a sequence of quarter notes: G4, A4, B4, C5, B4, A4, G4, F4, E4, D4, C4, B3, A3, G3, F3, E3, D3, C3, B2, A2, G2, F2, E2, D2, C2, B1, A1, G1. The second staff contains a sequence of quarter notes: G4, A4, B4, C5, B4, A4, G4, F4, E4, D4, C4, B3, A3, G3, F3, E3, D3, C3, B2, A2, G2, F2, E2, D2, C2, B1, A1, G1. The third staff contains a sequence of quarter notes: G4, A4, B4, C5, B4, A4, G4, F4, E4, D4, C4, B3, A3, G3, F3, E3, D3, C3, B2, A2, G2, F2, E2, D2, C2, B1, A1, G1. The fourth staff contains a sequence of quarter notes: G4, A4, B4, C5, B4, A4, G4, F4, E4, D4, C4, B3, A3, G3, F3, E3, D3, C3, B2, A2, G2, F2, E2, D2, C2, B1, A1, G1.

A. Mus. *Método elemental de violín*. Variacions sobre les quartas. Exercici 30. p. 15

Finalment i un cop treballats tots els intervals fins l'octava⁴⁰⁶ fa un resum (n. 39) de tots els intervals tal i com fa Alard.

⁴⁰⁶ En la versió francesa del mètode continua treballant les novenes i les dècimes però quan va transcriure el mètode al castellà va decidir eliminar aquests intervals.

Resumen de todos los intervallos

A musical score consisting of five staves in G major (one sharp). Each staff contains a sequence of notes representing various intervals: unison, second, third, fourth, fifth, sixth, seventh, and octave. The notes are written in a simple, clear style for instructional purposes.

A. Mus. *Método elemental de violín*. Resum de tots els intervallos. Exercici 39, p. 19-20

Nº 8.
EJERCICIO que contiene todos los intervallos
EXERCICE renfermant tous les Intervalles.

(No levantar los dedos)
 (Ne levez pas les doigts)

A musical score for violin in G major, exercise number 8. It consists of three staves. The first staff contains a sequence of notes with fingerings (0-3) and a note with a '3' above it. The second and third staves contain more complex intervals and fingerings (0-5). The score includes the instruction '(No levantar los dedos) (Ne levez pas les doigts)'.

D. Alard. *Ecole du violon*. Exercici que conté tots els intervallos. Exercici 8, p. 14

Mus no introdueix el següent exercici que planteja Alard que és un arpegi de l'acord perfecte de Sol Major

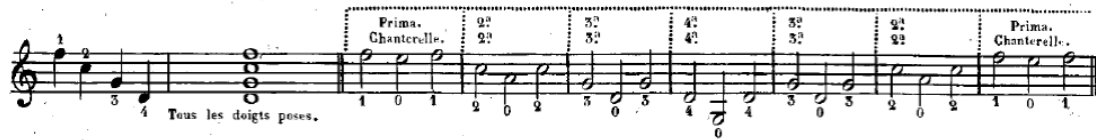
Nº 9.
ACORDE PERFECTO.
ACCORD PARFAIT.

(No levantar el 1º dedo)
 (Ne pas lever le 1º doigt)

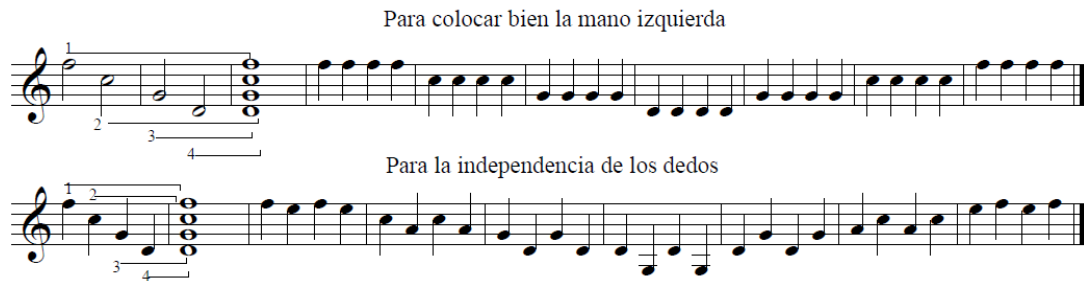
A musical score for violin in G major, exercise number 9. It consists of one staff showing a perfect chord (G major) with fingerings (0, 2, 0, 3) and a note with a '3' above it. The score includes the instruction '(No levantar el 1º dedo) (Ne pas lever le 1º doigt)'.

D. Alard. *Ecole du violon*. Acord perfecte. Exercici 9, p. 14

Després de treballar els intervals i abans de començar amb els estudis pròpiament dits Mus pren un exercici d'Alard on s'explica com posar correctament la mà esquerra i el desenvolupa una mica fent variacions sobre el proposat per Alard.

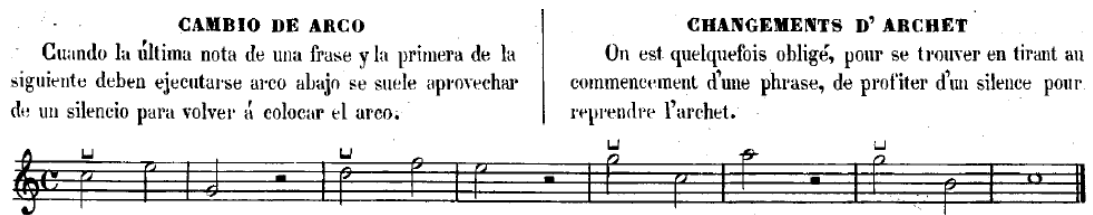

D. Alard. *Ecole du violon*. p. 18

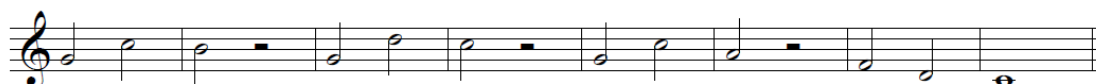
A. Mus. *Método elemental de violín*. Exercicis 40 i 41. p. 20

Per últim fa un exercici on es practica com recuperar l'arc durant els silencis, aquest exercici també està inspirat en Alard i plantejat al mateix moment del mètode.

D. Alard. *Ecole du violon*. Canvi d'arc. p. 18

Para la práctica del silencio

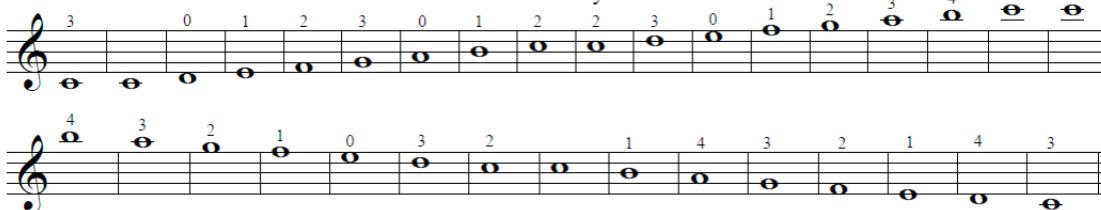

A. Mus. *Método elemental de violín*. Per practicar el silenci. Exercici 42. p. 20

On es diferencia clarament el mètode de Mus respecte al d'Alard és als estudis, ja que escriu obres inèdites per dos violins que tot i partir d'un estil similar al del francès no n'hi ha cap que estigui copiat, com s'ha pogut veure als exercicis preparatoris.

Els primers quatre estudis estan en Do Major, tonalitat que ha treballat abans d'aquests estudis.

Escala de Do Mayor

Escala de Do Mayor en blancas

Escala de Do Mayor en negras

A. Mus. *Método elemental de violín*. Exercicis 20, 21 i 22. p. 10-11.

El primer estudi combina blanques i rodones i la melodia es mou majoritàriament per graus conjunts tot i que fa alguns salts de fins a una quarta justa però que no implica una gran dificultat per a l'estudiant. L'acompanyament és de negres i té la peculiaritat que les lligadures responen exactament al ritme de la part que toca l'alumne cosa que ajuda a l'alumne ja que els arcs de les dues veus fan tota l'estona el mateix moviment.

A. Mus. *Método elemental de violín*. Fragment de l'estudi 1. p. 21-22.

L'estudi número dos introdueix la blanca amb punt i l'extensió del quart dit a la corda mi. L'acompanyament en aquest estudi varia significativament ja que tota l'estona fa corxeres amb bastants cromatismes, cosa que no trobem al primer.

A. Mus. *Método elemental de violín*. Fragment de l'estudi 2. p. 22-23.

El tercer duet introdueix per primer cop les negres i té salts melòdics més grans. L'acompanyament és similar al primer fent les mateixes arcades que la veu superior.

andante

A. Mus. *Método elemental de violín*. Fragment de l'estudi 3. p. 24

El número quatre és l'últim dels escrits en Do Major i sens dubte és el més complet de tots. Respecte als ritmes té negres, blanques i rodones. Melòdicament també és el més complex ja que arriba a fer intervals d'octava i té alteracions accidentals que fins aleshores no havien aparegut. Pel que fa l'acompanyament en aquesta ocasió són corxeres que despleguen els acords i estan lligades per compàs.

A. Mus. *Método elemental de violín*. Fragment de l'estudi 4. p. 25-26.

Abans de continuar amb els següents estudis Mus introdueix l'escala de la menor i fa uns exercicis per treballar les lligadures, aspecte que encara no s'havia abordat.

L'estudi 5 treballa la tonalitat de la menor i les notes lligades. Les arcades en aquest estudi tenen sempre la mateixa durada excepte en tres notes, la resta duren totes dos temps. Això simplifica la feina de l'alumne ja que no ha de pensar en aquest aspecte i es pot fixar en la mà esquerra on hi ha més dificultats. Aquest estudi tot i ser original té una gran similitud, pel tractament de l'arcada i la textura de l'acompanyament a un d'Alard.

The image shows two systems of musical notation for a study. Each system consists of a treble clef staff and a bass clef staff. The first system contains five measures. The second system starts with a measure number '6' and also contains five measures. The music features a melody in the treble staff with slurs and ties, and a rhythmic accompaniment in the bass staff with slurs and ties. The key signature has one sharp (F#) and the time signature is common time (C).

A. Mus. *Método elemental de violín*. Fragment de l'estudi 5. p. 29-30.

The image shows two systems of musical notation for a study. Each system consists of a treble clef staff and a bass clef staff. The first system is marked 'Moderato' and contains six measures. The second system contains six measures. The music features a melody in the treble staff with slurs and ties, and a rhythmic accompaniment in the bass staff with slurs and ties. The key signature has one sharp (F#) and the time signature is common time (C).

D. Alard. *Ecole du violon*. Lliçó amb una blanca i dues negres lligades. p. 24.

L'estudi 6 és el primer que canvia de compàs i ho fa introduït el $\frac{3}{4}$. Aquest estudi és el primer on s'encadena un diàleg entre les dues veus. Per primer cop es fan arcades que duren sis temps.

The image shows a musical score for Study 6, consisting of two systems of music. Each system has two staves. The first system starts with a treble clef and a key signature of one flat (B-flat). The music is in 3/4 time. The first system consists of 9 measures. The second system starts at measure 10 and continues with 10 measures. The music features a dialogue between the two staves with six-measure arcs.

A. Mus. *Método elemental de violín*. Fragment de l'estudi 6. p. 31-32.

Després d'aquests dos estudis en la menor es fa un petit parèntesi en els estudis per treballar l'escala cromàtica.

La dificultat dels estudis va augmentant progressivament i a l'estudi 7 apareix per primer cop el ritme de corxeres, hi ha lligadures de quatre notes i trobem un bon número d'alteracions accidentals degut a la tonalitat menor de l'estudi. A més, aquest estudi és el primer amb inici anacrúsic on l'alumne inicia l'estudi sol sense l'acompanyament del professor (que entra al primer compàs). Per la seva banda l'acompanyament és amb escreix el més complicat dels que ha aparegut fins aquest moment. La dificultat recau en l'execució de dobles i triples cordes que requereixen d'un bon control tècnic per part del professor.

A. Mus. *Método elemental de violín*. Fragment de l'estudi 7. p. 35-36.

El següent estudi no és original de Mus sinó que agafa la cançó popular *la romanesca*. Alard també inclou aquesta obra al seu mètode. De fet Mus en aquest cas es limita a transcriure literalment el que apareix al mètode d'Alard.

D. Alard. *Ecole du violon*. Fragment de la 2a lliçó. p. 26.

Seguidament introdueix la tonalitat de Sol Major de la mateixa manera que ho havia fet anteriorment amb les altres escales, primer fent rodones, després blanques i finalment negres.

Per a l'estudi n. 9 Mus torna a recórrer a una obra coneguda d'un altre compositor. Per treballar la tonalitat de Sol Major pren l'*Himne de l'Emperador* del Quartet en Do M,

Op. 76, N°3 de Joseph Haydn, que després passaria a ser l'himne nacional alemany, copiant literalment les dues veus dels violins del cèlebre quartet del compositor austríac.

L'estudi 10 si que és una creació pròpia de Mus i és possiblement un dels més elaborats. Com a novetat introdueix la figura rítmica de negra amb punt i corxera que no s'havia treballat encara. A més, l'alumne en aquest estudi treballa les notes lligades amb molts canvis de corda, juntament amb cromatismes i noves arcades.

A. Mus. *Método elemental de violín*. Fragment de l'estudi 10. p. 41-42.

Torna a utilitzar una obra d'un compositor reconegut per a l'estudi n.11. En aquest cas pren el famós cor de Handel *See, the conquering hero comes* de l'oratori de Judas Maccabaeus, HWV 63, que Mus titula *cantemos victoria*. L'acompanyament d'aquesta obra està fet amb dobles cordes per crear una sonoritat més plena i que motivi a l'alumne.

Després d'aquest estudi ens trobem l'escala de mi menor que prepara l'estudi n. 12 que porta per títol *estudi en mi menor*. La dificultat per l'alumne es centra en practicar la nova tonalitat ja que tècnicament és molt més senzill que els precedents. No és així en la part del professor que té una dificultat elevada sobretot si pensem que els alumnes en aquest nivell encara no tenen una afinació gaire estable i si l'acompanyament té dobles

cordes difícils d'afinar per si soles, aconseguir interpretar aquest duet afinat amb un alumne que porta poc temps tocant el violí és certament difícil.

ABEL MUS

A. Mus. *Método elemental de violín*. Fragment de l'estudi 12. p. 44.

L'estudi 13 també està en mi menor i torna a utilitzar el compàs de $\frac{3}{4}$ que havia utilitzat anteriorment. Les arcades canvien per compàs i per tant duren pràcticament tota l'estona 3 temps (igual que l'acompanyament).

A. Mus. *Método elemental de violín*. Fragment de l'estudi 13. p. 47-48.

Per finalitzar la versió castellana del mètode es treballa l'escala de Re Major abans de fer l'últim estudi que en aquest cas és l'himne anglès *God save the Queen*.

Alard també utilitza aquest himne al seu mètode però amb marcades diferències ja que està en Sol Major i l'objectiu és treballar el puntet. El mètode de Mus ja ha treballat el puntet molt abans i per aquest himne utilitza la tonalitat de Re Major.

Dels catorze duets que hi ha al mètode de Mus hi ha quatre que no són originals de Mus i que copia d'altres compositors. Aquests quatre duets tenen com element comú que eren obres conegudes a l'època i que tenen un caràcter triomfal. Les obres són les següents: *La romanesca* d'autor desconegut, l'*Himne alemany* de J. Haydn, el *Canticorum iobilus* de Handel i l'*Himne anglès God save the Queen*. Alard inclou al seu mètode també aquestes obres excepte la peça de Haydn.

Com s'ha comentat abans existeixen dues versions del Mètode de Mus. Una primera en francès més extensa però incompleta i una versió en castellà més reduïda i acabada. Bàsicament s'assemblen molt però hi ha alguns duets de la versió francesa que es van eliminar en la posterior revisió que són també força interessants. A més, la versió francesa compta amb un manuscrit on s'esbossa una continuació on s'introdueixen els canvis de posició, però aquesta part ja no va tenir continuïtat i va quedar incompleta.

En resum i per finalitzar l'anàlisi del mètode de violí de Mus, es pot afirmar que Mus va intentar ampliar i retocar el mètode d'Alard però no va introduir canvis significatius i notoris que suposin un avenç important respecte aquest mètode. Mus no es va replantejar la pedagogia del violí com van fer altres pedagogs que han passat a la història per haver canviat substantivament els conceptes d'aprenentatge, sinó que es va limitar a augmentar el nombre d'exercicis que hi havia al mètode en el que es va guiar.

Tot i així, el sol fet d'escriure un mètode amb les particularitats més rellevants al seu entendre, ens permet comprendre con d'implicat estava Mus amb els seus alumnes.

El més rellevant sense cap dubte del mètode són els duets que va escriure Mus ja que són interessants violinísticament i podrien ser rescatats per introduir-los de nou a les aules dels centres musicals.

3.3 Professor a l'École Supérieure de Musique et Déclamation de Paris

Mus va cursar els seus estudis a París, primer al Conservatori Nacional de Música i Declamació, on va guanyar les primeres medalles de violí i solfeig el 1924, i posteriorment a l'Escola Superior de Música i Declamació, on va obtenir el 1926 l'únic primer premi del concurs que convocava anualment aquest centre. Després va continuar estudiant amb Poulet i Oboussier de forma privada, però la relació amb l'Escola Superior la va mantenir, ja que el 1928 va formar part del tribunal del concurs anual que convocava l'Escola.

El 1931, França, com la majoria de les grans potències europees, es trobava amb una situació econòmica difícil. Europa havia entrat de ple en la gran depressió, l'espiral contractiva que va afectar a l'economia mundial, la fallida de les principals borses del món, que va obligar als països desenvolupats a prendre mesures econòmiques per solucionar un dels principals problemes de la gran depressió, l'atur. Entre les actuacions desenvolupades pel govern francès per salvar la seva economia i evitar la contínua pèrdua de llocs de treball, van dictar lleis que restringien l'accés dels estrangers als llocs de treball, establint un límit del 5% del total de els treballadors. Aquestes mesures van afectar d'una manera notòria a la família Mus. El germà gran de la família treballava en un important banc de París i causa d'aquesta llei restrictiva va perdre la feina. El pare de la família també va començar a témer pel seu lloc de treball i amb el sou que Mus guanyava a l'Hotel Chatham no tenien suficient per poder seguir vivint a París amb unes condicions mínimes. A més, després d'onze anys a París, s'havien començat a sentir com estrangers i no ben rebuts. És per totes aquestes raons que la família Mus va començar a plantejar-se la possibilitat de tornar a Espanya, on esperaven poder refer la seva vida i trobar un lloc de treball a l'alçada de la formació que havien rebut.⁴⁰⁷

En aquest complex context va sortir a concurs una plaça de professor de l'Escola Superior de Música i Declamació de París, on havia estudiat anys enrere i havia guanyat el premi del 1926. Mus en veure l'anunci va dubtar en presentar-se, però finalment va decidir acudir a la convocatòria fent amb la següent reflexió:

---

⁴⁰⁷ MUS, Abel. *A life*. p. 60.

*... If I failed, it would remain a secret failure, whilst if I succeeded, perhaps I would be able to continue in Paris and persist in my artistic struggle.*⁴⁰⁸

La decisió va ser del tot encertada, ja que en aquesta convocatòria Mus va guanyar la plaça de professor de la Escola Superior de Música de París. Aquesta és possiblement una de les majors distincions acadèmiques que va obtenir Abelardo Mus en tota la seva carrera professional, i inaugurava la seva trajectòria oficial com a pedagog en un centre de referència a nivell europeu. Aquesta notícia va córrer ràpidament com la pólvora i pocs dies després la premsa espanyola es feia ressò de la fita.⁴⁰⁹ Malgrat la rellevància a nivell artístic i pedagògic de la plaça que acabava de guanyar, Mus explica el següent a *A life*:

*All well considered, I presented myself to the announced competition, and after a brilliant exhibition I obtained the nomination of Professor of the École Supérieure de Musique de Paris... how nice it sounded! ... I printed new cards with my new title... the Spanish Press spread my success, and seen at certain distance I had to look as a conqueror... yet, the second part of my triumph, the economical one, was not so brilliant... strange as it may seem, the wages of the École Supérieure were so modest that united to what I earned in the "Chatham" could not allow me to efficiently help to support the expenses of my home... nevertheless, I began to give my classes there, hoping that something better would appear in my horizons...*⁴¹⁰

---

⁴⁰⁸ MUS, Abel. *A life*. p. 60. Traducció:

Si no la guanyava, seria un error secret, mentre que si tenia èxit, potser podria continuar a París i persistir en la meua lluita artística

⁴⁰⁹ "De Burriana. Nuestros artistas en el extranjero". *Las Provincias*. València. 16 de gener de 1931. p. 3.

⁴¹⁰ MUS, Abel. *A life*. p. 61. Traducció:

Tot ben considerat, em vaig presentar al concurs anunciat, i després d'una brillant exhibició vaig ser el nomenat Professor de l'Escola Superior de Música de París ... què bé sonava! ... Vaig imprimir unes noves targetes amb el meu nou títol... la premsa espanyola va difondre el meu èxit, i vist des de certa distància em devien veure com un conqueridor... tot i això, la segona part del meu triomf, la part econòmica, no era tan brillant... per estrany que sembli, el sou de l'École Supérieure era tan modest, que unit al que guanyava al Chatham, no em permetia suportar les despeses de casa meua ... però, vaig començar a donar les meves classes allà, esperant que alguna cosa millor aparegués en el meu horitzó...

Aquesta va ser una lluita que el va perseguir tota la seva carrera: aconseguir que els èxits artístics i professionals poguessin anar lligats al reconeixement econòmic i que el permetés viure d'una forma digna i acord al nivell musical que assolía.

Malauradament Mus va viure en uns anys de gran inestabilitat política i això va dificultar que pogués desenvolupar una carrera artística de primer nivell. Quan va arribar a París com a estudiant just havia acabat la Primera Guerra. En el moment que va iniciar l'èxit professional i estava al cim de la seva carrera com a violinista, França va sofrir la gran crisi del 1931, que junt a d'altres raons li va obligar a tornar amb la seva família a Espanya. Pocs anys després del seu retorn a Espanya, es va iniciar la guerra civil, que va ocasionar el tancament del Conservatori que havia creat a Castelló i va paralitzar la seva carrera. I durant la llarga postguerra va tenir problemes de tot tipus per poder desenvolupar la seva carrera per motius polítics i extramusicals.

L'etapa com a professor de violí a l'Escola Superior de Música i Declamació de París va ser molt curta, ja que l'oposició la va guanyar el gener de 1931 i mesos després va decidir tornar amb la seva família a Espanya. Tot i això, segur que el va marcar profundament l'experiència de compartir docència amb els altres professors de violí d'aquest centre superior, que en aquell moment eren Paul Oberdoerffer, Lónie Lapie, Line Talluet i Pierre Lepetit. L'Escola estava dirigida per Georges Cuvelart, compositor i director d'orquestra, amb qui Mus havia estudiat anys enrere.

Georges CUVELART

ÉCOLE SUPÉRIEURE de Musique et de Déclamation de Paris

147, Faubourg Poissonnière, 147

Président : M. Ch. WIDOR $\odot$ O. I. $\ast$, Membre de l'Institut, Professeur Honoraire au Conservatoire National.
Suppléant : M. Charles RENÉ O. I. $\odot$, Grand Prix de l'Institut.
Vice-Présidents : M. Léon NOREAU $\ast$, Grand Prix de Rome.
M. Robert BREARD $\odot$, Grand Prix de Rome.
M. Paul FAUCHET $\ast$, Professeur au Conservatoire.
Directeur : M. Georges CUVELART O. I. $\odot$, Compositeur de Musique, Homme de Lettres, Président du Conseil Supérieur.
Secrétariat (M. ABRIC.
(Me VUCCINO.
Surveillant : M. CAUET.
Huissier appariteur : M. CAUET.
Médecin : Docteur HOUDART.
Docteur laryngologiste : Dr RUAUD.
Avocat-Conseil : Me Robert LÖEWEL, Avocat à la Cour.

Membres du Corps Enseignant

Professeurs, Chargés de Cours, Répétiteurs et Suppléants

VIOLON : M. Paul OBERDOERFFER $\odot$ O. I., Violon solo de l'Opéra. — Mlle Léonie LAPIÉ $\odot$, 1er Prix du Conservatoire. — Mme Lina TALLUEL, 1er Prix du Conservatoire. — M. Pierre LEPETIT, 1er Prix du Conservatoire.

RÉPÉTITEURS : Mlle Josée HEYLAERTS, M. MUS, 1ers Prix de l'École Supérieure.

ALTO : M. Louis PASQUIER, 1er Prix de l'École Supérieure du Conservatoire.

VIOLONCELLE : Mme Cécile BOUCHERIT, 1er Prix du Conservatoire. — M. Jean BRIZARD des Concerts Padeloup, ex. 1er Prix de l'École Supérieure.

CONTREBASSE : Mlle Simone ROUXEL, Prix du Conservatoire.

FLÛTE : M. LAFLEURANCE O. I. $\odot$, de l'Opéra.

HAUTOIS : M. Paul DUBOIS, 1er Prix du Conservatoire.

CLARINETTE : M. Henri PARADIS O. I. $\odot$, clarinette solo de l'Opéra et de la Garde Républicaine.

BASSON : M. CABON, du Châtelet.

COR, CORNET ET TROMPETTE : M. DEMAIZIÈRES, de l'Orchestre de Paris.

TROMBONE : M. Emile LAUGA $\odot$ O. I. de l'Opéra.

SAXOPHONE : M. CHAUVET $\odot$ O. I., de la Garde Républicaine. — M. BAUCHY, 1er Prix de l'École Supérieure.

BATTERIE : M. BRUN $\odot$, Timbalier de la Garde et des Concerts Colonne.

PIANO : Mme Louise BAZELAIRE, 1er Prix du Conservatoire. — M. Paul BEDOUIN, 1er Prix du Conservatoire (Prix Diemer). — Mlle CLAVIUS-MARIUS, Prix d'excellence du Conservatoire. — Mme Andrée PILTAN, 1er Prix du Conservatoire. — Mme MELICOURT-DEMARNE O. I. $\odot$, Prix et accompagnatrice du Conservatoire. — Me Colette SCHULTZ $\odot$, 1er Prix du Conservatoire. — Mme Mary WEINGAERTNER O. I. $\odot$, 1er Prix du Conservatoire. — Mlle Lucette BERCHET, Prix d'Excellence de l'École Supérieure. — Mme LEPETIT-MURAOUR O. I. $\odot$, Prix du Conservatoire. — Mme POREE-CRESPEN, 1er Prix de l'École Supérieure.

ORGUE : M. LACROIX $\odot$, Organiste.

HARPE : Mlle GAGÉ, Prix du Conservatoire.

ACCOMPAGNEMENT : Mlle L. LAPIÉ et M. LEPETIT, 1ers Prix du Conservatoire. — M. BRIZARD, des Concerts Padeloup.

ORCHESTRÉ : Chef M. Georges CUVELART O. I. $\odot$. — Adjoint : MM. BERGER, GADENNE, PASQUIER.

CHANT : Mme Cécile WINSBACH $\odot$, soliste des Concerts de la Sorbonne. — Mme BUREAU-BERTHELOT O. I. $\odot$, soliste des Concerts Colonne, Lamoureux, etc. — M. CHADAL O. I. $\odot$, de la Gaité et la Monnaie. — Mme SOLARY, Laureate du Conservatoire. — Mme Lucy DEWINSKY $\odot$, des Concerts Colonne, Lamoureux. — M. PICHERAN $\odot$, de l'Opéra-Comique.

DÉCLAMATION LYRIQUE, OPÉRA, OPÉRA COMIQUE : M. CHADAL O. I. $\odot$, du Théâtre de la Monnaie. — Mme SOLARY, Laureate du Conservatoire. — M. AZEMA $\ast$ O. I., de l'Opéra-Comique.

SOLFÈGE : Mlle GUILMIN, 1re Médaille du Conservatoire. — Mlle DEHELLY, 1re Médaille du Conservatoire. — Mlle LEBRUN, 1re Médaille du Conservatoire. — Mlle Hélène LEGRIS, 1re Médaille de l'École Supérieure. — Mlle HERBEL, 1re Médaille du Conservatoire. — Mlle Geneviève LACROIX, Prix d'Excellence du Conservatoire. — Mme COUTY-STEEF $\odot$, 1er Prix du Conservatoire. — Mlle CHRISTOL, 1re Médaille de l'École Supérieure.

HARMONIE : M. de PACHMANN, Lauréat du Conservatoire.

HARMONIE, FUGUE ET CONTREPOINT : MM. Léon MOREAU $\ast$, MARCELIN, 1ers grands Prix de Rome.

CLASSE SPÉCIALE D'ORCHESTRATION MILITAIRE ET FANFARE ET PRÉPARATION AU GRADE DE SOUS-CHEFS : M. MONTMAIN, ex-chef de musique au 46e R. I.

TRAGÉDIE-COMÉDIE : Mlle Louise DUPRÉ, du Théâtre Albert 1er, ex-1er Prix de l'École Supérieure. — Mme Suzanne MANDRES O. I. $\odot$ du Vaudeville. — M. Claude RYCE, de l'Odéon. — Me NAMUR-DEVISME.

ACCOMPAGNATEURS DES CLASSES : Mlle Lucie BERCHET, Prix d'Excellence de l'École Supérieure. — Mlle Simone LESBROUSSART, Prix d'Excellence de l'École Supérieure. — Mlle Geneviève JAUSSAN, Prix d'Excellence de l'École Supérieure. — Mlle Yvonne GOUGEON, 1er Prix de l'École Supérieure. — Mlle Raymonde GERARD, 1er Prix de l'École Supérieure. — Mlle Paulette HEIY, 1er Prix de l'École Supérieure. — Mlle JOUASSAIN, Prix d'Excellence de l'École Supérieure.

DANSE RYTHMIQUE, CULTURE PHYSIQUE : M. L. STAATS O. I. $\odot$, Maître de Ballet à l'Opéra.

ENSEMBLE VOCAL : M. Marcel PICHERAN $\odot$, Chef des Chœurs à l'Opéra-Comique.

Document de l'Escola Superior de Música i Declamació de París, on Mus apareix com professor del claustre del centre.

3.4 La creació del primer Conservatori de Música de Castelló

3.4.1 Introducció.

El 1932 un grup de joves músics liderats per Abel Mus i Vicent Asencio va decidir unir esforços per crear un centre oficial on s'impartissin els ensenyaments musicals reglats. El Conservatori de Música de Castelló va desenvolupar la seva activitat durant la Segona República i en aquest curt període es van realitzar interessants iniciatives com ara la fundació d'una orquestra de cambra, col·laboracions amb associacions culturals, retransmissions radiofòniques, concerts d'alumnes entre d'altres, que van aconseguir el reconeixement social de la ciutat i de crítics musicals de tota la República. De fet, durant els pocs anys que va durar el Conservatori (a mitjans de la guerra civil ja va tancar les portes) van passar-hi més de 150 alumnes.

Durant aquests cinc anys al Conservatori van coincidir tres generacions de músics rellevants del panorama musical castellonenc ja sigui com a professors o com alumnes del centre. Vicente Tàrrega, germà del cèlebre guitarrista, representava la primera generació i era professor auxiliar de violí del Conservatori. Els germans Mus i Asencio eren la segona generació i els pilars del claustre del nou Conservatori: Abel Mus era el director del centre i professor de violí, Vicent Asencio era secretari del centre i professor d'harmonia, estètica i història de la música i Pascual Asencio i Encarnación Mus eren professors de piano. La tercera generació també estava formada per una família, les germanes Salvador. Ambdues van ser les primeres alumnes matriculades al Conservatori i desenvoluparien una carrera musical molt rellevant: Matilde com a compositora i Josefina com a violinista.

Desafortunadament, el Conservatori no va rebre el suport institucional que mereixia i va patir una forta oposició per part d'un sector de músics i professors de la ciutat que van dificultar i obstaculitzar el seu funcionament. A més, l'esclat de la guerra civil espanyola el 1936 va impedir que el centre aconseguís l'oficialitat i poc temps després va tancar les portes definitivament. La ciutat de Castelló va haver d'esperar gairebé quaranta anys per poder gaudir d'un conservatori de música.

Mus es va implicar profundament en la creació del primer conservatori i va dedicar uns anys de la seva vida a aquest projecte. Seria difícil explicar la trajectòria de Mus durant la Segona República sense aprofundir en la creació d'aquest centre al que es va dedicar en cos i ànima.

Alumnes i claustre del Conservatori de Música de Castelló a la Glorieta del Parc Ribalta, 1936

3.4.2 Context cultural i musical del Castelló de 1932.

El 1932 suposa un punt d'inflexió important al món musical de Castelló, ja que aquell any es va crear el Conservatori de Música de Castelló, un projecte de gran envergadura que obtindria el reconeixement de la ciutat i de la crítica musical de tota Espanya. A continuació s'analitzarà el context cultural i musical que hi havia en aquell moment a Castelló, per poder entendre com era la societat d'aquells anys i sota quin context va nàixer el Conservatori.

A principis de segle el nivell cultural de la ciutat de Castelló era prou baix, segons corresponia a una ciutat petita, agrícola i artesanal. Al 1930 Castelló tenia 36.781 habitants. A finals del segle XIX un 82% de la població era analfabeta i encara que la política escolar fou un dels punts crucials de la lluita entre conservadors i liberals, els debats sobre la pedagogia a les escoles només afectaren a una elit ja que el poble anteposava les necessitats de subsistència a les intel·lectuals.⁴¹¹

La burgesia castellanenca era terratinent i comercial i, com a la resta del País Valencià, es va produir un salt d'aquesta burgesia agrícola, mercantil i lliurecanvista a una burgesia financera sense passar per la fase de la burgesia industrial que haguera estat conseqüència de la inversió dels beneficis de l'agricultura i del comerç en la indústria.⁴¹²

L'economia valenciana estava dominada per l'activitat agrària, amb un 47% de la població activa segons el cens de 1930, en front al 27% de la indústria, el 4,5% de la construcció i el 21,5 dels serveis. De fet es tractava d'una economia subdesenvolupada, una economia agrària i una indústria familiar i artesanal adreçada bàsicament al consum local.⁴¹³ A Castelló, amb la proclamació de la II República, es va donar una convergència entre la burgesia i la massa social al voltant del projecte republicà que va superar el 80% del vots a les eleccions de 1931.

---

⁴¹¹ AGUILAR RODENAS, Consol. *Educació i Societat a Castelló al llarg de la II República*. Diputació de Castelló, 1997. p. 37-38

⁴¹² REGLÀ, Joan. *Aproximació a la Història del País Valencià*. València. Eliseu Climent Editor. 1982. p. 187.

⁴¹³ PEREZ CASADO, Ricard. "La crisi del anys trenta al País Valencià. Una primera aproximació" *El País Valencià. 1931-1939*. València. Eliseu Climent. 1977. p. 135.

Pel que fa a l'estructura social, la societat castellanenca de 1931 era una societat urbana d'important base agrària i en procés de transformació envers un major pes del comerç. La classe hegemònica era la burgesia tarongera i exportadora, que articulava al seu voltant a la resta de grups socials en el seu projecte econòmic basat en el protagonisme de Castelló com a centre comercial i polític del nord del País Valencià.⁴¹⁴

Entrant en l'aspecte estrictament musical en aquell temps la música a Castelló es podia gaudir a diversos escenaris, destacant entre tots ells el Teatre Principal. La programació del teatre durant el 1932 va comptar amb un gran nombre de representacions teatrals, així com sainets, comèdies, espectacles de *varietés*, ventrílocs i fins i tot baralles de boxa. Respecte les funcions musicals durant el 1932, al Teatre Principal s'hi van oferir una desena de sarsueles. Sorpren que en aquell temps el coliseu castellanenc tingués una programació pràcticament diària.

Un altra sala on els castellanencs podien escoltar concerts era el Cinema Doré, una de les sales on la Societat Filharmònica de Castelló realitzava els seus concerts d'abonament des que el 1930 havia abandonat el Teatre Principal⁴¹⁵. La Filharmònica castellanenca, fundada el 1923, durant el 1932 tan sols va programar dos concerts,⁴¹⁶ ja que passava per un moment difícil. La Societat havia passat de 700 socis el 1926 (moment de gran esplendor) a pocs més de 70 a començaments dels anys trenta. Aquest descens dels socis va obligar a replantejar la programació, reduint el nombre de concerts i el pressupost de cada un d'ells, i buscant sales amb capacitat inferior i de menor cost de lloguer que el Teatre Principal. El pitjor any d'aquesta crisi va ser precisament el 1932, ja que exceptuant els anys de la guerra civil, aquest va ser l'any amb menys concerts programats per la filharmònica castellanenca de tota la seva història. Tornant als dos actes oferts aquell any, val la pena destacar que en ambdós

---

⁴¹⁴ AGUILAR RODENAS, Consol. *Educació i Societat a Castelló al llarg de la II República*. Diputació de Castelló, 1997. p. 41.

⁴¹⁵ PERIS DOMINGUEZ, Jaime, CALDUCH BELLIDO, Vicente. *Sociedad Filarmónica de Castellón. Memoria de mil conciertos*. Diputació de Castelló. Castelló, 2008. p. 57

⁴¹⁶ PERIS DOMINGUEZ, Jaime, CALDUCH BELLIDO, Vicente. *Sociedad Filarmónica de Castellón. Memoria de mil conciertos*. Diputació de Castelló. Castelló, 2008. p. 49.

concerts, que van córrer a càrrec del Quartet Laietà i de l'Orquestra de Cambra de València, es van interpretar obres de compositors valencians com Vicent Asencio i López Chavarri.

El Conservatori de Música de Castelló es va mostrar interessat a col·laborar amb tot tipus d'associacions culturals i socials de Castelló, amb l'objectiu de difondre la cultura entre els ciutadans de la ciutat. Veient la difícil situació que vivia la Societat Filharmònica de Castelló, el Conservatori es va posar en contacte amb la Filharmònica i va oferir la sala d'actes del centre per tal que pogués recuperar la seva tasca cultural, que des de feia tres anys s'havia vist molt reduïda. El Conservatori va cedir desinteressadament el seu saló d'actes, que tenia un aforament aproximat de 300 persones, i a canvi la Filharmònica els va deixar el seu piano de cua Steinway i va oferir *drets especials i quotes molt reduïdes als alumnes del Conservatori que desitgessin ser socis de la tan interessant i culta societat*.⁴¹⁷

La utilització del saló d'actes del Conservatori per part de la Filharmònica va permetre tornar a programar mensualment. Durant els anys que va tenir com a seu el Conservatori, es van fer una mitjana de cinc o sis concerts i pràcticament totes les temporades s'iniciaven al gener i s'allargaven fins al juny. Degut al pressupost reduït els concerts eren de cambra i majoritàriament amb músics valencians, moltes d'ells vinculats al conservatori castellonenc. El format que més es va programar va ser el de violí i piano, seguit pels recitals de piano sol i guitarra sola. Entre les figures que van passar per la sala d'actes del Conservatori, en concerts organitzats per la Filharmònica de Castelló es pot nomenar el Quartet de València (format per Bel, Barreira, Gil i

---

⁴¹⁷ Arxiu Diputació Provincial de Castellón. Conservatorio de Música de Castellón. *Memoria del Curso 1934-1935*. Castelló, 1935. p. 7.

Després de contactar amb l'esmentada associació, Mus es va posar en contacte amb Eduardo López Chavarri, amic i mentor seu en la seva època d'estudiant, per informar-lo de les gestions que havia realitzat amb la filharmònica castellonenc i per oferir-li la possibilitat d'organitzar un concert a Castelló i així contribuir al renaixement d'aquesta societat.

GALBIS, V.; DIAZ, R. edits. *Correspondencia de Eduardo López-Chavarri Marco*. 2 vols. Biblioteca de Música Valenciana, nº 1 y 2. València. p. 431

Martínez), Juan i Carmen Alós, Antonio Fonet, Ismael Cerezo i Pascual Asencio, Elena Romero, Luis Mollet i Pablo Bartuli, Abelardo i Encarnación Mus, Josefina Robledo,...

Seguidament es detallen els concerts que es van fer al saló d'actes del Conservatori organitzats per la Societat Filharmònica de Castelló.

Curs 1932-1933		
19-01-1933	Cuarteto de Valencia	Quartet de corda
13-02-1933	Juan Alós/ Carmen Alós	Violí/ piano
16-03-1933	Antonio Fonet	Piano
21-04-1933	Abelardo Mus/ Encarnación Mus	Violí/ piano
24-05-1933	Ismael Cerezo/ Pascual Asencio	Cello/ piano

Curs 1933-1934		
27-01-1934	Pascual Camps/ Enrique Llenguert	Violí/ piano
27-02-1934	Cuarteto de Castellón/ Rafael Balaguer	Quartet de corda i guitarra
26-03-1934	Bernardino Gálvez, Faustina Rovira i Nieves Gas	Trio amb piano
20-04-1934	Carmen Benimeli	Piano
22-05-1934	Abelardo Mus/ Encarnación Mus	Violí/ piano
11-06-1934	Albor Maruenda	Guitarra

Curs 1934-1935		
12/11/1934	Elena Romero	Piano
20/12/1934	Luis Millet i Pablo J. Bartulí	Cello/ piano
15/01/1935	Juan Alós/ Carmen Alós	Violí/ piano
12/02/1935	Josefina Robledo	Guitarra
06/06/1935	Cuarteto de Valencia	Quartet de corda

Curs 1935-1936		
21/01/1936	Juan Alós/ Carmen Alós	Violí/ piano
21/02/1936	Elena Romero	Piano
20/03/1936	Abelardo Mus/ Encarnación Mus	Violí/ piano
21/04/1936	Josefina Robledo	Guitarra
18/05/1936	Francisco Gil i Isabel Algarra	Viola/ piano

Altres associacions com la “Sociedad de ciegos y semiciegos la Cultural de Castellón” també van oferir actes a la sala d'actes del centre⁴¹⁸, demostrant que les portes del Conservatori estaven obertes a totes les associacions que volguessin desenvolupar activitats en benefici de la cultura.

Un referent musical molt important i possiblement el més proper al públic castellanenc en aquests anys va ser la Banda Municipal. Aquesta agrupació es va crear el juliol 1925 i durant els primers mesos va estar dirigida per Pasqual Asencio, pare de Vicente Asencio. Al mig any de la fundació es va fer càrrec de la direcció Eduardo Felip, qui tal com comenta Astruells⁴¹⁹, va portar la Banda a un altíssim nivell i va arribar a ser considerada en aquella època com una de les primeres d'Espanya. Durant el 1932 la Banda va oferir una mitjana de dos o tres concerts al mes, celebrant-se essencialment al Passeig de l'Obelisc del Parc Ribalta i al Real de la Feria. En aquell temps cap dels músics de la banda vivia exclusivament de la música, i tots tenien altres professions que els permetien viure.⁴²⁰

Una vegada situats en el context cultural i l'ambient musical castellanenc tornem al Conservatori per explicar com es va gestar i les característiques del mateix.

⁴¹⁸ Es va celebrar el 2 de desembre de 1934.

⁴¹⁹ASTRUELLS MORENO, Salvador. *La banda municipal de valencia y su aportación a la historia de la música valenciana*. Universitat de València. 2003

⁴²⁰ GIL GIMENO, Daniel. “L'ambient musical i els músics al Castelló de 1932, l'any de la fundació del primer conservatori de música de la ciutat”. *Associació Cultural Gaiata 1. Brançal de la Ciutat*. Castelló, 2010.

3.4.3 Fundació i característiques del primer Conservatori de Música de Castelló.

El primer Conservatori de Música de Castelló es va inaugurar a finals de setembre de 1932, però la creació d'un centre on s'impartissin ensenyaments musicals no va ser una idea espontània, sinó que va ser el resultat de diversos anys de treball que van aconseguir cobrir el buit que existia a la ciutat.

Segons la premsa de l'època⁴²¹ es va crear un patronat durant el 1930 amb l'objectiu de treballar per fundar el primer Conservatori de Música de Castelló. Aquest patronat, dirigit pel violinista i musicòleg José Salvador, va treballar en diversos fronts perquè finalment el projecte arribés a bon port.

El primer testimoni que explica les raons per les quals s'hauria de crear aquest centre apareix signat per Cantó Blasco en el *Heraldo de Castellón* del 22 de juliol de 1931. L'article titulat *¿No va a ser posible crearse un Conservatorio de Música en Castellón?* resumia la vida musical de Castelló des de finals del s. XIX fins a la dècada de 1930 finalitzant amb una interessant reflexió. A continuació es transcriu el citat article:

Que en esta ciudad es tradicional la afición a la música, al canto y a la declamación, es de sobra sabido. Nuestros recuerdos de pasados tiempos lo acreditan. El baile, la copla, la tonadilla, lo afirman.

Y que se cultivó en pasada época lo prueba el que ni mi niñez remota existían ya dos bandas de música dirigidas por los maestros Martínez y Domingo. Que poco después se destacaron los músicos Meléndez, los Chillida, González Chermá y otros y que don Jaime Pachés montara una escuela de solfeo, canto y violín que alcanzó bien pronto una merecida importancia y un enjetal que produjo numerosos discípulos que han defendido ese ramo de cultura tan educador y por tanto moralizador del pueblo hasta influir eficazmente en su progreso.

Porque hay que reconocerlo. Tanto como los profesionales de este divo arte como a sus afiliados, los "diletattis", los ejecutantes instrumentales por placer y por afición se debe en esta ciudad el avance que en la música ha tenido, dando de ellos repetidas muestras.

Era yo un mocete de ocho años cuando al pasar por la casa de los señores Cardona Vives (calle de Caballeros) donde está la casa del Monte de Piedad quedaba sujeto,

---

⁴²¹ SANTACREU, José. "Se ha creado en Castellón un Conservatorio de Música". *República*. Castelló, 29 de setembre de 1932.

apegado a su reja escuchando con encanto unas composiciones de “música di camera” que ejecutan los hermanos Cardona, reforzados a las veces por el maestro Pachés a cuarteto. Supe después eran trozos escogidos de Mozart y Ayden. Otras veces escuchaba, ejecutada por la banda que venía de recoger la imagen de Nuestra “Senyor en l’hort” la marcha fúnebre de Beethoven en su sonata a la muerte del Herve.

Más tarde los discípulos de don Jaime Pachés se diseminaron difundiendo la afición y el amor a la música. Alejandro Reyero, Juanito Barrés, Ramiro Repollés, los hermanos Cazador, Octavio y Eliseo Soler y los guitarristas Masip y Agustín Segarra que con su hermano Maneu con violín, con sus serenatas e ilustrando las orquestas y los bailes caseros hacían un enorme avance artístico. Gonzalez Chermá daba también provechosas lecciones de violín.

Salieron de allí músicos de valía. El insigne musicólogo el canónigo de la Basílica de Valencia don Vicente Ripollés, que es una autoridad que ha presidido congresos musicales y publicado importantes trabajos en España y en el extranjero. Barrés también compositor como el anterior que ha dirigido orquestas; Reyero que formó una orquesta educando a sus músicos desde el solfeo hasta el manejo de instrumentos y los excelentes y ejecutantes Segarra y Ripollés, merecen predilecta memoria.

Allá por los años 84... Se formó con el entusiasmo y amor que sentían los señores Soler, Olmos, Segarra y algún otro, un cuarteto para música “di camera”, que fue ovacionado cuantas veces ejecían su benéfica actuación.

Que el oído con la afición acompaña a mis paisanos lo prueba el concepto de don José Churba, músico mayor del regimiento de Sevilla número 33 al decirme: El pasodoble que estreno el domingo tengo que retirarlo a la siguiente misa por viejo.

Yo soy y sigo siendo optimista. Me impulsa siempre el amor al pueblo y un entusiasmo por el progreso y la cultura. Y yo pregunto a mis estimados amigos y maestros de música de Castellón:

¿No podría iniciarse el pensamiento de crear en esa ciudad un conservatorio de música y declamación? ¿No valía la pena que los estimados amigos míos, dedicados a la enseñanza y difusión del arte musical señores Escoín, García, Asensio, Tárrega, Salvador Felip y otros tantos; solos o unidos a “amateurs” conscientes de esa capital como don Eliseo Soler, Vilaplana y otros se avistaran e hicieran viable tal propósito eminentemente moralizador y educativo?

Así comenzaron los hoy “oficiales” de Valencia, Cartagena, Córdoba y otros.

Mi gratitud siempre irá a los iniciadores de tal propósito.⁴²²

---

⁴²² CANTÓ BLASCO, F. “¿No va a ser posible crearse un Conservatorio de Música en Castellón?”. *Heraldo de Castellón*. 22 de juliol de 1931.

Una de les decisions més rellevants que va haver de prendre el Patronat⁴²³ va ser l'elecció del professorat, qüestió de vital importància per a un centre d'aquestes característiques, ja que l'èxit del Conservatori dependria en gran mesura del prestigi i qualitat del claustre.

Primer claustre del Conservatori de Música de Castelló el 1932. D'esquerra a dreta, de peu: Vicente Asencio, Abelardo Mus, Pascual Asencio i Ismael Cerezo, asseguts: Encarnación Mus, Maria de la Concepció Año, Vicente Tárrega i Josefa Gimeno.

El primer claustre de professors tenia una característica en comú, eren músics nascuts exclusivament a la província de Castelló i la majoria d'ells havien estat pensionats per la Diputació de Castelló per realitzar els seus estudis a Espanya o a l'estranger. El claustre

---

⁴²³ El patronat del conservatori estava format inicialment per les següents personalitats: José Salvador Ferrer (president), Eduardo Marco Salvador (secretari), Manuel Tortes Gomes (tresorer), Vicente Gea Mariño (vocal 1r), Juan Bta. Segarra Bernat (vocal 2n) i Angel Sanchez Gozalbo (vocal 3r).

va quedar format pels següents professors (s'adjunta a cada un d'ells els èxits artístics que havien aconseguit fins a aquest moment):

Abelardo Mus, director del Conservatori i professor de violí. Al ser objecte principal d'aquesta tesi doctoral no cal resumir la seva trajectòria fins aquest moment ja que s'ha tractat als apartats corresponents.

Encarnación Mus, professora de piano. Igual que el seu germà, va ser pensionada per la Diputació per realitzar els seus estudis a la capital francesa. Va estudiar amb professors de prestigi com Joaquín Nin o A. Reintlinger, obtenint en 1926 el segon premi de piano de l'Escola Superior de Música i Declamació de París. Va realitzar una gran quantitat de concerts per Europa acompanyant al seu germà, destacant els oferts a la Sala Gaveau i Pleyel de París.

Ismael Cerezo, professor de violoncel. Havia estat pensionat durant diversos anys per la Diputació per realitzar els seus estudis al Reial Conservatori de Música i Declamació de Madrid, on havia aconseguit el primer premi de solfeig i violoncel. Havia aconseguit una plaça de violoncel a l'Orquestra Simfònica de Madrid que dirigia el Mestre Fernández Arbós.⁴²⁴

Vicente Asencio⁴²⁵, Secretari del Conservatori i professor d'harmonia, estètica i història. Després d'estudiar violí a Castelló amb Emilio Bou, es va traslladar a Barcelona, on va assistir a l'Acadèmia Marshall, estudiant sota la tutela d'Enric Morera i Viura i del mateix Frank Marshall. Va obtenir el primer Premi de l'Acadèmia Marshall i a més va estudiar amb Turina i Falla. En el món de la composició començava a destacar amb obres com *Quartet en Fa* i *Festes al poble*. Era crític musical del *Diario de Castellón*.

Pascual Asencio, professor de solfeig. Primer premi de solfeig del Conservatori de València.

---

⁴²⁴ SANTACREU, José. "Se ha creado en Castellón un Conservatorio de Música". *República*. Castelló, 20 de setembre de 1932.

⁴²⁵ SEGUÍ PEREZ, Salvador. *Vicente Asencio*. Servicio de publicaciones y archivos. Departamento de comunicación. SGAE, 1996; GIL GIMENO, Daniel. "Vicent Asencio (1908-1979), un referent en la música valenciana". *Revista del Centre Municipal d'Estudis Rafel Martí de Viciàna*. nº 13, abril 2010.

Vicente Tàrrega, professor auxiliar de violí. Va estudiar a Madrid amb l'insigne violinista Monasterio i posteriorment es va traslladar a Barcelona on va impartir classes al Conservatori del Liceu.⁴²⁶ Havia realitzat concerts per tota Espanya i havia decidit tornar a Castelló on va exercir de pedagog, tenint entre els seus alumnes a Mus o Cerezo.

Josefa Gimeno, professora auxiliar de piano. Obté les màximes qualificacions al Conservatori de Música de València.

Mª de la Concepció Añó, professora auxiliar de piano.

Manuel Mora, professor auxiliar de solfeig.

Dins el grup de professors hi destacaven els germans Mus, que havien aconseguit fama a nivell europeu i era un prestigi per la ciutat de Castelló comptar amb professors formats a l'estranger i amb nivell excel·lent. Eren considerats per la premsa com els fitxatges estrella que elevaven el nivell del claustre. Els germans se sentien en deute amb Castelló ja que la Diputació els havia pensionat durant els seus estudis a París, i volien tornar-li l'ajuda intentant crear un conservatori de qualitat i lluitar perquè arribés a ser oficial. La família Asencio també tenia un pes important dins del nou centre. De fet va ser Vicente i el seu oncle, polític d'un partit de dretes, els que van proposar als Mus incorporar-se al projecte del Conservatori.⁴²⁷ Vicent Asencio assumiria les tasques de Secretari i Abel Mus les de Director del Conservatori de Castelló, ambdós lluitarien junts per aconseguir l'oficialitat del mateix.

El Conservatori seguia el pla d'estudis i metodologia que dictava el Conservatori de Música de Madrid, que oferia un ensenyament lliure i oficial. El nou conservatori no es va plantejar la possibilitat de renovar els estudis musicals com s'estaven fent en altres indrets d'Europa on s'intentava buscar un nou plantejament als estudis musicals. El claustre i el patronat van decidir adaptar el projecte i l'estructura dels estudis al que

---

⁴²⁶ TRAYER GARCÍA, B. *Los músicos de la provincia de Castellón*. Castelló, 1918. p. 59-60.

⁴²⁷ MUS, Abel. *A life*. p. 72.

dictava el Conservatori de Madrid, ja que era un dels requisits per poder esdevindre en un centre oficial.

Els únics requisits necessaris per ser admès eren presentar la partida de naixement, el certificat de vacunació i revacunació i en el cas dels menors d'edat, l'autorització dels pares o tutors.⁴²⁸

Els títols que s'expedirien al principi tindrien el mateix valor que els expedits en els conservatoris de Barcelona, Vitòria, Granada, Saragossa,... ja que segons la premsa, aleshores només tenien validesa oficial els aconseguits a Madrid, València, Sevilla i Còrdova.⁴²⁹ Els requisits necessaris per reconèixer els estudis cursats als conservatoris provincials i municipals estaven redactats al Reial Decret del 16 de juny de 1905.⁴³⁰ Els requeriments que cita el decret són els següents⁴³¹:

1. *Que se acompañen un cuadro de Profesores ordinarios y asignaturas que tengan a su cargo, y de los Profesores auxiliares necesarios, y una Memoria explicativa con el extracto del expediente personal de cada uno.*
2. *Que todo el Profesorado encargado de las enseñanzas de Solfeo y las elementales de Piano y Violín, así los numerarios como su auxiliares respectivos, tengan aprobados en el Conservatorio de Música y Declamación de Madrid todos los estudios de la especialidad, o hayan demostrado su capacidad en oposición especial, o por los premios obtenidos en los concursos en el Conservatorio Nacional o en otros de autoridad universalmente reconocida.*

---

⁴²⁸ GIL GIMENO, Daniel. *Abel Mus. Una vida dedicada al violín*. Ayuntamiento de Burriana, 2007. p. 82.

⁴²⁹ SANTACREU, José. "Se ha creado en Castellón un Conservatorio de Música". *República*. Castelló, 29 de setembre de 1932.

⁴³⁰ Mus cita en les seves *Memòries* que per aconseguir que el conservatori fos reconegut com un centre oficial havia de complir les condicions imposades per un Reial Decret de 1910 però en realitat el decret es anterior (16 de juny de 1905). A més ell resumeix en tres les condicions:, algunes de les quals no estan al decret abans mencionat. Les tres condicions citades per Mus són:

- 1 - Ser reconegut oficialment per l'Ajuntament o la Diputació que haurien assignar als professors un sou anual no inferior a 1.000 pessetes.
- 2 - Comptar amb un claustre de professors de renom, amb els títols i capacitats necessàries.
- 3 - Oferir places gratuïtes a l'Estat per als alumnes més necessitats.

⁴³¹ Reial Decret del 16 de juny de 1905 publicat a la Gazeta.

3. *Que en los presupuestos provinciales o municipales se asigne una retribución para el Profesorado, y no sea ésta inferior a 2000 pesetas, como dotación de un Profesor numerario, y a 1000 pesetas como dotación del Auxiliar.*
4. *Que los programas de enseñanza se ajusten a los oficiales del Conservatorio de Música y Declamación, si se solicita validez de los estudios de Solfeo y los elementales de Piano y Violín. Para conceder la validez académica de los estudios de los demás instrumentos, cursos y asignatura que constituyen la enseñanza de la Música, habrán de someterse a los planes, programas y condiciones especiales que formule el Claustro de Profesores del Conservatorio de Madrid y apruebe el Consejo de Instrucción pública.*
5. *Que en las Escuelas elementales se dé la enseñanza completa del Solfeo y las elementales de piano y violín, y*
6. *Que informe al Conservatorio de Madrid y se oiga al Consejo de Instrucción pública.*

Aquest Real Decret pretenia normalitzar els estudis elementals de piano i violí, sense tenir en consideració les altres especialitats. Comprenia tres aspectes bàsics: el pla d'estudis, el professorat i el finançament.⁴³²

Tot i que a Mus li semblava senzill complir els requisits per convertir el Conservatori en oficial a l'hora de la veritat no era tan senzill. El Conservatori de València que va ser dels primers en aconseguir l'oficialitat dels seues ensenyaments en base a aquest decret va tardar més sis anys en ser reconegut.⁴³³

El Conservatori tenia el seu domicili a la casa que anteriorment ocupava el Sindicat de Policia Rural, situat a la Plaça Alcalde Forcada⁴³⁴, n. 1, que era una casa de planta noble, que havia pertangut al comte de Pestagua. Els horaris de les classes eren de 9 a 13h i de 16 a 20h.

---

⁴³² FONTESTAD PILES, Ana. *El conservatorio de música de Valencia. Antecedentes, fundación y primera etapa (1879-1910)*. Universitat de València. 2006. p. 440

⁴³³ FONTESTAD PILES, Ana. *El conservatorio de música de Valencia. Antecedentes, fundación y primera etapa (1879-1910)*. Universitat de València. 2006. p. 440-448. Un cop publicat el Reial Decret de 1905 el Conservatori de València es posa a treballar per ser reconegut i no es fins a l'abril de 1911 quan rep el dictamen favorable de validés oficial del seu ensenyament.

⁴³⁴ En l'actualitat aquesta plaça s'anomena María Agustina. L'edifici on estava el conservatori es va demoure anys més tard i es va construir la CNS (Central Nacional Sindical).

La presentació oficial del Conservatori de Música de Castelló va tenir lloc el 28 de setembre de 1932 i la premsa va recollir la notícia amb articles a pàgina completa explicant les característiques del nou centre que es creava.⁴³⁵

El concert inaugural del Conservatori es va celebrar l'1 d'octubre de 1932 al Teatre Principal de la ciutat, amb la participació d'una part important del professorat. Aquest concert va ser un bon començament per al nou projecte ja que van obtenir crítiques fantàstiques i tant la Diputació com l'Ajuntament de Castelló es van comprometre a donar suport al nou Conservatori, ajudes que mai van arribar a desenvolupar-se en la mesura necessària.⁴³⁶ Resulta curiosa la lectura de les *Memòries* de Mus en què relata els actes de presentació del Conservatori, ja que afirma que aquesta es va fer sense que existís oficialment.

As October approached, I wished to see where the Conservator would be installed and then, Oh surprise, I learned that the Conservatory did not yet exist... all the correspondence and documents were done in Asencio's uncle abode and there they were expecting the money for inaugurating it.

By the time, the local press had already spoken about the creation of the Conservatory, mentioning the names of its professors and Patronage... to denounce Asencio and his uncle for having offered something that did not yet exist, would have been a loss of time and a ridiculous situation, so, I asked a meeting for speaking clear and take a decision, and then I saw, among the papers that inspired the creation of the Conservatory, that Royal Decree of 1910 specified, that the particular or private Conservatories that would wish to become official, had to fulfill these three conditions:

1st. To be firstly recognised officially by the Municipality or Deputation that would assign to his professors yearly wages not inferior to a thousand ptas.

2nd. To have good professors with their titles and necessary capacity

3rd. To have enough pupils for deserving the protection of the State.

These three conditions seemed to me easy enough to obtain, considering that we were artistically known in the region... an then, adding to the natural interest of creating for Encarnita an I official wages, the impulse of youth for doing something noble rendering

---

⁴³⁵ “Brillante Inauguración. El Conservatorio de Música de Castellón”. *Diario de Castellón*. 29 de setembre de 1932; SANTACREU, José. “Se ha creado en Castellón un Conservatorio de Música”. *República*. Castelló, 29 de setembre de 1932. “Se inaugura. El Conservatorio de Música” *La Provincia Nueva*. Castelló. 29 de setembre de 1932.

⁴³⁶ GIL GIMENO, Daniel. *Abel Mus. Una vida dedicada al violín*. Ayuntamiento de Burriana, 2007. p. 82.

*to Castellón the good it had done us paying our studies in Paris, I said "Gentlemen, your foolish idea of getting money from the State before creating the Conservatory is completely wrong in my opinion, since it is already very difficult to be helped when the Conservatory exists... let us first create the Conservatory and let us be worthy of this help".*⁴³⁷

El Conservatori de Música de Castelló va començar el 1932 a impartir docència sense comptar amb cap ajuda institucional. Al principi es va plantejar la idea de no iniciar les classes fins que no arribessin les subvencions dels organismes públics, però finalment es va desestimar aquesta opció, ja que tant el patronat com el professorat van ser conscients que les institucions públiques no es comprometrien econòmicament fins que el centre dugués un temps en funcionament i això va ser exactament el que va passar. Cal recordar que a l'abril de 1931 s'havia proclamat la República i els pressupostos públics eren més aviat escassos.⁴³⁸

El centre va començar sent privat ja que no tenia cap subvenció i els alumnes havien de pagar quantitats simbòliques de 5 i 10 pessetes mensuals, la qual cosa permetia uns ingressos mínims per poder pagar les despeses de lloguer, llum, instal·lacions i contribució ja que tot plegat ascendia a 600 pessetes. Evidentment en aquest pressupost

---

⁴³⁷ MUS, Abel. *A life*. p.72. Traducció:

En apropar-se l'octubre, vaig voler veure on s'instal·laria el Conservatori i després, Oh sorpresa, vaig saber que el Conservatori encara no existia ... tota la correspondència i els documents es feien amb l'adreça de l'oncle d'Asencio i estaven esperant els diners per inaugurar-lo.

Al mateix moment, la premsa local ja havia parlat sobre la creació del Conservatori, esmentant els noms dels seus professors i del Patronat ... denunciar Asencio i el seu oncle per haver ofert alguna cosa que encara no existia, hauria estat una pèrdua de temps i una situació ridícula, per això li vaig demanar una reunió per parlar clar i prendre una decisió. Llavors vaig veure, entre els papers que va inspirar la creació del Conservatori, que el Reial Decret de 1910 s'especifica que els Conservatoris particulars o privats que volguessin convertir-se en oficials, havien de complir aquestes tres condicions:

1r. Ser primer reconegut oficialment pel municipi o Diputació que assignaria als seus professors salaris anuals no inferiors a mil ptes.

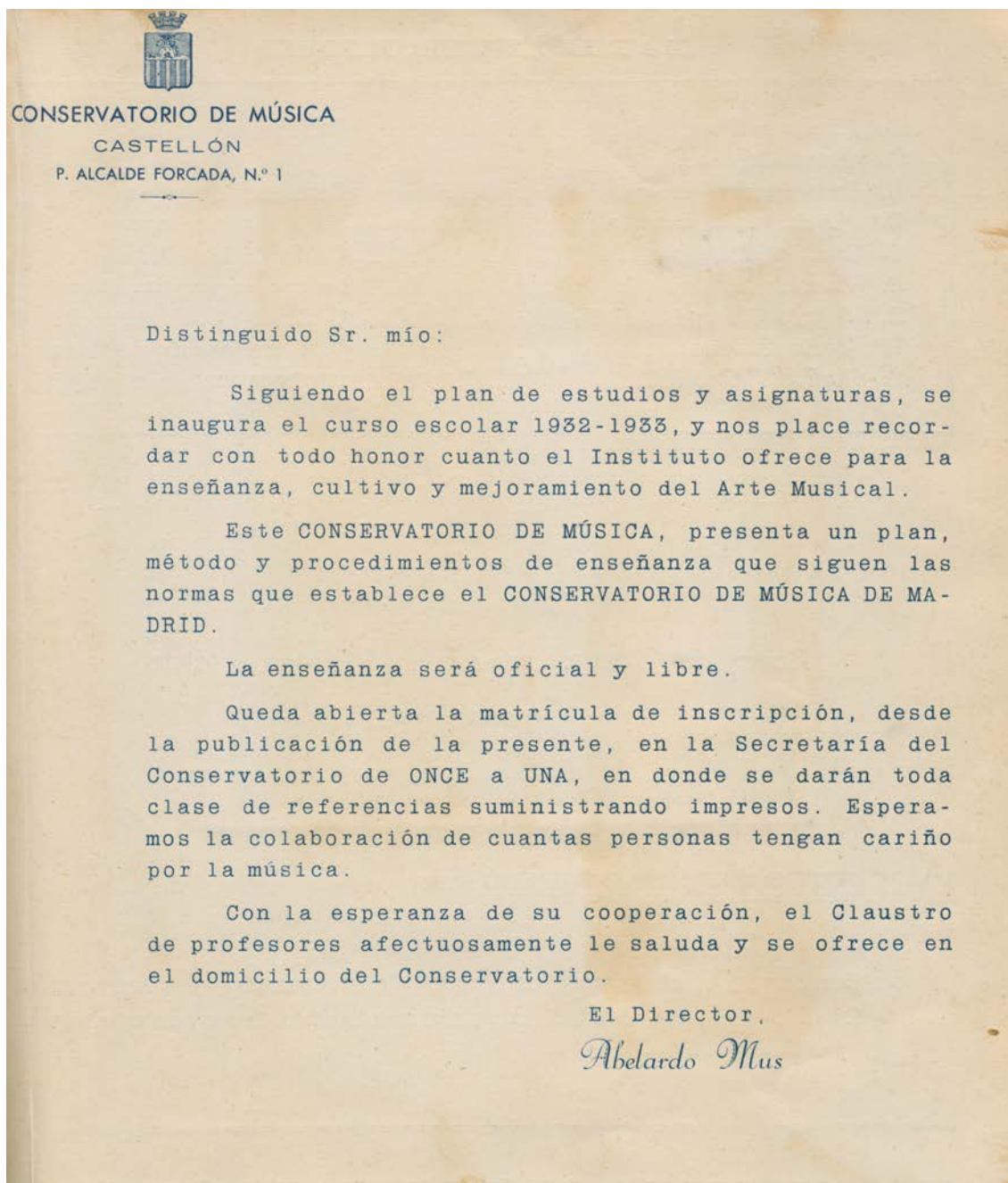
2n. Tenir bons professors amb els seus títols i capacitat necessària

3a. Tenir suficients alumnes per merèixer la protecció de l'Estat.

Aquestes tres condicions em van semblar bastant fàcils d'assolir, considerant que érem coneguts artísticament a la regió... a més, afegint l'interès natural d'Encarnita i el meu per tenir uns salaris oficials i l'impuls de la joventut per retornar noblement a Castelló el que ens havia donat pagant-nos els nostres estudis a París, vaig dir "senyors, la vostra idea ximple d'obtenir diners de l'Estat abans de crear el Conservatori és completament errònia al meu entendre, ja que és molt difícil que ens ajudin quan Conservatori existeixi... primer anem a crear el Conservatori i siguem dignes d'aquest ajut".

⁴³⁸ GIL GIMENO, Daniel. *Abel Mus. Una vida dedicada al violín*. Ayuntamiento de Burriana, 2007. p. 83.

no s'inclouïen els honoraris del claustre de professors, ja que com diria Mus *els professors ho donaven tot, temps, ensenyament i fins i tot diners*.⁴³⁹

Document de presentació del Conservatori de Castelló on explica el tipus d'educació que oferia.

⁴³⁹ Arxiu de la Diputació Provincial de Castellón. Castellón, Fomento, diciembre 1932. Folio 132

3.4.3.1 Curs 1932-1933.

3.4.1.1.1 Activitats

La presentació oficial del Conservatori es va fer el 28 de setembre de 1932 i la premsa va publicar la notícia amb articles⁴⁴⁰ a pàgina sencera explicant les característiques del centre i destacant la rellevància del fet. El concert inaugural es va celebrar l'1 d'octubre de 1932 al Teatre Principal. El claustre de professors va oferir un programa variat i atractiu interpretant obres d'Albéniz, Falla, i dels propis Asencio i Mus. L'acte va ser un èxit absolut i un inici esperançador per a tots els qui creien en el projecte. De fet tant l'Ajuntament com la Diputació es van comprometre a recolzar el centre econòmic i moralment, cooperant conjuntament per afavorir el seu desenvolupament.

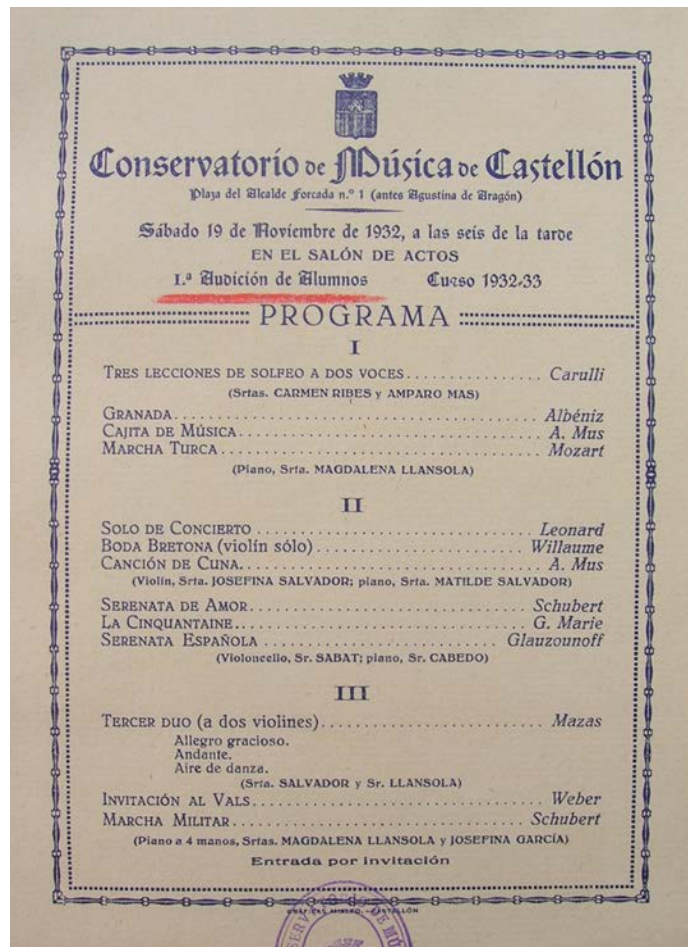
Mus en l'acte d'inauguració del Conservatori va explicar que es realitzarien audicions d'alumnes mensualment perquè *d'aquesta manera s'advertissin seus progressos i s'acostumessin a tocar en públic*.⁴⁴¹ Així doncs, un mes després d'haver iniciat les classes van oferir la primera audició d'alumnes el 19 de novembre, el que demostra el gran esforç que van realitzar per preparar els alumnes que van actuar en aquesta vetllada.

En aquesta audició van participar Carmen Ribes, Amparo Mas, Magdalena Llansola, Josefina Salvador, Matilde Salvador, Josefina García, Evaristo Sabat i José Cabedo, i es van interpretar obres de Mozart, Mus, Schubert, Glauzounoff, Weber,... Aquest era el primer dels concerts d'alumnes dels que es donarien assíduament durant tota la curta vida del Conservatori.

---

⁴⁴⁰ “Brillante Inauguración. El Conservatorio de Música de Castellón”. *Diario de Castellón*. 29 de setembre de 1932; SANTACREU, José. “Se ha creado en Castellón un Conservatorio de Música”. *República*. Castelló, 29 de setembre de 1932. “Se inaugura. El Conservatorio de Música” *La Provincia Nueva*. Castelló. 29 de setembre de 1932.

⁴⁴¹ SANTACREU, José. “Institución interesantísima. Se ha creado en Castellón un Conservatorio de Música”. *República*. Castelló. 29 de setembre de 1932.

Programa de la primera audició del Conservatori de Música de Castelló. 19 de novembre de 1932.

La premsa de Castelló va fer ressò de l'audició i va redactar crítiques entusiastes de l'acte. A continuació es transcriuen fragments d'algunes de les crítiques més representatives:⁴⁴²

El Conservatorio de Música de nuestra ciudad, que recientemente inauguró sus tareas escolares con un brillante concierto a cargo de sus excelentes profesores, y del que grato recuerdo guardamos, dió el sábado a tarde una prueba de su existencia, con una audición por unos cuantos alumno en su salón de actos.

⁴⁴² “Un acto interesante. La primera audición de alumnos del Conservatorio constituyó un éxito magnífico y triunfal”. *República*. Castelló. 22 de novembre de 1932.

Con un programa de Mozart, Albéniz, Schubert, Mus, Glauzounoff, etcétera, fueron presentándose los alumnos, de ambos sexos y diferentes edades, con tanta modestia que la labor resultó más destacado. Todos ellos gozaban las primicias de tocar en público, y sin embargo, esto, no aminoró las dificultades que con gala lucieron. (...)

La nota sobresaliente de la velada la dieron las hermanas señoritas Salvador y no sólo por la corta edad, sino también por los méritos artísticos que reúnen y ponen en sus interpretaciones, mostrando un concepto de arte basado en la buena escuela. Pepita en el violín y Matildita al piano, muestran seguridad, decisión, y así lo comprendió el público que les aplaudió mucho en todas las obras, y gustaron tanto sus interpretaciones que se vieron obligadas ante los largos aplausos a tocar fuera de programa. (...)

En esta primera audición de alumnos, preparada en tan corto tiempo, hemos podido comprobar el entusiasmo que en sus enseñanzas pone el profesorado, que merece todo elogio y apoyo entusiasta por la obra cultural que desarrolla.

a todos, alumnos u profesores, alentamos para que las esperanzas que les animan se realizada, y salgan de nuestro Conservatorio artistas que hagan honor a nuestra ciudad.⁴⁴³

Ocupados todos los asientos por un público selecto que se procuró la invitación, ya que la cabida del salón no permitió sino distribuir las entradas entre los matriculados, se celebró el sábado en nuestro Conservatorio de Música la primera audición de alumnos según el programa que publicamos el día anterior.

Fue una fiesta atrayente y simpática en la que se evidenciaron los progresos que en tan corto tiempo ha hecho la aplicada juventud que allí acude a recibir las enseñanzas de sus prestigiosos maestros.

Las señoritas Amparito Mas y Carmencita Ribes, y la señorita Magdalena Llansola fueron muy aplaudidas y felicitadas por su acertada actuación en la primera parte.

La segunda a cargo de las hermanas Salvador Segarra; Pepita al violín y Matilde al piano, confirmaron la tradición artística de sus apellidos. Pepita interpretó con una perfección poco común a sus escasos años páginas de Leonard, Willanme y Mus, y Matilde con su acompañamiento ajustadísimo y musical contribuyó a que el éxito obtenido fuera merecidísimo y las obligaron a tocar fuera de programa la brillante Mazurka de Wieniawski.

Los señores Sabat y Cabedo terminaron la segunda parte, ejecutando con verdadero dominio y sentido musical sus “particellas”, debiendo también ante la insistencia de los aplausos añadir una obra al programa.

---

⁴⁴³“Concierto en el Conservatorio”. *Diario de Castellón*. Castelló. 22 de noviembre de 1932.

La tercera parte formada por piezas de conjunto dio ocasión al lucimiento de Miguel Llansola y señorita Salvador y a que la hermosa Magdalena Llansola con su profesora señorita Mus cerrasen la audición brillantemente.

*En suma, otro éxito del conservatorio, por el que felicitamos a los profesores y alumnos, celebrando que Castellón responda a tan laudable Institución.*⁴⁴⁴

El desembre d'aquest mateix any, el director del Conservatori, Abelardo Mus, va escriure diverses cartes a l'Ajuntament i la Diputació de Castelló per informar-los del projecte que s'havia iniciat, oferint places gratuïtes per alumnes amb necessitats i intentant convèncer els organismes públics perquè subvencionessin i apadrinessin el nou centre. En aquestes cartes⁴⁴⁵ Mus explica que en aquesta data ja tenien 43 alumnes⁴⁴⁶ i 57 matrícules repartides en les classes de solfeig, harmonia, piano, violí i violoncel. També hi explica que els alumnes pagaven unes mensualitats de 5 i 10 pessetes i que això suposava un ingrés de 425 pessetes mensuals. A continuació detalla les despeses del centre (lloguer de la casa, llum, instal·lació i contribució), que ascendien a 600 pessetes mensuals, tot això sense comptar els honoraris dels professors que «ho donaven tot: nom, temps, ensenyaments i fins i tot diners».⁴⁴⁷

Aquesta carta finalitza amb la següent súplica:

Suplico tenga a bien conceder al Conservatorio de Música de Castellón una subvención que dejamos al buen juicio de la Comisión Gestora y agradeceremos cualquiera que sea su cuantía.

Esta subvención no gravaría los presupuestos de la Excm. Diputación, puesto que contando ya la Provincia con un centro de enseñanza y perfeccionamiento musical, no habría necesidad de pensionar, sino a los que habiendo cursado ya brillantemente sus estudios aquí, fueran verdaderamente dignos de merecer estudios de ampliación en el extranjero.

---

⁴⁴⁴ “En el Conservatorio”. *Heraldo de Castellón*. 22 de novembre de 1932.

⁴⁴⁵ Arxiu de la Diputació Provincial de Castelló. (a continuació es farà referència a aquest arxiu amb les sigles A.D.P.CS) Foment. Desembre 1932.

⁴⁴⁶ Val la pena destacar l'anècdota que la matrícula número 1 del conservatori va ser ser Matilde Salvador, qui es convertiria en cèlebre compositora castellonenca, i el número 2 a la seva germana Josefina Salvador, violinista que va guanyar anys després les medalles de Harriet Cohen de Londres i d'Ysaye de Brussel·les.

⁴⁴⁷ A.D.P.CS. Foment. Folio 132. 16 de desembre de 1932.

El Decreto de la República fecha 4 de febrero de 1932, dictado por el Ministerio de Instrucción Pública y Bellas Artes, en relación con el Decreto de 21 de junio d 1931, tiende a difundir el cultivo de la música en España, y no pudiéndose ocupar el Estado de la creación de nuevos centros de enseñanza, se propone ayudar a los existentes, por lo que estimamos nuestro deber mantener el funcionamiento del Conservatorio a fin de Castellón se vea dotado de lo que ya otras capitales disfrutan, en beneficio de su cultura y de la economía de la ciudad, por ser un centro de atracción para los estudios. Los Estatutos de este Conservatorio prevén un puesto en el Patronato que lo administra, para un miembro de cada Entidad Oficial y al efecto que si la Diputación le place, se digne nombrar de entre los Sres. Diputados a uno para que colaborando con nosotros pueda al mismo tiempo controlar la buena marcha del Conservatorio de Música de Castellón.

Dies després, la Diputació va respondre a aquesta sol·licitud amb una subvenció de 500 pessetes,⁴⁴⁸ que Mus va qualificar de vergonyosa. Aquesta ajuda suposava un suport més aviat moral que no pas econòmic, ja que no permetia cobrir res més que una petita part de les despeses que suposava el funcionament d'un centre d'aquestes característiques, sense comptar amb el sou del professorat.

La segona audició d'alumnes va ser el 28 de gener de 1933, va tenir lloc també al saló d'actes del Conservatori i es va repetir el dia següent al mateix lloc. D'aquesta audició cal destacar que va aparèixer per primera vegada l'orquestra de cambra i el cor del Conservatori dirigits per Vicente Asencio. Al principi es va proposar que l'orquestra portés el nom del seu director, però després d'unes xerrades es va arribar a l'acord de posar a l'orquestra el nom del Conservatori, ja que estava formada íntegrament pels seus alumnes.⁴⁴⁹ Resulta rellevant que triguessin tan poc temps a crear aquestes dues agrupacions (orquestra i cor), ja que conservatoris amb molt més prestigi com el de

---

⁴⁴⁸ A.D.P.CS. Foment. Folio 132. Desembre de 1932. *Sesión de la Comisión gestora del 11 de enero de 1933.*

⁴⁴⁹ MUS, Abel. *A life*. p. 96.

València van trigar dècades a formar conjunts d'aquesta magnitud.⁴⁵⁰ El *Diario de Castellón* feia ressò d'aquesta audició de la següent manera:

En el salón de actos del Conservatorio se celebró el domingo pasado el anunciado concierto a cargo de alumnos del mismo y entusiasmados salimos de ver los progresos que en tan corto tiempo han realizado los jóvenes que tomaron parte.

Las señoritas Amparito Más y Amparito García y el señor Cabedo al piano y las señoritas Pepita Salvador y Montañés al violín, estuvieron muy bien en los “solos” que tocaron y fueron muy aplaudidos.

En la segunda parte Miguel Llansola interpretó al violín varias y difíciles obras y con tanta limpieza que nos hizo ver a un futuro artista. Y no menos decimos de la señorita Matilde Salvador que le acompañó al piano con gran ajuste, precisión y buena sonoridad, y sobre todo con maestría sorprendente.

El resto del programa lo integraban obras de conjunto vocal e instrumental. Oímos un coro de voces mixtas que gustó muchísimo y a una orquesta de cuerda muy bien ajustada y que en unión del coro cerró con el “coro fugado” de Haendel el programa.

El joven profesor señor Asencio, que dirigía, estuvo a gran altura.

Un verdadero éxito que han alcanzado los profesores del Conservatorio y que confirma la buena enseñanza y gran labor que realizan.⁴⁵¹

El 18 de febrer de 1933 els alumnes del Conservatori van participar en una vetllada escolar de folklore celebrat al Teatre Principal de Castelló, al costat de la *Masa Coral Normalista de Valencia*. Dirigits per Tomás Aldás, director del Conservatori de Valencia, van interpretar obres de Giner, Benedito, Mendelssohn, Franck, Millet...

De la tercera audició, celebrada els dies 8 i 9 d'abril, cal destacar que es va estrenar una obra de Matilde Salvador i possiblement és una de les primeres obres de la compositora castellanenca. L'obra es titulava *Como la luna, sobre un tema popular levantino*, estava

---

⁴⁵⁰ FONTESTAD PILES, Ana. *El conservatorio de música de Valencia. Antecedentes, fundación y primera etapa (1879-1910)*. Universitat de Valencia. 2006. p. 490. En aquesta tesi doctoral s'explica que degut als pocs alumnes matriculats als inicis del Conservatori de València en les especialitats de vent i corda no era possible formar una orquestra o banda del centre i que va ser a partir del 1893, 24 anys després de la fundació, que es va crear una orquestra formada per professors i alumnes.

⁴⁵¹ “De arte. En el Conservatorio de Música”. *Diario de Castellón*. 31 de gener de 1933.

escrita per cinc veus mixtes i va ser interpretada pels alumnes de la classe de solfeig i conjunt. La premsa recolliria així aquesta estrena:

Para final, el coro, con la cooperación de los alumnos de la clase de solfeo- plantel de futuros músicos- estrenó “Como la luna” ejercicio de composición, y armonía de la alumna de esta última asignatura, verdaderamente inspirado, sobre un tema popular, que tuvo que ser repetido después de recoger las ovaciones del público la señorita Salvador que se reveló como autora de altos vuelos.

Nuestro aplauso más sincero al Conservatorio y a sus abnegados profesores.⁴⁵²

La nota más interesante fue el estreno de la composición a cinco voces mixtas “Como la luna”, de la señorita Salvador (M.), alumna de la clase de armonía. Escrita esta obra sobre un tema levantino, admirablemente interpretada por el coro, hubo de repetirse ante los insistentes aplausos.

El auditorio, que llenaba por completo el salón, quedó entusiasmado de la labor artística que hicieron los alumnos.⁴⁵³

Així doncs, durant el primer any de funcionament del Conservatori es van realitzar un total de quatre audicions d'alumnes.⁴⁵⁴ Les audicions se solien celebrar en dissabte i es repetien el següent diumenge. Tenien lloc a la sala d'actes del Conservatori, amb una capacitat d'aproximadament 300 persones i tal com s'ha comentat abans totes elles van gaudir del corresponent ressò mediàtic de la premsa castellanenca.⁴⁵⁵ Val la pena destacar que la premsa no es limitava a informar de les audicions sinó que feia autèntiques crítiques on explicava les obres que interpretaven així com els avanços que feien els alumnes a les audicions. La quarta audició del curs es va fer el 7 de juny de

---

⁴⁵² “En el Conservatorio de música de Castellón”. *Heraldo de Castellón*. 10 d'abril de 1933.

⁴⁵³ “En el Conservatorio de Música”. *Diario de Castellón*. 11 d'abril de 1933.

⁴⁵⁴ Veure l'apartat 3.4.4 (El Conservatori en xifres) on s'especifiquen totes les activitats organitzades pel Conservatori.

⁴⁵⁵ “Concierto en el Conservatorio”. *Diario de Castellón*. Castellón. 22 de novembre de 1932; “Un acto interesante”. *República*. Castellón. 21 de novembre de 1932; “En el Conservatorio de Música”. *Diario de Castellón*. Castellón. 31 de gener de 1933; “En el Conservatorio de Música”. *Diario de Castellón*. Castellón. 10 d'abril de 1933; “En el Conservatorio de Música de Castellón”. *Heraldo de Castellón*. Castellón. 10 d'abril de 1933; “Teatro Principal. Los alumnos del conservatorio”. *Heraldo de Castellón*. Castellón. 8 de juny de 1933; “Audición del Conservatorio de Música”. *Diario de Castellón*. Castellón. 8 de juny de 1933.

1933 al Teatre Principal i va ser l'última del curs. Per concloure el primer curs acadèmic van abandonar el saló d'actes del Conservatori i van anar al teatre més important de la ciutat per tal de donar encara més importància a aquesta audició. La premsa com de costum va fer ressò de l'audició i va aprofitar per felicitar al claustre de professors per la feina que havien realitzat durant aquest any.

La labor realizada por los profesores del Conservatorio es digna de todo encomio y del apoyo que merece, pues merced del esfuerzo, abnegación y entusiasmo contamos en nuestra ciudad con un centro de educación musical que nada tiene que envidiar a los de otras poblaciones.

*Tanto los alumnos como el profesorado fueron felicitadísimos por la perfección de sus trabajos, a cuyas expresiones de admiración unimos la nuestra cordial y efusiva.*⁴⁵⁶

La labor constante de los abnegados profesores de ese centro cultural se puso bien de manifiesto por lo que el público no cesó de aplaudir y aun hizo repetir algunos números. (...)

*Nuestra cumplida enhorabuena a los profesores del Conservatorio a los alumnos y a sus respectivas familias por los adelantos hechos en el poco tiempo que supone el curso que lleva de existencia.*⁴⁵⁷

Tot i que la quarta audició va ser anunciada com l'última del curs encara hi va haver un concert on van participar alumnes del Conservatori i que va suposar una autèntica sorpresa per la crítica i públic de la ciutat. El 12 de juny de 1933 Mus tenia programat un recital amb piano al Teatre Principal i va aprofitar per sorprendre tothom interpretant a la primera part el *Concert per violí i orquestra* de Beethoven acompanyat d'una orquestra simfònica formada per professors i joves alumnes del centre i dirigida pel mestre Asencio. S'ofereix a continuació una petita mostra dels comentaris de la premsa local sobre l'orquestra d'aquest concert:

La actuación de la Orquesta Sinfónica de Castellón que dado el éxito obtenido no debiera ser una cosa circunstancial, sino la agrupación artística que Castellón debe

---

⁴⁵⁶ "Audición del Conservatorio de Música". *Diario de Castellón*. 9 de juny de 1933

⁴⁵⁷ "Teatro Principal. Los alumnos del conservatorio". *Heraldo de Castellón*. 8 de juny de 1933.

*tener; dados los valiosos elementos con que cuenta, fue otro motivo para dar caracteres de acontecimiento a tan artística velada sobre todo si a partir de ella se afianza esa gran masa orquestal formada con elementos del Conservatorio de Música y otras entidades artísticas y aun por valiosas individualidades retraídas inexplicablemente. Brilló la orquesta bajo la inteligente batuta del maestro Vicente Asencio,...*⁴⁵⁸

Para rendir a su director los honores de un prólogo, los elementos de las clases del Conservatorio, con la cooperación de algunos profesores de la localidad, improvisaron una orquesta que, bajo la dirección del maestro Vicente Asencio, acometió la árdua tarea de preparar para el acto de anoche el Concierto en “re” de Beethoven. (...)

No pocas dificultades se requiere vencer para culminar en una estimable interpretación de este “Concierto”: será de justicia afirmar que la labor realizada por la orquesta, rebasándolos límites de lo discreto alcanzó grados de notabilidades, que produjeron en el auditorio gratisima sorpresa. (...)

¿Cabe suponer que la aparición de la orquesta, improvisada anoche, sea el punto de partida de una entidad artística en la que hallen la debida expansión los valiosos elementos orquestales de nuestra ciudad?

*La orquesta, bajo la batuta diestra de Vicente Asencio, seguro y en pleno dominio de su cometido, alcanzó un éxito rotundo.*⁴⁵⁹

L'orquestra es va presentar sota el nom d'Orquesta Sinfónica de Castellón i els crítics musical vam veure aquesta formació el possible embrió d'una orquestra estable que encara no existia a la ciutat. Amb aquestes bones notícies va acabar el primer curs acadèmic del Conservatori. Mus faria la següent valoració d'aquest any:

*The first year of our Conservatory had finished with these results... wonderful artistical and social work... pitiful political and economical results.*⁴⁶⁰

---

⁴⁵⁸ “Teatro principal. Concierto. Abel Mus”. *Heraldo de Castellón*. 13 de juny de 1933.

⁴⁵⁹ “En el Principal. Recital de violín. Abelardo Mus.” *Diario de Castellón*. 13 de juny de 1933.

⁴⁶⁰ MUS, Abel. *A life*. p.77. Traducció:

El primer any del nostre Conservatori havia acabat amb aquests resultats... meravellós treball artístic i social ... resultats polítics i econòmics lamentables.

3.4.3.1.2 Detractors del Conservatori

Els triomfs del nou conservatori no van ser celebrats per tots els músics de la ciutat amb la mateixa alegria, ja que van començar a aparèixer disputes, recels i enveges entre els professors de música que no van ser inclosos dins el claustre del Conservatori. La creació del centre musical els havia fet perdre un nombre important d'alumnes privats i també el prestigi local que poguessin tenir, cosa que va fer que nasquessin fortes enemistats entre aquests professors i alguns del Conservatori. Mus patiria anys més tard en pròpia pell totes aquestes enemistats.⁴⁶¹

Malauradament aquests recels i enemistats van obstaculitzar molt les subvencions públiques tal com es veurà a continuació. Després que el Conservatori revés la subvenció de la Diputació, un grup de quinze músics liderats per José García i Hortensia Herreros, van escriure una carta a l'Ajuntament de Castelló on demanaven:

*Que el Excmo. Ayuntamiento no se establezca ningún privilegio a favor del Conservatorio de Música establecido en esta ciudad y que en el caso de que acordara su Excelencia gratificar o subvencionar a cualquier entidad musical distinta a la oficial que mantienen el municipio, que sea esta repartida por igual entre los profesores vecinos de esta ciudad y que se dediquen a la enseñanza de la música, ya que todos ellos por sí constituyen una academia al igual que el llamado conservatorio, e incluyendo también en esta distribución a las distintas agrupaciones musicales que existen en esta ciudad.*⁴⁶²

Aquesta seria la primera de les accions que va emprendre aquest grup de professors per obstaculitzar totes les iniciatives que duia a terme el Conservatori i per intentar que el centre no aconseguís subvencions públiques i no es convertís en oficial. Més endavant aquest grup de professors es reuniria sota el nom del *Liceo Beethoven*.

---

⁴⁶¹ GIL GIMENO, Daniel. *Abel Mus. Una vida dedicada al violín*. Ayuntamiento de Burriana, 2007. p. 85

⁴⁶² Arxiu Municipal de Castelló (a continuació es farà referència amb les sigles AMC). Actes de l'Ajuntament de Castelló. *Petición de subvención de varios profesores de música*. 14 de juliol de 1933.

3.4.3.1.3 Exàmens dels alumnes de Castelló al Conservatori de Música de València.

Com que el Conservatori de Castelló no era oficial, els alumnes que volien cursar els estudis de música oficialment havien d'anar cada any al Conservatori de València per realitzar els exàmens. El claustre del Conservatori veia en aquests exàmens l'oportunitat de demostrar que l'ensenyament del Conservatori era de qualitat i que era millor que el que oferien altres professors de la ciutat. La sorpresa per als professors del Conservatori va arribar quan els resultats dels exàmens del primer any del conservatori (1932-1933) segons el criteri de Mus no es van correspondre a la realitat del nivell que tenien els alumnes, ni dels exàmens que havien realitzat. El director es va prometre que l'any següent aniria a València per conèixer de primera mà què passava als exàmens. D'aquesta manera va anar a parlar amb el director del Conservatori de València, Tomás Aldás, amb qui va mantenir una interessant conversa.

When time for examinations approached, I went to Valencia for speaking to the Director of the Conservatory Don Tomás Aldás... I thought to speak to a colleague, but he and his professors did not wish that Castellon could also have a Conservatory that could diminish the number of his pupils in Valencia, since from all the mediterranean coast, from Tortosa to Valencia, all the music pupils went for the examinations to Valencia and that meant money and gifts for the professors... Don Tomás Aldás heard my complainings about my difficulties in Castellon that would disappear if Valencia rewarded in justice the pupils of Castellon... doing this, fathers would know where take their sons, and our prestige would be the reward to our work... and when I finished he said: "My dear Mus, you are young, impulsive and honest but what you ask is impossible... for years we have been distributing baskets of "Excellent" and "Remarkable" rewards, flattering the pupils and their fathers... only thus we have made possible to fill our Conservatory and satisfy the parent's vanities... moreover, to distribute artistically titles is not of so much responsibility as to give a medical title to an incapable... you see, you must not take so much trouble with your pupils, who by the time will show you how ungrateful they are... instead of making work them, demanding them the perfection, flatter them turning the pages of their methods... what they and their fathers want is to finish first that their neighbour their careers, to be smarter than them, and this, they only can prove it by finishing rapidly their official studies with "excellents" and "Remarkables" notes... all the professors of the

Province do so, giving us the list of their pupils in order that we may reward them... do as them and everybody will be happy. (...)

You are young, generous, impulsive... I also was like you, but someday you will change, and then my dear, you will feel yourself much better in our world”⁴⁶³

La lectura d'aquest fragment de les *Memòries* de Mus ens mostra dues visions molt diferents de la música i de l'educació. Mus pensava que el director del Conservatori de València podria ajudar-lo amb la seva lluita per crear un conservatori oficial a Castelló però es va trobar amb una realitat molt diferent, que s'oposava per complet a les idees de Mus.

Resulta especialment sensible el fragment on explica que les notes no responen a criteris objectius i que es limiten a expedir títols per així aconseguir als alumnes i professors i rebre a canvi regals i tractes de favor.

Després d'aquesta reflexió és fàcil comprendre que les notes dels exàmens no fossin justes i que l'esperança del claustre del Conservatori de poder demostrar que el nivell del seu centre era més alt no es va poder dur a terme. Tot i això, els alumnes devien anar anualment al Conservatori de València per tal d'examinar-se dels cursos que havien realitzat a Castelló.

---

⁴⁶³ MUS, Abel. *A life*. p.79. Traducció:

Quan les dates del exàmens es van apropar vaig anar a València a parlar amb el director del conservatori Don Tomás Aldás... jo pensava que parlaria amb col·legues, però ell i els seus professors no desitjaven que Castelló també tingués un conservatori ja que això disminuiria el nombre dels seus alumnes a València. El seu Conservatori tenia alumnes de tota la costa mediterrània, des de Tortosa fins València. Tots els estudiants de música anaven a fer els exàmens a València i això significava diners i regals per als professors... Don Tomás Aldás va sentir les meues queixes sobre les dificultats que teníem a Castelló, que desapareixerien si València puntuava de forma justa als alumnes de Castelló... fent això, els pares sabrien on portar als seus fills i el nostre prestigi seria la recompensa del nostre treball...

Quan vaig acabar ell em va dir: “Benvolgut Mus, eres jove, impulsiu i honest però em demanes una cosa impossible... durant anys hem estat distribuint basquets d'excel·lents i notables, afavorint als alumnes i als seus pares... tan sols així és possible omplir el nostre Conservatori i satisfer les vanitats dels seus pares... d'altra banda, repartir títols artístics no té tanta responsabilitat com donar títols de medicina a un incapacitat... mira, no et prenguis tantes molestes amb els teus alumnes, amb el temps et mostraran com d'ingrats són... en comptes de fer-los treballar demanant-los la perfecció, adula'ls quan passen les fulles dels seus mètodes... el que volen ells i els seus pares és acabar la carrera abans que el seu veí, ser més intel·ligent que ell, i això tan sols es pot aconseguir finalitzant ràpidament els seus estudis oficials amb excel·lents i notables... tots els professors de la província ho fan, ens donen la llista dels seus alumnes perquè nosaltres els puguem puntuar... fes com tot el món i seràs feliç. (...)

Eres jove, generós, impulsiu... jo també era com tu, però un dia canviaràs i llavors, estimat, et sentiràs molt millor en el nostre món”

3.4.3.2. Curs 1933-1934.

3.4.3.2.1 Activitats

El segon curs acadèmic (1933-34) del Conservatori va començar amb un increment d'alumnes passant del 56 del curs anterior a 66.⁴⁶⁴ Una de les conseqüències d'aquest augment va ser la incorporació de dos nous professors al claustre del Conservatori. Rafael Balaguer Ferrer s'encarregaria de la classe de guitarra i Teresa Peláez dirigiria la nova classe de solfeig que es va crear per poder atendre els nous alumnes. L'incorporació de Peláez al claustre es pot explicar com un intent d'incorporar als professors que estaven exercint docència fora del Conservatori i que havien vist com disminuïen els seus alumnes privats amb la creació del nou centre.⁴⁶⁵ Per un altra banda hi ha un canvi en la presidència del patronat del Conservatori que fins aleshores regentava José Salvador. De fet hi ha un intercanvi de càrrecs ja que l'antic secretari, Eduardo Marco, passa a ser el president i Salvador exerceix de secretari.

Les audicions d'alumnes del curs 33-34⁴⁶⁶ es van realitzar al desembre, març, abril i juny. La primera audició del curs es va realitzar el dissabte 16 de desembre de 1933 al Saló d'actes del Conservatori i es va repetir el següent diumenge al mateix saló i el dilluns 18 de desembre a Radio Castellón. Dies després de l'audició l'Heraldo de Castellón feia el següent relat:

El sábado a las seis y media y el domingo a la misma hora, se celebró en el Conservatorio de Música una de esas fiestas simpáticas que periódicamente se dan en

---

⁴⁶⁴ Les dades sobre el número d'alumnes matriculats al centre que s'han pogut extreure de les actes del Conservatori no es corresponen a les xifres que el claustre de professors indicava en les memòries anuals que presentava als organismes públics per rebre subvencions. En la memòria del curs 1933-1934 indiquen que s'havia passat de 54 a 87 alumnes, i de 87 matrícules a 129 però aquesta data no es correspon a les altes i baixes d'aquest curs. El 1933-1934 va haver un increment de 31 alumnes matriculats però 21 no van renovar la matrícula. Per aquesta raó el número real d'alumnes matriculats és de 66 i no 87, que correspon a la xifra d'alumnes matriculats durant els dos anys però sense comptar les baixes. Es pot entendre que intentessin amagar les baixes per mostrar a les autoritats que el centre funcionava bé i creixia en nombre d'alumnes, raó per la qual havien de subvencionar en major quantitat. Conservatorio de Música de Castellón. *Memoria del Curso 1933-1934*. Castelló, 1934. p. 2.

⁴⁶⁵ Més endavant s'analitzarà amb detall la forta disputa que va haver entre el claustre de professors del Conservatori i els professors de la ciutat que no havien estat inclosos al nou centre.

⁴⁶⁶ Veure l'apartat 3.4.4 (El Conservatori en xifres) on s'especifiquen totes les activitats organitzades pel Conservatori.

dicho centro en las que los alumno se acostumbran a enfrentarse con el público y éste puede apreciar sus constantes progresos.

El conservatorio que en un solo año de existencia ha adquirido vida propia, merced al altruismo de sus abnegados profesores, nos presentó remozada la Sala de Actos, decorada con sencillez y elegancia y un elenco de sus alumnos, que cada cual según su grado de instrucción musical rayaron a gran altura cosechando aplausos las Stas. Filomena Uldemolins, Lozar Fernández, Carmen Ribó, Magdalena Llansola, Josefina Salvador y Matilde Salvador, Soriano y Montañés y los Sr. Vilanova, Sabat y Llansola, con el violín, violonchelo y piano; la orquesta de cuerda que puede ser base de la gran masa orquestal que Castellón se merece por su afición a la música y el coro del que también podría nacer un orfeón local.

No sería justo silenciar, no obstante la penuria de espacio en que nos desenvolvemos, la impresión deliciosa que causaron el trío de violines y el coro que terminó con “la sardana de les monges”, número de gran efecto que fue muy aplaudido.⁴⁶⁷

La segona audició es va realitzar el 10 de març al saló d'actes del centre, es va repetir el dia següent al Conservatori i el 12 de març a Radio Castellón.⁴⁶⁸ De la mateixa manera que en les audicions anteriors en aquesta es van poder escoltar obres de Mus interpretades per els alumnes. La gran majoria de les obres eren per violí i piano o seleccions dels moviments de les “escenes infantils “escrites per piano sol. En aquesta ocasió es va poder escoltar *Joc de xiquets* interpretat al piano per Antonia Roda.

L'orquestra de cambra va interpretar obres de Txaikovski, Grieg i Ketelbey i en aquesta ocasió la va dirigir Abelardo Mus. Aprofitant aquesta audició el crític del Diario de Castellón feia la següent reflexió abans d'analitzar les interpretacions:

Se ha dicho que la música para ser “comprendida” (mejor “sentida”) necesita de preparación por parte del auditorio, juicio no exacto; pero en cambio para realizar el arte, se necesita no solo de estudio, sino también hábito de enfrentarse con el público, cuya presencia, sabido es, resta tantas facultades al artista y con más razón al principiante. Por esto las audiciones que periódicamente celebra este centro musical nos parecen al propio tiempo que una muestra de la labro realizada, un magnífico procedimiento educativo al que se someten los alumnos. Y es que el Conservatorio no

---

⁴⁶⁷ “En el Conservatorio de Música”. *Heraldo de Castellón*. 19 de desembre de 1934.

⁴⁶⁸ LOPEZ-CHAVARRI, E i DOMENECH PART, J. *100 años de la música valenciana. 1878-1978*. València, 1978. p. 239.

sólo quiere formar “profesionales”, y se esfuerza en formar artistas poniendo cuantos medios sean necesarios, aún a costa de cuantos sacrificios...⁴⁶⁹

La tercera audició del curs es va celebrar al Conservatori l'11 d'abril de 1934 i com era habitual l'última audició es va celebrar al Teatre Principal de Castelló, aquest cop ple a vessar, el 14 de juny, obtenint un èxit rotund tant de públic com de crítica⁴⁷⁰. En aquest concert l'Orquestra de Cambra, dirigida de nou per Abelardo Mus, va interpretar obres de Bolzoni, Tàrrega i Mozart. La premsa castellonenca resumia de la següent forma el concert de clausura del curs:

Ante un público de dilettanti, que llenaba la sala del Principal, se celebró anoche en este coliseo la audición final de curso por los alumnos del Conservatorio de música.

Publicado anoche por nosotros el programa de esta audición, que se cumplió en todas sus partes con la sustitución del alumno señor Vilanova, imposibilitado físicamente a causa de un accidente, del que le deseamos un rápido restablecimiento, por su compañero Miguel Llansola, solo nos resta decir que en la primera parte, en la que hubo varios debuts y se apreciaron los evidentes progresos de los no debutantes, llamó poderosamente la atención un conjunto infantil de cuerda bajo la dirección del alumno Miguel Llansola, verdaderamente simpático.

La segunda parte integrada por los alumnos aventajados, los solistas del Conservatorio, fue un verdadero concierto con apuntes de virtuosismo, que causó verdadero deleite al auditorio, siendo obsequiadas la señoritas de Salvador, al interpretar magistralmente su número, con sendos ramos de flores por un admirador de su arte.

Delicada la tercera parte a conjunto, bajo la experta batuta del director del Conservatorio don Abelardo Mus y al piano el profesor del mismo, don Vicente Asencio, la Orquesta de Cámara interpretó varios números de su repertorio y los alumnos de solfeo y conjunto varios corales, destacando por la labor que supone en los abnegados profesores del Conservatorio la “Lección de solfeo” de Manzanares, por un nutrido coro de peques de la clase de solfeo.

Para todos los intérpretes de todas las partes del programa hubo abundantes aplausos, que hay que hacer extensivos a los beneméritos profesores del Conservatorio, por su

---

⁴⁶⁹ “De arte. Conservatorio de Música”. *Diario de Castellón*. 11 de març de 1934.

⁴⁷⁰ “Teatro Principal. Audición final de curso de los alumno sdel conservatorio de música.” *Heraldo de Castellón*. 15 de juny de 1934. “La cuarta audición del Conservatorio de música, en el Teatro Principal”. *República*. 15 de juny de 1934.

*callada y continuada labor de cuyos resultados pudo darse completa cuenta el público que anoche salió complacidísimo del Principal.*⁴⁷¹

Durant aquest any l'Orquestra de Cambra del Conservatori es va consolidar⁴⁷² i va oferir una important gira de concerts per la província de Castelló i Tarragona.

Abans de realitzar concerts sencers l'orquestra del conservatori va preferir interpretar breus obres a les pauses del Cinema Salón Royal. En la primera ocasió, el 21 de febrer de 1934 va interpretar la *Cançó sense paraules* de Txaikovski i el *Mercat persa* de Katalbey en un acte on es van donar els ingressos en benefici dels obrers parats. La segona actuació es va fer el 23 de març i al programa s'anuncià com “un asunto sumamente interesante de gran fondo moral. Presentación de la Orquesta de Cámara del Conservatorio”. Al descans de la projecció de la pel·lícula *El milagro de la fe* de Silvia Sidney i Chester Morris, l'orquestra va interpretar el *Minuet* de Boccherini i la *Marxa turca* de Mozart. L'últim cop que l'orquestra del centre va tocar al Salón Royal d'aquest curs va ser el 18 d'abril i va interpretar la *Serenata d'amor* de Schubert i un *Minuet* de Mozart. En aquesta ocasió la pel·lícula estrenada va ser *Un ladrón en la Alcoba* de la Paramount.

El primer concert íntegre que va donar l'orquestra de cambra va tenir lloc el 22 de maig de 1933 al saló d'actes del Conservatori. El concert, organitzat per la Societat Filharmònica de Castelló, es va dividir en tres parts. A la primera part van interpretar la *Serenata en sol* de Mozart, a la segona, acompanyant a Abel Mus com a solista, el *Concert en la* de Vivaldi, la *Cançó de bressol* de Mus i els *Aires bohemis* de Sarasate, i a la tercera part un conjunt d'obres breus d'Asencio, Bolzoni, Tàrrega, Mozart i Katalbey. Amb aquest mateix programa l'orquestra, amb Asencio a la batuta i Mus com a solista, van realitzar una gira per les següents sales:

---

⁴⁷¹ “Teatro Principal”. *Heraldo de Castellón*. 15 de juny de 1934

⁴⁷² Els membres de l'orquestra eren: violins: Evaristo Sabat, Josefina Salvador, Emilio Jovaní, José Prados, Manuel Barberá, Miguel Llansla, Consuelo Montañes, Vicente Andreu, Agustín Vilanova, Antonio Soliva, José de Sanmillán; violes: Antonio Prades, Juan Bartual; violoncels: Emilio Sabat, Miguel Ibáñez; contrabaixos: Alfredo González i piano: Matilde Salvador.

Salón Royal de Castelló. 28 de maig de 1934
 Teatro Casares de Borriana. 29 de maig de 1934
 Cine Alfonso de Betxí. 3 de juny de 1934
 Cine Boheme de Borriol. 10 de juny de 1934
 Saló Ateneu de Tortosa. 1 de juliol de 1934

Orquesta de Cambra del Conservatori, dirigida per Vicente Asencio. 1934.

L'èxit aconseguït per l'orquestra deixa rastre a la crítica musical, aquí en tenim una petita mostra:

El programa que han lanzado al público es una cosa seria, y a fe que todos los elementos puestos en acción para integrarlo, han visto coronados sus esfuerzos por los aplausos entusiastas del distinguido público que tuvo la dicha de oír la perfecta interpretación de la orquesta que con tanto amor al "divino arte", ha sabido crear, en tan poco tiempo, la novel academia de música que nuestro paisano el diplomado Mus ha fundado al amparo de la Diputación y Ayuntamiento de la provincia.⁴⁷³

Grande había sido la expectación que había despertado el concierto anunciado de la Orquesta de cámara del Conservatorio de la vecina ciudad de la Plana, por lo que no

⁴⁷³ BURRIANA, Manuel de. "De Burriana". *República*. Castellón. 30 de maig de 1934.

fue de extrañar la extraordinaria concurrencia que se notó en los salones de nuestro Ateneo. (...)

Verdaderamente la simpática Orquesta de Cámara era digna de la acogida que se le dispensó. Compuesta exclusivamente por jóvenes estudiantes, dirigidos por el compositor Vicente Asencio, y educados y formados por Abelardo Mus, integran un conjunto perfecto y ajustadísimo, que contrasta con la juventud de los rostros de los ejecutantes. En resumen una buena Orquesta, formada por madera de artistas, digna de figurar entre las primeras de nuestra región. (...)

Nuestros plácemes a la nueva Orquesta, que con tan buenos auspicios comienza su carrera, que ya calificamos de triunfal, y en especial a sus incansables maestros Abelardo Mus y Vicente Asencio, alma de la agrupación naciente.⁴⁷⁴

La selecta y numerosa concurrencia que acudió a la velada aplaudió entusiastamente a la terminación de cada una de las interpretaciones y son estos aplausos, cálidos y sinceros, los que hoy ofrecemos a la Orquesta de Cámara del Conservatorio de Castellón, a su director Vicente Asencio y a su creador y maestro Abelardo Mus, para que les sirvan, al tiempo que de premio por su brillante actuación, de estímulo para continuar la obra emprendida y que tan admirablemente están llevando a cabo.⁴⁷⁵

3.4.3.2 Concurs- Oposició a Director de l'Escola Municipal de Música

El febrer de 1934 el director de l'Escola Municipal de Solfeig⁴⁷⁶, Julio Sabater Roig, va dimitir i es va convocar una oposició per cobrir aquesta plaça.⁴⁷⁷ Mentre es convocava l'oposició es va nomenar provisionalment directora interina a Teresa Peláez (filla de Manuel Peláez que havia estat alcalde de Castelló des de 1931 fins al desembre de 1933). Abel Mus va manifestar la seva intenció de presentar-se a l'oposició ja que el sou del Conservatori no era suficient per viure i explica a les seves *Memòries* que a causa

---

⁴⁷⁴ LUDOVIC. "El concierto de ayer". *Correo de Tortosa*, Tortosa, 2 de julio de 1934.

⁴⁷⁵ SALVIA. "ABELARDO MUS y la Orquesta de Cámara del Conservatorio de Castellón". *Heraldo de Tortosa*. Tortosa. 5 de juliol de 1934.

⁴⁷⁶ L'escola Municipal de Solfeig o Acadèmia Municipal de Música es va crear el 1916 per l'Ajuntament de Castelló amb l'objectiu de formar als joves en la música. S'impartien assignatures de solfeig i d'algunes especialitats instrumentals. GASCÓ SIDRO, Antoni. *La música, l'arquitectura i les arts plàstiques en el Castelló del primer terç, del segle xx*. p. 106-121. <http://normesdecastello.com/index.php/ca/documentos/cultura/file/6-la-musica-l-arquitectura-i-les-arts-plastiques-en-el-castello-del-primer-terc-del-segle-xx> (Última consulta el 7 de gener de 2017)

⁴⁷⁷ AMC. Actes del Ajuntament de Castelló. *Dimisión del Director de la Escuela de Solfeo, Nombramiento de interino, Anuncio de concurso para la provisión en propiedad*. 23 de febrer de 1934.

d'aquesta decisió va ser convocat al despatx de Gasset on va tenir la següent conversa:⁴⁷⁸

- *Is it true that you intend to present yourself to the next competition of our Municipal School of Music?*

- *Yes sir, I awfully need it and I am spanish citizen in possession of the titles asked by you.*

- *If I were you, I should not do such thing.*

- *But I need it, for my Conservatory costs me more that I can stand.*

To my logical exposition of things he answered me this time, opening the door of his study and showing me the sunny street.

- *Our interview is finished, sir... If you do me that "piggishness", do not ever count upon me for anything and still less for the Conservatory.*

With this words recorded in my being, revolting myself at such injustice, I left his house... In the Conservatory, my colleagues were waiting me for knowing the results of my interview whith the "leader"... We had to accept his order and remained home, letting Miss Pelaez, be the only competitor, obtaining so, the vacant place... Why not?

Sembla ser que quan es va crear el Conservatori es va fer sense informar del projecte a Fernando Gasset (líder del Partit Republicà de Castelló i referent polític castellonenc durant la Segona República). Aquest fet va ser interpretat per Gasset com una provocació ja que ell controlava totes les iniciatives que es desenvolupaven a la ciutat. A més a més, un dels fundadors del Conservatori, l'oncle d'Asencio, era del partit de dretes, fet que va suposar que el centre estigués sota sospita per part dels polítics que regentaven el poder. Tots aquests problemes polítics eren difícils d'entendre per part de Mus ja que acabava de tornar de París i no era el que havia viscut fins al moment. De

---

⁴⁷⁸ MUS, Abel. *A life*. p. 76-77. Traducció:

-És cert que tens intenció de presentar-te a l'oposició de la nostra Escola Municipal de Música? Si senyor, ho necessito molt i sóc un ciutadà espanyol en possessió dels títols que requieriu.

-Si jo fos tu no ho faria.

Però ho necessito, el conservatori em costa més del que puc suportar.

La nostra entrevista ha finalitzat, senyor...- va dir Gasset mentre obria la porta del despatx- si em fas aquesta "marranada" mai més comptes amb mi per res i menys encara per al conservatori

Amb aquestes paraules gravades a dins meu, disgustat per tal injustícia, vaig abandonar la seva casa... Al Conservatori, els meus companys m'estaven esperant per conèixer els resultats de l'entrevista amb el "líder"... Vam haver d'acceptar la seva ordre i romandre a casa, deixant que la senyoreta Peláez, sent l'única candidat, obtingués així, la plaça vacant... Com no?

fet, ell mateix explicava que no entenia com podien estar sota sospita quan la seva única intenció era treballar per la música i la cultura.⁴⁷⁹

Per no complicar més la situació Mus va decidir no presentar-se a l'oposició, que finalment va guanyar Teresa Pelaéz.

3.4.3.2.3 Problemes amb les subvencions. Enfrontament amb el Liceo Beethoven.

La història del Conservatori de Castelló es pot explicar com dos camins paral·lels que no sempre anaven en la mateixa direcció. Per una banda es pot veure com el Conservatori va creixent i consolidant-se, cada cop s'organitzen més activitats i els alumnes van progressant dia a dia. Per un l'altra banda es veu com hi ha una constant lluita per aconseguir que les institucions reconeguin i subvencionin el Conservatori per així assolir l'oficialitat. Aquest segon camí es veu fortament obstaculitzat per un grup de professors que eren contraris a la creació del Conservatori.

A principis de curs de 1933-1934 Mus com a director del Conservatori, va escriure noves cartes⁴⁸⁰ a les institucions detallant les activitats que havien realitzat i els resultats obtinguts i demanant que s'impliquessin amb el Conservatori oferint qualsevol tipus d'ajuda. Durant aquest curs la Diputació va duplicar l'ajuda fins a 1.000 pessetes i l'Ajuntament va donar per primer cop una subvenció de 400 pessetes.

El 14 de novembre de 1933, quatre dies després que la Diputació rebés la carta de Mus, Hortensia Herreros, en nom dels professors de l'acadèmia de música anomenada Liceo Beethoven, va escriure una carta⁴⁸¹ al mateix organisme denunciant i criticant les ajudes que s'estaven donant al nou Conservatori. Aquí comença una dura lluita entre els professors del Conservatori, i en especial de Mus, amb els professors que no havien estat inclosos dins el claustre i que havien perdut alumnes i prestigi des de l'aparició del nou centre. A continuació es transcriu part d'aquesta carta:

---

⁴⁷⁹ MUS, Abel. *A life*. p. 75.

⁴⁸⁰ A.D.P.CS. Caixa 10639. Foment. Folio 114. Novembre de 1933.

⁴⁸¹ A.D.P.CS. Caixa 10639. Foment. Novembre de 1933.

Siendo esta academia la más antigua de esta ciudad puesto que viene dedicándose a la enseñanza de la música más de dieciséis años, haciendo una labor interesantísima de la que da idea el que todos los años suele presentar a exámenes en el Conservatorio de Música y Declamación de Valencia, un número de matrículas de alumnos no oficiales que, como en el finalizado curso de 1932-1933, han ascendido a 91 en el pasado junio, que sumadas a 27 del pasado Septiembre hacen un total de 118, todas aprobadas y con las calificaciones de sobresaliente en los cursos correspondientes a ello, (...)

Y teniendo noticias de que la Excma. Diputación ya el año pasado auxilió con determinada cantidad a una academia de esta localidad que se titula Conservatorio de Música aunque en el aspecto oficial y legal creemos no puede denominarse así, entre otras razones porque su profesorado, según noticias, carece del título oficial correspondiente para dedicarse a esta clase de enseñanza artística.

Suplicamos a V. E que en el caso de que se preste apoyo económico al mencionado conservatorio, no se deje en olvido y se subvencione el "Liceo Beethoven", ya que tan intensamente actúa en la difusión de la cultura musical, poseyendo los profesores que la integran el correspondiente título oficial, hoy imprescindible para ejercer toda clase de enseñanza, y que teniendo en cuenta nuestra actuación callada y persistente, espera que así será, dada la justicia y equidad de esta Excma. Diputación. (...)⁴⁸²

En aquesta carta queda clar l'objectiu de desacreditar al Conservatori utilitzant diverses estratègies. La primera d'elles posar en evidència els germans Mus, que havien estudiat a França i no tenien el títol de professor d'Espanya que era el requerit per a impartir classes. Era indiscutible en el cercle de músics i crítics de la província i del País Valencià que el nivell dels germans Mus era altíssim i que donava prestigi al Conservatori. Per tant, si Herreros aconseguia desprestigiar el director del Conservatori i professor del centre, es pot entendre que hauria aconseguit el seu objectiu. Cal dir que és cert que els germans Mus no tenien la corresponent homologació del títol espanyol (havien realitzat els estudis superiors a l'Escola Superior de Música de París) però aquest mateix any (1934) es van examinar de totes les assignatures per aconseguir la titulació al Conservatori de València i així minvar aquestes crítiques.

L'altra estratègia consistia en fer creure a les autoritats que existien dos centres amb les mateixes característiques a la ciutat i que si subvencionaven al Conservatori també

---

⁴⁸² A.D.P.CS. Caixa 10639. Foment. Novembre de 1933.

havien d'atorgar ajudes al Liceo i altres centres musicals. Resulta interessant veure com a la carta no se sol·licita una subvenció per a alguna cosa en concret, sinó que es demana una subvenció en el cas que se li doni al Conservatori la qual cosa corrobora aquesta idea. L'estratègia del Liceo no té sentit ja que l'acadèmia tenia 16 anys d'història i mai anteriorment havia demanat cap subvenció, per tant no era casualitat que demanessin un ajut just després que el Conservatori fos subvencionat. Tot plegat era una estratègia senzilla, fer creure als organismes oficials que els dos centres eren idèntics i per tant haver d'atorgar l'ajuda a ambdós centres. I si finalment se subvencionaven els dos centres, les ajudes serien insuficients per ambdós. A Mus li molestava molt que s'insinués que el Conservatori i el Liceo s'assemblessin, ja no només musical i pedagògicament sinó que també en relació a infraestructures, ja que el Liceo no tenia local propi i el Conservatori comptava amb un gran edifici ple d'aules, amb una sala de concerts per a 300 persones, set professors, un conserge...⁴⁸³

Crida l'atenció que si realment existia aquesta acadèmia des de 1917, no es fes cap mena de referència a la carta enviada per Hortensia Herreros a l'Ajuntament al juliol de 1933 ja que en aquesta carta en cap moment es menciona el Liceo Beethoven i Herreros es presenta com a representant de 15 professors sense especificar centre. De fet no hi ha cap constància que aquesta acadèmia existís des de feia setze anys i la documentació localitzada diu que en realitat es tractava d'un grup de professors que donaven classes particulars a casa seva o fins i tot a casa dels alumnes. Segons Mus el Liceo Beethoven tenia l'únic objectiu de fer mal al Conservatori, que dia a dia si que anava progressant.⁴⁸⁴

És curiós observar que a partir d'aquest moment, el Liceo Beethoven repetiria constantment tots els actes que organitzés el Conservatori, amb l'objectiu de causar una gran semblança, i així qüestionar-lo i privar-lo de les ajudes tan necessàries per al

---

⁴⁸³ MUS, Abel. *A life*. p. 80.

⁴⁸⁴ MUS, Abel. *A life*. p. 80.

normal funcionament. La campanya de desprestigi va sorgir efecte i la Diputació va atorgar una subvenció al *Liceo* per valor de 250 pessetes.⁴⁸⁵

3.4.3.2.4 *Castellón no sabe lo que tiene*

Independentment d'aquesta lluita, de caràcter eminentment local, entre el Conservatori i el Liceu la fundació del Conservatori va ser motiu de debat a la premsa de la ciutat i a diverses revistes especialitzades en música de tota la República espanyola. Entre tots els articles destaca el publicat a la revista *Musicografia* pel professor del Conservatori de Barcelona, B. Gálvez Bellido. Gálvez després de presenciar un dels concerts de Mus i conèixer l'enorme implicació que tenia ell i Asencio per crear el Conservatori de Castelló i tots els problemes que estaven trobant d'oposició frontal, va decidir escriure un article titulat "*Castellón no sabe lo que tiene*".

Seguidament es transcriuen els fragments més significatius d'aquest article, ja que va tenir rèpliques a la premsa de diverses ciutats espanyoles:

Castellón, el lindo florón de la Plana, no sabe lo que tiene.

Llegó a él, hará tres años el comprovinciano (de Burriana) violinista Abelardo Mus. Se puso de acuerdo con el compositor valenciano, conciudadano castellonense, Vicente Asencio y organizaron un Conservatorio.

Abelardo Mus no es un músico cualquiera. No es un violinista lugareño. Es un artista todo sensibilidad que estudió diez años en el Conservatorio de París y obtuvo primeras medallas; que dio conciertos en Madrid, Barcelona, Valencia, Bilbao, etc.; que tocó en Inglaterra, en Francia y en Portugal; y que, cansado de luchar "fuera de casa" en esta época que cada país (menos el nuestro) reserva para sus naturales el premio de sus otorgaciones, volvió grupas y se situó lo más cerca posible al lugar cuna de su nacimiento.

Vicente Asencio (otra de las "estrellas" del elenco) forma parte del recién constituido jóvenes compositores valencianos. Él ha estrenado cuartetos, glosas para canto, poemas orquestales... Él tiene a su cargo- a parte de la secretaría del Conservatorio- las clases de conjunto instrumental y vocal, estética, historia de la música y armonía.

---

⁴⁸⁵ A.D.P.CS. Caixa 10639. Foment. Novembre de 1933.

Encarnación Mus desempeña la cátedra de piano. Sus estudios realizados en el extranjero, junto con su hermano, sirven de garantía profesional en el empeño de la asignatura. Un excelente violoncelista, Ismael Cerezo, llena el cometido que su identificación instrumental hace suponer. Vicente Tárrega, Teresa Peláez, Pascual Asencio, Josefa Gimeno, Rafael Balaguer, y algún otro que escapa a mi memoria, complementan el cuadro de profesores y auxiliares.

La capacidad del profesorado y el asesoramiento artístico del Director es cosa poco corriente en Centros que, como éste, viven sin apoyos económicos oficiales, que permitan posibilidades remuneradoras al profesorado. Y lo es menos aún el caso de ese gran artista, Abelardo Mus, que ducho en lides académicas, espíritu joven, entusiasta y severo, se presta a servir a sus convecinos, a sus connacionales, sin otra ambición que un vivir relativamente tranquilo a cambio de una donación total de su talento. Todo ello representa enseñanzas con ventajas de una educación musical completa, al estilo y conforme a las prácticas extranjeras. Caso que no se da ciertamente en muchas poblaciones donde falta juventud y sobra tradición.

Y la tradición española en materia de educación musical se reduce a esto: maestro con cultura y sin condiciones sugestivas y maestros con aptitud de enseñantes por con cultura añeja o insuficiente. En suma; atraso, amaño, estrechez, inconsistencia.

¡Castellón no sabe lo que tiene!

¿Habrà alguien –más autorizado que yo– que haga llegar, que haga comprender al Ayuntamiento y Diputación (no digo a la Junta Nacional de Música porque ésta ha demostrado suficientemente ser sectaria y egoísta) la importancia que para la renovación y el progreso musical patrio tendrá la colaboración sentimental y económica a esta obra de tamaña importancia y posible trascendencia?. Castellón en primer término, tiene la palabra.⁴⁸⁶

3.4.3.3 Curs 1934-1935.

3.4.3.3.1 Castellón va sabiendo lo que tiene.

Amb el pas del temps aquest article de Gálvez Bellido va tenir diverses rèpliques que explicaven com evolucionava la creació del centre i quina rebuda tenia per part de la societat castellonenca. A principis de 1935 va aparèixer un article signat per Antonio M. Abellán a la revista musical *Ritmo* que replicava l'article de Bellido on s'afirmava, *Castellón va sabiendo lo que tiene.*

---

⁴⁸⁶ GALVEZ BELLIDO. "Castellón no sabe lo que tiene". *Musicografía*. Monòvar, maig de 1934. Transcrit íntegrament al *Diario de Castellón*. Castelló. Maig de 1934.

El Conservatorio de Castellón de la Plana. Parafraseando a mi ilustre amigo Gálvez Bellido, que se ocupó de este centro en una revista profesional, diré yo: "Castellón va sabiendo lo que tiene". La vida de la cultura en las capitales de provincia, salvo rarísimas excepciones, apenas tiene exponentes de rango. Pero si la cultura se refiere a lo musical, entonces no es que carece de rango, es que no tiene realidad ni sentido. Posar su planta en tales yermos dos peregrinos del arte, y hacer que florezcan a su contacto los floridos vergeles de la música, es lo que en Castellón han realizado Abelardo Mus, Vicente Asencio., Encarnación Mus, Pascual Asencio, Teresa Pelaez, Josefina Gimeno y Rafael Balaguer. (...)

Cuenta el Conservatorio con tres años de fundación. ¿No es milagroso que hayan podido darse ya audiciones, por alumnos del Centro, que entraron en él sin saber una nota de música? (...)

La labor, pues, de Abelardo Mus y Vicente Asencio es digna de la gratitud del pueblo castellonense y de la protección de sus organismos representativos, Diputación y Ayuntamiento. Si hasta hoy sólo a título de gracia se les dispensó ayuda por estas Corporaciones, bueno será que a título de justicia se les remunere en cuanto las circunstancias permitan. Conviértase en subvención, con expresión en el Presupuesto, lo que era gratificación, y ello será para bien de todos. Bien lo merecen Mus, el notable violinista y director del Conservatorio, y Vicente Asencio, secretario y profesor de Armonía, Historia y Estética de la Música, a más de director de la Orquesta por él fundada, crítico musical, conferenciante y compositor muy notable.

Llegan a un pueblo dos peregrinos del Arte, y fundan, inflamados de ideal, un Conservatorio de Música. ¿Qué ha acaecido en éste pueblo? La política, la economía, la moral, el comercio, acaso no registren el hecho; pero hay cien mil antenas de lo bello, que aguardan captar las ondas espirituales. Es el alma del pueblo que vibra con el prodigio de la Música. Permitidle que se regenere en la sacrosanta armonía. Para honor de Mus y Asencio "Castellón va sabiendo lo que tiene".⁴⁸⁷

---

⁴⁸⁷ ABELLÁN, Antonio. "El conservatorio de Castellón de la Plana". *Ritmo*. Madrid. 15 de gener de 1935. Transcrit íntegrament a l'*Heraldo de Castellón* el 7 de febrer de 1935.

3.4.3.3.2 Activitats

Al tercer any, el Conservatori va retrocedir lleugerament en el nombre d'alumnes matriculats passat de 66 a 60. Hi va haver 25 alumnes nous però les baixes van ser més nombroses (31) i per això va descendir una mica l'alumnat del Conservatori⁴⁸⁸.

Durant el curs 1934-1935⁴⁸⁹ es van realitzar set concerts⁴⁹⁰ d'alumnes celebrats al saló d'actes del Conservatori, als micròfons de Ràdio Castelló i al Teatre Principal de Castelló. Durant aquest any acadèmic l'Orquestra de Cambra del Conservatori es va reorganitzar i van entrar nous alumnes del centre, cosa que va impedir que es realitzés una gira de concerts com la que s'havia realitzat el curs anterior.

La primera audició es va celebrar el 8 de desembre de 1934 al saló d'actes del Conservatori i es va repetir el dia següent. D'aquesta audició cal ressaltar diversos aspectes. Miguel Llansola, alumne de violí i harmonia, va estrenar una obra al piano titulada *Danza Oriental*, el cor infantil va estrenar *l'Hora del recreo* de Vicente Asencio⁴⁹¹ i per últim que es va formar un quartet de corda amb alumnes que van interpretar *l'Allegro* del primer quartet de Beethoven.

Una selecció de les obres d'aquesta audició es va aprofitar per fer un concert en homenatge a Francisco Tàrraga amb motiu del 25è aniversari de la seva mort. Aquest concert es va fer el 14 de desembre als estudis de Radio Castellón i es va emetre posteriorment per l'emissora. Per aquest concert l'orquestra del Conservatori va canviar el repertori que havia interpretat dies abans per oferir dues obres de Tàrraga, la *Danza*

---

⁴⁸⁸ Com abans s'ha comentat el número d'alumnes matriculats que el Conservatori indicava a les memòries anuals no era el mateix que el que es desprèn de les actes del centre. Segons aquestes memòries durant el curs 1934-1935 hi havia 88 alumnes i 129 matrícules. Conservatorio de Música de Castellón. *Memoria del Curso 1934-1935*. Castelló, 1935. p. 5.

⁴⁸⁹ Veure l'apartat 3.4.4 (El Conservatori en xifres) on s'especifiquen totes les activitats organitzades pel Conservatori.

⁴⁹⁰ Van ser tres audicions amb les seves corresponent reposicions, que sumen un total de set concerts.

⁴⁹¹ La data de l'estrena d'aquesta obra segons Salvador Seguí era el 26 de març del 1935 però es va estrenar uns mesos abans al saló d'actes del Conservatori de Castelló. SEGUÍ PEREZ, Salvador. *Vicente Asencio*. Servicio de publicaciones y archivos. Departamento de comunicación. SGAE, 1996

mora i el *Capricho árabe*. L'*Heraldo de Castellón* explicava la interpretació en la part final de l'homenatge de al següent manera concert amb els següents termes:

Terminó la velada intepretando la Orquesta de Cámara del Conservatorio, “Danza mora” y “Capricho árabe”, de Tárrega. La ejecución fue irreprochable, logrando esa Orquesta del Conservatorio y el Conservatorio mismo, por su intensa labor, un triunfo más.

*Fue el de anoche un tributo muy adecuado a la memoria de Tárrega y por la brillantez con que fue rendido felicitamos al Conservatorio de Música y a Radio Castellón, que conjuntamente lo rindieron.*⁴⁹²

La segona audició del curs va suposar un canvi respecte als altres anys. Fins aquest moment l'última audició se celebrava al Teatre Principal com acte de clausura del curs, però es va decidir que no seria així i el 1935 es va realitzar la segona audició al coliseu castellanenc en un concert benefic per l'alberg de pobres de la ciutat. El concert va ser el 26 de març de 1935 i cal destacar la interpretació de dues obres de Vicent Asencio. En aquest concert, el Cor infantil del Conservatori, dirigit pel mateix compositor, va estrenar l'*Hora del recreo*. A més, a la tercera part es va interpretar *Festes de poble*⁴⁹³ de Vicente Asencio per part de l'orquestra de cambra que en aquesta ocasió va estar dirigida per Pascual Asencio. El fet que dirigia l'orquestra Pascual Asencio es significatiu ja que en els tres primers anys va haver tres professors que van dirigir l'orquestra, Mus i els dos germans Asencio.

Una selecció de les obres d'aquest concert es van interpretar dies després com era habitual als micròfons de Radio Castelló⁴⁹⁴. La premsa de la ciutat feien les següents ressenyes:

---

⁴⁹² “El Conservatorio de Castellón y Radio Castellón a Paco Tárrega”. *Heraldo de Castellón*. 18 de desembre de 1934.

⁴⁹³ Aquesta obra s'havia estrenat tres anys abans a la Societat Filharmònica de Castelló. SEGUÍ PEREZ, Salvador. *Vicente Asencio*. Servicio de publicaciones y archivos. Departamento de comunicación. SGAE, 1996.

⁴⁹⁴ El concert es va celebrar l'1 d'abril de 1935.

No podía permanecer al margen de tan plausible iniciativa el Conservatorio de Música de Castellón y ayer tarde sus alumnos más destacados dieron un concierto que resultó un precioso eslabón más a la serie de triunfos obtenidos desde que actúan en público.

Excelentes profesores los que integran el cuadro del conservatorio de Música, poseedores todos ellos de una gran cultura musical no es de extrañar que cada audición vaya precedida del éxito seguro. Anoche la emoción corrió a raudales por la forma prodigiosa con que fueron ejecutados todos los números del variado programa integrado por páginas de maestros de diferentes temperamentos. El artista ha de someterse a un previo estudio si quiere interpretar bien la obra y de ahí la mano del maestro que en este caso concreto como hemos dicho antes es excelente.

Constaba el programa de tres partes. La música española no podía faltar en este concierto figurando además composiciones de Asencio, Llansola y Salvador que si bien estos dos últimos son una promesa, el primero puede codearse con los maestros consagrados.

Tuvo además de bueno la velada de anoche la actuación de Emilio Sabat con su nuevo instrumento la viola tenor, instrumento que será enseguida adoptado en todas las orquestas por su más docente sonoridad y de “voz” más acariciadora.

También fue un triunfo para la bella señorita Teresita Pelaez directora incansable de la Escuela municipal de música, pues sus alumnos con los del Conservatorio de Música dieron en el coro infantil un ajuste y una afinación sorprendente, deduciéndose que puede hacerse una masa coral extraordinaria.

No hemos de establecer distinciones entre los artistas que tomaron parte en la velada, pues todos rayaron a igual altura, pero si los mencionaremos para que así conste como dato histórico. En el piano triunfaron netamente las señoritas Isabel Huguet, Filomena Ulldemolins, Carmen Ribes, Carmen Roda, María Rosa Vázquez, Desamparados Más, M. Salvador, Miguel Llansola y Matilde Salvador; en el violín Consuelo Montañés, señoritas Salvador, Montañés, Ribés y Guallart y Josefina Salvador y Emilio Sabat en el violoncelo y con su viola tenor.

La Orquesta de Cámara interpretó casi toda la tercera parte escuchando nutridos aplausos.

También los alumnos de la Escuela Normal cooperaron al éxito de al a velada interpretando los números finales del Programa.

*Pueden estar orgullosos los profesores del Conservatorio de Música del éxito logrado en la velada de anoche esperando que no se espacien tanto ya que el público está estragado por tanta música negra.*⁴⁹⁵

La tercera i última audició del curs 1934-35 es va realitzar al saló d'actes del Conservatori el 22 de juny de 1935 i es va repetir com de costum el 25 de juny a Radio Castelló. El programa del concert segueix la línia dels altres intentant oferir obres de compositors consagrats com Schubert, Chopin, Grieg i Txaikovski amb compositors autòctons com Asencio, Ripollés, Mus i Morera.

Les dues obres per veu i piano de Mus *Las golondrinas* i *Quisiera ser* es van estrenar en aquesta audició per Breva i Salvador, l'obra d'Asencio *Escena de l'avi i els infants* s'havia estrenat feia poc més d'un mes al Conservatori de València per l'Orquestra Valenciana de Cambra dirigida per Francisco Gil i l'obra del musicòleg i compositor Vicent Ripollés tenia lletra del poeta castellonenc Gaetà Huguet. D'aquesta manera, el Conservatori mostrava el seu interès per la música que s'estava creant en aquell moment a Castelló i la donava a conèixer als seus alumnes i al públic que assistia als concerts.

La resposta que es reclamava mesos abans des de l'article publicat a la revista musical Ritmo per Antonio Abellán es començava a escoltar i les crítiques d'aquest concert donaven mostres que la gent s'anava adonant de la important tasca que estava duent a terme el Conservatori per la música i la cultura. A continuació es transcriuen dos fragments d'aquestes crítiques:

Abelardo Mus y Vicente Asencio tienen hoy en sus manos una de las orientaciones más interesantes del provenir artístico de Castellón. Espíritus sensibles y llenos de un entusiasmo admirable, que se traduce en constancia y renovación, han tomado a su cargo la formación artística de una juventud que les sigue vibrante y disciplinada y de día en día se va concretando en ella esa aspiración indefinida que constituye el fondo de la emoción musical.

Abelardo Mus y Vicente Asencio, que tienen de la música un concepto digno, y que por haber recorrido- material y espiritualmente- el mundo del arte, conocen y sienten las

---

⁴⁹⁵ "Teatro Principal, a beneficio del albergue para pobres". *Heraldo de Castellón*. 27 de març de 1935. A més d'aquesta crítica van aparèixer el mateix dia ressenyes d'aquest concert al *Diario de Castellón* i *República*.

inquietudes estéticas que lo mueven, pueden alcanzar la fuerte corriente que han hecho brotar y llevarla al nivel de la plenitud deseada.

La audición celebrada ayer tarde en el viejo caserón de Pestagua, donde el Conservatorio de música tiene ingeniosamente instaladas sus clases y dependencias, abre los horizontes a todas las esperanzas y merece un comentario más extenso, del que en estas columnas y a vuela pluma dejamos expuesto.

Nada de adjetivos, empalidecidos por el uso, para ponderar la labor de la Orquesta de Cámara que interpretó a Mascagni, Asencio y Tschaiowski. Bajo la batuta experta de Mus, que imprime su sensibilidad en el temperamento de los ejecutantes, la orquesta de Cámara vertió las obras del programa con un ajuste preciso, una riqueza de matices íntimamente comprendida y un cálido expresionismo, índice de las modalidades temperamentales de los autores. La Orquesta de Cámara del Conservatorio puede y debe llegar a ser una orquesta como las que Valencia y Alicante poseen, que cumpla su misión de facilitarnos los elementos necesario a la vida del espíritu, que nos tenga al corriente del movimiento musical español y europeo, tan interesante, cultivando nuestra sensibilidad con audiciones de programas bien seleccionados a base de obras de todas la tendencias, desde el clasicismo al moderno renacimiento popular. Sabemos que ésta no es labor fácil, pero todo lo ha de poder la constancia y el positivo valor de quienes tienen en sus manos la tarea. La constancia está patentizada por los considerables progresos que en bien poco tiempo son de observar en los alumnos de los primeros años, llenos de arideces. El valor de Mus y de Asencio, si no estuviera ya demostrado, quedaría subrayado por el éxito de sus composiciones ofrecidas ayer: Unos lieder de Mus sobre la base de versos de Bécquer, admirablemente cantados por la voz llena de facultades del señor Breva y la “Escena de l’avi i els infants” de V. Asencio, que el público aplaudió con entusiasmo dejándose llevar del sentido grato de los motivos populares que Asencio maneja en sus obras, interpretándolos a través de una técnica de tendencia moderna.

Otro tanto cabría decir de la masa coral, merecedora de esa constancia y esa valía que reconocemos en sus animadores. Nuestra región, fácil al encanto de la música popular abunda en composiciones florecidas por el influjo de los orfeones catalanes y norteños. La orquesta de Cámara y la Masa coral merecen consideración y apoyo porque su porvenir no puede ser más prometedor.

El resto del programa ejecutado ayer, acredita la labor educativa del Conservatorio, en todos los terrenos de la música, y muestra el plantel que cuidan los profesores para completar con el tiempo su gran obra.

El salón de conciertos del Conservatorio se llenó ayer de un público inteligente que estimuló con sus aplausos la labor fecunda de maestros y discípulos.⁴⁹⁶

A última hora de la tarde del sábado se celebró en el Salón de Actos del Conservatorio de Música, la tercera audición de alumnos del curso 1934-35, que constituyó una vez más, un éxito clamoroso para el profesorado y alumnos del mencionado Centro. Esta audición tenía particular interés, por que en ella recibían “bautismo de la tablas” gran número de alumnos recién entrados en el conservatorio. Muchos de ellos nos eran desconocidos y con agradable sorpresa supimos luego que eran jóvenes de distintos pueblos de la provincia, que atraídos por la enseñanza y resultados del primer Centro de enseñanza musical de la provincia, vienen todas las semanas desde sus respectivos pueblos a recibir los consejos que les permitirán satisfacer sus justas aspiraciones culturales.

En estas columnas nos va a ser imposible, por falta de espacio, mencionar los méritos y nombres de cada uno de los solista que el sábado deleitaron al culto público que llenaba por completo el Salón del Conservatorio, y a pesar de que la audición tenía la finalidad de experimento más que de concierto y se habían excluido de las misma los nombres de los más destacados alumnos del Conservatorio, no por ello quedó disminuido el valor de la misma. (...)

Los más interesante quizás de esta audición, fue seguramente la actuación de la Orquesta de Cámara; esta Agrupación recientemente reorganizada, se presentó rejuvenecida con nuevos elementos llenos de entusiasmo y de técnica, cualidades indispensables para la feliz realización de toda obra artística. Nuestra impresión es que la Orquesta suena mejor que nunca y puede con sus actividades artísticas llevar triunfalmente el nombre de Castellón por toda su provincia. (...)

La audición del sábado constituye en resumen uno de los éxitos más brillante obtenidos por el profesorado del Conservatorio lo que con el mayor entusiasmo, continua trabajando para que Castellón tenga su Conservatorio Oficial y sobre todo para que en él puedan sus hijos encontrar además de la enseñanza gratuita, de la que gozan ya otras capitales, la satisfacción íntima y elevada que en todo momento procura la más bella de las Artes.

Nuestra más sincera enhorabuena al Patronato y Profesorado del Conservatorio por esta última audición que tan felizmente clausuró el tercer año de su fundación.⁴⁹⁷

---

⁴⁹⁶ CALIOPE. “Una audición en el Conservatorio de Música”. *Diario de Castellón*. 23 de juny de 1935.

⁴⁹⁷ “En el Conservatorio de Música”. *Heraldo de Castellón*. 25 de juny de 1935.

3.4.3.4 Curs 1935-1936

4.3.4.1 L'intent de fusió dels dos centres: Conservatori de Música i Liceo Beethoven.

El conflicte entre el Conservatori i el Liceo Beethoven el tornem a trobar als documents històrics de la Diputació i l'Ajuntament el 1935 quan el Patronat del Conservatori mitjançant una carta escrita pel seu president Eduardo Marco argumenta el següent:

Este conservatorio se creó hace tres años y mereció por su labor verse incluido en los Presupuestos del Estado, y Exmas. Corporaciones, Diputación Provincial y Ayuntamiento de Castellón. Dos años después se creó una Academia de enseñanza musical en Castellón y a pesar de tener un carácter puramente particular y de carecer incluso de local, puesto que sus profesores continúan dando las clases en sus domicilios particulares y a veces en casa de los mismos alumnos, dicha Academia se vio favorecida con subvenciones del Exmo. Ayuntamiento y Diputación Provincial, y esto es un grave precedente, puesto que alegando iguales derechos podrían pedir subvenciones todas las Academias de Castellón que se dedican a la enseñanza y aquí es interesante recordar que el Conservatorio no está en el mismo caso pues no es una Academia cualquiera sino un centro regido y suministrado por un Patronato que persigue una finalidad en beneficio de nuestra Capital.

Nuestra intención no es reprochar que se concedan subvenciones para favorecer el desarrollo del arte en Castellón, ni pretendemos monopolizar dichas subvenciones y al efecto para demostrar que no nos guían intereses personales, se han hecho las oportunas gestiones con el fin de fusionar el Liceo Beethoven con el Conservatorio de Música, concediendo a los nuevos profesores los mismos derechos y deberes que disfrutaban y se imponen los profesores del conservatorio. De este modo desaparecería la ridícula competencia creada por la nueva Academia. (...)

Desgraciadamente nuestros esfuerzos en este sentido han sido vanos porque sugestionados por ideales más prácticos y menos elevados, no todos tienen la misma alteza de miras y por tanto no a todos interesa ni importa la creación de un centro, que de momento solo les proporcionaría más trabajo, y es verdaderamente sensible que individuos que no precisan de estos recursos para hacer frente a sus necesidades, puesto que con sus respectivos y honrosos cargos ganan lo suficiente para vivir al margen de nuevas empresas, impidan el natural desenvolvimiento del Conservatorio de Castellón, no solamente negándose a colaborar en él, sino entorpeciendo su marcha con todas sus fuerzas, amistades y pesetas.

*Ahora bien, el apoyo oficial que respetuosamente solicitamos de la Autoridades pierde toda su eficacia para un centro que aspira al reconocimiento del estado si en la misma ciudad se protege igualmente a otro centro que se dedique a la misma enseñanza. En una capital no puede haber dos centros oficiales para un mismo objeto y las autoridades no deben alimentar a distintos centros para que con ellas, éstos mutuamente se destruyen. (...)*⁴⁹⁸

Queda clar que el estava succeint amb el Liceo no era una opinió exclusiva de Mus, ja que és Eduardo Marco, com a president del Patronat qui signa la carta i es dirigeix en nom de tot el Conservatori. Respecte a la negociació per incorporar els professors del Liceo al Conservatori, Mus va intentar aquesta fusió quan va veure que l'acadèmia mai els deixaria aconseguir el seu objectiu de consolidar el Conservatori com un centre oficial. A les seves *Memòries* ho explica de la següent manera:

*Seeing that with my enemies I could never accomplish my work, I proposed them to come to my Centre and work together with our same rights and duties, but after many fruitless negotiations, thinking that I was at border of the defeat, they refused.*⁴⁹⁹

El director del Conservatori va estar a punt d'abandonar Castelló, veient com la seva carrera assolía triomfs⁵⁰⁰ per tota Espanya, i que en canvi a la seva ciutat tenia problemes que no trobava enlloc. Però finalment va decidir no deixar Castelló, ni el Conservatori, ja que això també significaria reconèixer la derrota davant els seus adversaris. Havia lluitat tant per arribar fins aquest punt que no podia abandonar aquest projecte tan fàcilment.

---

⁴⁹⁸ A.D.P.CS. Caixa 10640. Foment. Octubre de 1935. La carta té data del 8 de novembre de 1935 i entrada de registre del 11 de novembre.

⁴⁹⁹ MUS, Abel. *A life*. p.80. Traducció:

Veient que amb els meus enemics jo mai podria aconseguir el meu objectiu, els vaig proposar formar part del conservatori i treballar junts amb els mateixos drets i deures però després d'infructuoses negociacions pensant que jo estava a la vora de la derrota ells van rebutjar la proposta.

⁵⁰⁰ Mus va compaginar la direcció del Conservatori amb la seva carrera com a solista, realitzant durant aquests anys gires per tota la República assolint èxits a tots els escenaris on tocava. GIL GIMENO, Daniel. *Abel Mus. Una vida dedicada al violín*. Ayuntamiento de Burriana, 2007. p. 99-108.

Com és d'imaginar la disputa no va acabar aquí. Al Registre de la Diputació hi trobem una carta del Liceo amb la mateixa data d'entrada⁵⁰¹ on presenta els resultats acadèmics de l'any anterior (1934-35) i lliura a la Diputació una donació de 505 pessetes, que eren els diners recaptats a la presentació de l'Orquestra de Cambra del Liceo del dia 13 de maig de 1935.

Queda clar una vegada més, que l'objectiu del Liceo no era altre que danyar al màxim el nom del Conservatori. Això es pot observar en la coincidència de dates altre cop, i en el lliurament d'aquesta important quantitat de diners. No té sentit que se sol·liciti una ajuda a la Diputació i que després es doni més del doble del que els havien donat en concepte d'ajuda. Sembla més certa que mai l'afirmació que feia el Patronat en l'última carta, on deia que el Liceo no necessitava els diners, i que la seva única missió era entorpir el camí al Conservatori de la ciutat.

Tot i el fracàs de les negociacions dutes a terme per Mus, el Conservatori intentà de nou una fusió dels dos centres per acabar amb el repartiment de subvencions que feia que fossin insuficients per a tots dos. Així doncs el patronat del Conservatori presidit per Eduardo Marco va sol·licitar a l'octubre a l'Ajuntament i a la Diputació que a més de subvencionar el centre, intervinguessin per possibilitar la fusió dels dos centres. La Diputació va respondre que no podia augmentar la subvenció- que llavors era de 1000 pessetes- i va facultar la presidència per si considerava convenient dur a terme aquestes gestions. Per la seva part, l'Ajuntament va estudiar la proposta i en la sessió del 15 de novembre de 1935 es va presentar el següent escrit, signat per José Pascual Tirado, Bautista Mut, Manuel Tortes, Antonio Martínez Nortes, V. Valduch, Miguel Santos, Francisco Llopis Albiol:

El mejoramiento de la cultura musical de esta tierra, exige que no se dispersen los elementos técnicos en agrupaciones diversas, que atomizan el desenvolvimiento de este pueblo. Por ello, debe gestionarse la unificación de dichos elementos, por parte del Excelentísimo Ayuntamiento. Los concejales que suscriben, al Excelentísimo

---

⁵⁰¹ A.D.PCS. Caixa 10640. Folio 91. Foment. Novembre de 1935. La carta té data del 7 de novembre de 1935 i entrada de registre del 11 de novembre.

*Ayuntamiento exponen que se debe nombrar y que nombre una comisión que encauce las dichas gestiones. No obstante, V.E como siempre, resolverá lo que estime más procedente. Castellón 12 de noviembre 1935.*⁵⁰²

Però la proposta no va arribar a bon terme ja que el President de la Comissió va considerar que l'Ajuntament no podia deliberar sobre la mateixa, ja que es tractava de dues entitats independents. L'Ajuntament va continuar argumentant que podria augmentar, disminuir i fins i tot retirar la subvenció que concedia a cadascun dels dos centres, Liceo Beethoven i Conservatori de Música, però no tenia cap capacitat per aconseguir la fusió dels mateixos. Per aquestes raons va proposar que no es prengués en consideració la proposta per ser aquesta de caràcter merament particular. No obstant això va voler deixar clar que havia inclòs en l'ordre del dia l'anterior proposta, per tal que no hi pogués haver el menor dubte que es pretenia dificultar el bon desig que animava als signants de l'anterior proposició.⁵⁰³

Malgrat les reiterades vegades que el Conservatori va demanar a la Diputació que gestionés la fusió dels centres musicals mai es va tractar la proposta. Cal reconèixer el bon treball del Diputat José Morelló del Pozo que va aconseguir que el Ministeri d'Instrucció Pública i Belles Arts atorgués una subvenció de 500 pessetes per al segon semestre de 1935 i s'impliqués en el projecte de crear un Conservatori de Música a Castelló i així ser reconegut com a centre oficial per l'Estat.⁵⁰⁴

3.4.3.4.2 Activitats.

Independentment dels intents de fusió i de la lluita per assolir l'oficialitat el centre continuava amb les seves activitats. Al quart any les matrícules van augmentar de forma significativa, sent els curs que més alumnes va tenir el centre de la seva breu història.

---

⁵⁰² AMC. Actes de l'Ajuntament de Castelló. *Sobre fusión de Centros de enseñanza musical*. 15 de novembre de 1935.

⁵⁰³ AMC. Actes de l'Ajuntament de Castelló. *Sobre fusión de Centros de enseñanza musical*. 15 de novembre de 1935.

⁵⁰⁴ "Labor de nuestros representantes". *República*. 27 de juny de 1935.

Aquest any hi va haver 34 alumnes nous i tan sols 15 baixes, deixant en 79 el nombre d'alumnes del Conservatori.⁵⁰⁵

Durant el quart any del Conservatori es van seguir celebrant, com la resta dels anys, audicions al Saló d'actes del Conservatori que es repetien a Ràdio-Castelló, a més de concerts al Teatre Principal o altre escenaris de la província.⁵⁰⁶

El primer acte d'aquest curs on van participar alumnes del Conservatori va ser el 25 d'octubre de 1935 al Teatre Principal en un concert homenatge a Lope de Vega. En els entreactes de la representació de *La dama boba* de Lope de Vega l'orquestra de cambra del Conservatori va compartir escenari amb el Liceo Beethoven. Al programa del concert no especifica quines obres van interpretar ni si ho van fer de forma conjunta o per separat. Com més endavant s'analitzarà aquests dos centres van mantenir una forta disputa per aconseguir les subvencions públiques arribant a moment de gran tensió i és significatiu que compartiren escenari en aquest concert.

La primera audició del curs es va celebrar al saló d'actes el 21 de desembre de 1935, es va repetir el dia següent a la mateixa sala i el 23 de desembre a Radio Castelló. D'aquesta audició cal destacar que en la tercera part l'Orquestra del Conservatori va interpretar les *Escenes d'infants* de Mus, amb els cometaris de Francisco Tormo. La premsa castellanenca explicava el concert de la següent forma:

En el Salón de Actos de su casa social, celebraron el sábado u domingo en el Conservatorio de Música los acostumbrados conciertos que trimestralmente va dando como exposición de la labor que allí se lleva a cabo y justificante del progreso de sus alumnos en las distintas fases de solfeo, mecanismo y declamación. El local era insuficiente para albergar al inmenso gentío que allí se congregó.

Galantemente invitados por la Dirección, asistimos a estos actos y a decir verdad, nunca pudimos hacer una cosa mejor pues en aquel ambiente íntimo, familiar, modesto

---

⁵⁰⁵ Conservatorio de Música de Castellón. *Memoria del Curso 1935-1936*. Castelló, 1936. p. 5. Segons aquesta memòria hi havia 91 alumnes matriculats i 138 assignatures matriculades però no es correspon al que es despren de les actes del centre.

⁵⁰⁶ Veure l'apartat 3.4.4 (El Conservatori en xifres) on s'especifiquen totes les activitats organitzades pel Conservatori.

y recogido, tuvimos ocasión de saborear las primicias del arte que saturó por unas horas el recinto, casi ignorado para la gran mayoría del público de Castellón, y elevó las almas de los espectadores a las puras regiones del deleite siguiendo embelesadas los ecos armoniosos de los instrumentos y voces infantiles que en fantásticas evoluciones revoloteaban por el pequeño rectángulo del salón hasta que perezosamente se extinguían en la lejanía.

Si el concierto del sábado constituyó un éxito franco para el Conservatorio, el que correspondió al domingo fue verdaderamente extraordinario. El programa era por demás variado y selecto (...)

Durante uno de los descansos fuimos invitados a recorrer las dependencias del local por su dignísimo director don Abelardo Mus, don Vicente Asencio y don José Salvador, siendo acompañados en la visita por nuestro querido amigo don José Taús, primer teniente alcalde de Castellón.

en la sala de espera saludamos a la bella y gentil señorita Ramona Colomer, de Valencia, que obtuvo el premio extraordinario de violín el pasado curso y que, haciendo un verdadero sacrificio, viene quincenalmente a dar lecciones a este Conservatorio. La visita fue por demás agradable, pudiendo darnos cuenta exacta del inmenso esfuerzo que están realizando el director y profesores de ese importante centro artístico, esfuerzo que, si bien no tiene de momento la compensación merecida, les proporciona, en cambio, la íntima satisfacción de ver que por obra de una voluntad inquebrantable están transformando y educando a una pléyade infantil que no tardará muchos años en pregonar a los cuatro vientos la importancia de ese Conservatorio de Música.⁵⁰⁷

La primera audición de alumnos del presente curso, se celebró en el salón de actos del Conservatorio, el pasado sábado por la tarde y fue repetida anteayer domingo con un lleno rebosante de público distinguido que acudió con la simpatía que despiertan siembre estas sesiones de Arte. (...)

Toda la tercera parte iba a cargo de la Orquesta de Cámara que por primera vez interpretaba “Escenes d’Infants” la última composición de Abelardo Mus. Esta obra es una “Suite” en doce tiempos que se ejecutan sin interrupción y toda ella está impregnada de un ambiente infantil y sinceramente valenciano. A cada número o impresión, verdaderos poemas de infancia, precedieron unos breves comentarios describiendo el sentido de lo que la Orquesta iba luego a ejecutar y que fueron magníficamente recitados por el niño Francisco Tormo, una verdadera revelación.

---

⁵⁰⁷ “En el conservatorio de música”. *Heraldo de Castellón*. 24 de diciembre de 1935.

*El Sr. Mus ha sabido arrancar del ambiente valenciano, ese encanto que flota desapercibido para muchos y que perpetuado en música constituye un recuerdo imperecedero para generaciones futuras. El público numerosísimo así lo comprendió y exteriorizó con sus ferviente aplausos, saliendo una vez más complacidos de la feliz audición ofrecida por el Conservatorio que justifica la inmensa labor de sus competentes profesores y promete futuros y lógicos triunfos. Bien empieza su curso el Conservatorio de Música de Castellón.*⁵⁰⁸

Exaltar la cultura ha sido siempre nuestro lema en todas nuestras modestas actuaciones.

*Hoy, siempre perseverantes, quisiéramos ponderar como merece la obra docente que realiza el Conservatorio de Música de esta capital, destacando los relevantes méritos que pudimos apreciar al deleitarnos en la primera audición del curso 1935-1936 (...) Y al profesorado del Conservatorio nos permitimos decirle: Que en la satisfacción íntima del deber cumplido se logran las fuerzas para no desmayar, para que la vocación esté en esa llama viva y que acuciados por el deber y por el amor a la tierra natal- a la que todos queremos ver exaltada- se puede llegar a la validez oficial de los estudios hechos en el acreditado Centro donde abnegada y vocacionalmente profesan.*⁵⁰⁹

Orquesta de Cambra del Conservatori de Castelló, amb Mus a la direcció. 1936

⁵⁰⁸ "Conservatorio de Música". *República*. 24 de diciembre de 1935.

⁵⁰⁹ SANCHIS ASENSI, José. "Motivos. Una audición en el Conservatorio de Música". *República*. 26 de diciembre de 1935.

La següent audició es va celebrar el 21 i 22 de març al saló d'actes del Conservatori i el 7 d'abril a Radio Castelló.⁵¹⁰ D'aquesta audició cal destacar les estrenes d'obres d'alumnes del centre. Matilde Salvador va estrenar la *Serenata medieval* per orquestra de cambra i Miguel Llansola la *Danza oriental* per piano i orquestra de cambra. La premsa castellonenca va fer especial menció a aquestes estrenes com es pot veure a continuació.

Jóvenes, muy jóvenes, Matilde Salvador y Miguel Llansola, muestran tales aptitudes para la Música que los doctos profesores de nuestro Conservatorio ven en ellos a unos virtuosos, a unas futuras glorias que, en no remota fecha, han de conseguir brillantes triunfos y honrosos laures que enaltecerán a Castellón.

Matilde Salvador y Miguel Llansola son ya notables ejecutantes. Su alma de artista sabe obtener esos claro-oscuros que tanta emoción producen en el auditorio; ataca con brio los compases elocuentes y pone sutilezas en los pianísimos; es decir, recitan la música apasionadamente interpretando con fidelidad el pensamiento del autor (...)
Otra modalidad en que se nos presenta el dúctil temperamento artístico de Matilde Salvador y Miguel Llansola es la de compositores.

Su ingenio sabe arrancar acordes nuevos que deleitan; armonías sugestivas brotan espontáneamente de su numen y trasladadas al pentágono, donde coordinaciones misteriosas, geniecillos alegres, trepan por líneas y espacios, dan por resultado fluidas polifonías que cuando son luego interpretadas hacen que nuestro espíritu halle deleite, éxtasis, en los dulces ritmos obtenidos.

Y al poner a contribución sus dotes para dar al público las primicias de su talento, no olvidan los estudiosos jóvenes lo que deben al Conservatorio de Castellón y a su abnegado Profesorado y, desgranando la gama musical más, escogida, las sonoridades que mejor reflejan el amor y la devoción al Centro docente donde se formaron, y ofrecen sus primicias en las audiciones en que trata de evidenciar el alumnado el índice de cultura lograda y que de trimestre en trimestre se ve superar.⁵¹¹

---

⁵¹⁰ Fins aquest curs aquestes audicions eren comptabilitzades pel centre com una, però al 1935-36 canvien el criteri, i tot i ser el mateix programa, nomenen les audicions com diferents. En aquest cas serien la tercera i quarta audició.

⁵¹¹ SANCHIZ ASENSI, Jose. "Motivos- Primicias". *Heraldo de Castellón*. 27 de març de 1936

Párrafo aparte hemos de dedicar a la Orquesta de Cámara en la que ciframos un día legítimas esperanzas confirmadas con mayor decisión en cada nueva audición de que somos testigos.

Un dels concerts més importants d'aquest curs va ser el celebrat el 14 d'abril de 1936 al Teatre Principal de Castelló, en un acte en homenatge al 5è aniversari de la proclamació de la República. La primera part d'aquest concert va estar a càrrec de l'Orquestra del Conservatori amb Mus com a solista i Pascual Asencio a la batuta, i la segona part va tenir com a protagonista la Banda Municipal de Castelló dirigida pel mestre Eduardo Felip. Com després es podrà observar la relació que hi havia entre Mus i Felip era molt tensa ja que la creació del Conservatori havia provocat unes disputes molt fortes i ells dos eren els representants dels dos extrems. Tot i això van compartir aquest programa en homenatge a la República.

La primera parte del programa estuvo a cargo de la Orquesta de Cámara del Conservatorio de Castellón, bajo la dirección de don Pascual Asencio y con la intervención del gran violinista Abelardo Mus. La actuación de esta agrupación supera todo elogio. Nuestra capital cuenta con una orquesta que puede codearse con las de más prestigio de España en su género. Por su afinación, justeza e interpretación admirable de las obras que ejecuta llamó poderosamente la atención y los aplausos entusiastas, prolongados, que el público le tributó fueron merecido homenaje a la insuperable ejecución del Concierto de Mendelssohn.⁵¹²

Quatre dies després d'aquest concert l'Orquestra del Conservatori va ser l'encarregada d'inaugurar l'Escola Municipal de Música de Vila-real. Per aquest concert van interpretar en la primera part una selecció d'obres de Mozar, Mascagni, Francoeur, Salvador, Bolzoni i Llansola i a la segona part van tocar les "Escenes d'infants" de Mus.

3.4.3.4.3 Primavera de 1936. Mesos de màxima tensió

El punt més àlgid dels enfrontaments entre el Conservatori de Música i el Liceo Beethoven va succeir entre els mesos d'abril i juny de 1936. Durant el mes d'abril, la

---

⁵¹² "Concierto de gala". *Diario de Castellón*. Castelló. 16 d'abril de 1936.

Diputació de Castelló va rebre de nou dues cartes. Com era habitual la primera era del Conservatori i la segona del *Liceo Beethoven*, que intentava desacreditar-lo.

A la carta del Patronat del Conservatori s'expliquen tots els èxits assolits pel centre, es detallen les despeses i ingressos, es demana a la Diputació que es faci càrrec del Conservatori i de les seves despeses per tal de convertir-lo en Conservatori Provincial (seguint el procediment detallat al Reial Decret del 17 de juny de 1905) i així ser reconegut com a centre oficial per l'Estat. A més d'aquesta detallada petició, no desaprofiten l'ocasió per criticar el *Liceo Beethoven* en els següents termes:

Existe sin embargo una Academia particular titulada Liceo Beethoven también subvencionada por esa Corporación. Ignoramos que fundamento legal ó lógico haya servido de base al acuerdo con dicha subvención, puesto que como tal Academia particular, su finalidad es altamente egoísta, toda vez que no aspira a crear nada nuevo ni menos, beneficioso a Castellón y su Provincia. En iguales condiciones se encuentran miles de Academias cuya misión es, cuando menos, tan cultural como la citada y a ninguno de sus dirigentes se le ha ocurrido pedir a las Entidades Oficiales subvención alguna, y esto que algunos de ellos pudieran argüir necesidades pecuniarias que no sienten aquellos que disfrutan cargos oficiales bien retribuidos. ¡Medrados estaríamos si las Corporaciones hubieran de satisfacer todas las ambiciones particulares de su demarcación!

Entendemos sin embargo muy conveniente que la Excma. Diputación resuelva, como considere más lógico, esta duplicidad de patrocinados, antes de convertir este Centro en Conservatorio provincial, ya sea incorporando aquel Profesorado a este Centro, ya suprimiendo en caso de negativa infundada aquella subvención que nunca debió acordarse. Por todo lo expuesto, este Patronato somete a la consideración de S. E las siguientes bases:

- A) La Excma. Diputación se incauta del actual Conservatorio y lo convierte en CONSERVATORIO PROVINCIAL DE MÚSICA*
- B) El Patronato cede a la Excma. Diputación todo el material de enseñanza, enseres y mobiliario propiedad del Conservatorio.*
- C) La Excma. Diputación abonará además de los gastos actuales del Conservatorio, el sueldo de 2000 ptas. anuales a cada uno de los 4 profesores numerarios y 1000 ptas a un profesor auxiliar. (5 profesores es el número mínimo que juzgamos indispensable para la eficacia en su funcionamiento)*

- D) *Para resarcirse de estos gastos, la Excma. Diputación recaudará los ingresos que por todos los conceptos perciba este Conservatorio. Esta recaudación en la actualidad es la siguiente: Por matrículas y mensualidades de alumnos (7000 ptas anuales), subvención de la Excma. Diputación (1000 ptas) Subvención del Excmo. Ayuntamiento de Castellón (300 ptas) TOTAL 8300 ptas*
Esta recaudación la llevaría a cabo el actual Patronato, al cual se agregarán como vocales del mismo, uno o más diputados que se designaran.
Realizada esta incautación y consignadas en Presupuestos las cantidades correspondientes, la Excma. Diputación solicitará y conseguirá como las ya citadas capitales, la oficialidad de la enseñanza primero, y la incautación del Estado después, en cuyo caso corresponderían a éste los gastos del Conservatorio
- E) *Como los gastos que el CONSERVATORIO PROVINCIAL DE MÚSICA ocasionaría, ascenderían a 15.000 ptas anuales (y esto solamente hasta que el Estado se incautase del Conservatorio), y los ingresos actuales son de 8300 ptas resulta que con 6700 ptas anuales esa Excma. Diputación habría conseguido CREAR UN CENTRO, que sería una gloria para sus creadores y la satisfacción de una imperiosa necesidad para Castellón y su Provincia.⁵¹³*

El to del missatge és clar. Explica quin creien que era el camí que havia de seguir el Conservatori per convertir-se en un centre oficial i l'escrit destaca amb els subratllats que el conservatori volia diferenciar el caràcter d'acadèmia particular del Liceo, respecte a l'ensenyament oficial que el Conservatori podia oferir i que tanmateix, havia de competir amb aquesta acadèmia a l'hora de rebre subvencions oficials. Com s'ha dit anteriorment, aquesta carta va tenir una rèplica duríssima del Liceo Beethoven, que es defensava en els següents termes:

Existen en Castellón dos Academias de Música que contribuyen al Tesoro: Se titula una de ellas Conservatorio y la otra Liceo Beethoven. La Excelentísima Diputación subvenciona con la cantidad de mil pesetas a la academia llamada conservatorio, y nosotros nos preguntamos ¿que méritos tienen esa Academia, y que labor cultural realiza para que de tal manera se le distinga?

De la labor cultural de dicha academia sabemos que en el curso de 1933-34 presentaron 13 alumnos a examen en el Conservatorio de Música de Valencia [es

---

⁵¹³ Els subratllats i les majúscules s'han transcrit com a l'original. A.D.P.CS. Caixa 10640. Castelló. Foment. Abril 1936

mostra un retall de premsa de *l'Heraldo de Castellón* del 7 de febrer de 1935 on es mostren els resultats dels alumnes del conservatori en el citat examen: de 26 assignatures van obtenir 9 aprovats, 1 notable i 16 excel·lents]⁵¹⁴.

Y sabemos que en el curso 1934-35 no han llegado a esa cifra, por cuyo motivo no publicaron en la prensa el resultado de los exámenes del pasado curso. Lo contrario de la academia Liceo Beethoven, que al finalizar el curso pasado publicó en toda la prensa de Castellón y durante un mes consecutivo el anuncio que sigue a continuación, donde pueden verse los resultados obtenidos por nuestros alumnos en los exámenes verificados en el Conservatorio de Valencia, y por consecuencia la labor cultural de este centro de enseñanza musical: [es presenta un retall de premsa on s'enumeren els següents resultats: 10 aprovats, 24 notables i 44 excel·lents]⁵¹⁵

En otro aspecto de este asunto, nos preguntamos: ¿Qué pruebas de gratitud ha dado el llamado Conservatorio a la Excelentísima Diputación y al Excelentísimo Ayuntamiento por las subvenciones de mil pesetas y trescientas que recibe respectivamente de dichas corporaciones?

Ninguna. En cambio el Liceo Beethoven organizó en junio de 1935 y en diciembre del mismo año, dos veladas cuyo producto íntegro de 505 pesetas la primera y 378 la segunda, entregó al Excelentísimo Ayuntamiento y Excelentísima Diputación, respectivamente, con destino a las colonias escolares que sostienen dichas Corporaciones.

Como conocemos el fin que persiguen los profesores de la academia llamada Conservatorio, nos permitimos hacer las siguientes objeciones. Conocido es de todos la enorme crisis por que atraviesan los profesores y músicos en general (cuya crisis no se ve manera de solucionar) y como hay que tener presente que la enseñanza del piano o violín consta de 8 cursos, más tres de solfeo, o sea 11 años de estudio ¿a quien se le va a ocurrir estudiar uno de estos dos instrumentos con el fin de tener un medio de ganarse la vida? Con lo que queremos indicar que los alumnos que se dedican al estudio de estos instrumentos tienen medios económicos y los cursan con facilidad, puesto que para sufrir exámenes en Valencia les cuesta el viaje de ida y vuelta 5 ptas. Si hubiera algún aficionado pobre que quisiera hacer la carrera de la Música al propio tiempo dedicarse a otras actividades de más rendimiento, puede estudiar gratuitamente en cualquiera de las dos Academias citadas, puesto que tienen ofrecidas matrículas gratuitas a quien lo solicite. El Liceo Beethoven tiene 6 alumnos en estas condiciones,

---

⁵¹⁴ No es copia íntegrament l'article i tan sols es detallen les dades mes rellevants. Aquest va aparèixer per primer cop a la revista *Ritmo* de Madrid el 15 de gener de 1935 i es va transcriure íntegrament a *l'Heraldo de Castellón* el 7 de febrer de 1935.

⁵¹⁵ De igual forma que en l'anterior cas, s'omet el relat íntegre de l'anunci.

que cursan las asignaturas de piano, violín y solfeo, y que acogíendose a la Ley, se examinan gratuitamente en el Conservatorio de Música de Valencia.

Con todo lo expuesto, no es razonable que el profesorado de la academia llamada Conservatorio, ni ninguna otra Academia, soliciten de la Excelentísima Diputación la creación bajo sus auspicios de un conservatorio de música, ya que el Excelentísimo Ayuntamiento tiene una Academia Municipal de Música, donde se dan las clases gratuitas de música, cuya academia está a cargo de la Srta. Teresa Pelaez ¿Qué necesidad tiene esa Excelentísima Diputación, de pagar sueldos a un considerable número de profesores, teniendo como indicamos antes una Academia Municipal gratuita y además la Academia Liceo Beethoven que también tiene clases gratuitas? Todo esto sin olvidar que es muy reducido el número de alumnos que no puedan satisfacer las cuotas que la Academias de Música tienen establecidas, que son 5 ptas. por solfeo y 10 ptas. por la enseñanza de violín o piano.

Y sin olvidar también que hay en nuestra ciudad algunos profesores de ambos sexos que se dedican exclusivamente a dar lecciones de música y que no tienen otros ingresos, a los cuales se les perjudicaría grandemente ya que algunos por su edad no podrían ejercer otras profesiones que las que han desempeñado durante toda su vida.

Esto es lo que tenemos el honor de poner a la consideración de la Excelentísima Diputación, y rogamos se nos de el mismo trato de favor que a la academia llamada Conservatorio, tal como lo hace el Excelentísimo Ayuntamiento, ya que el Liceo Beethoven por su labor cultural y número de alumnos, además de su antigüedad está en un plano superior, como fácilmente se puede comprobar.⁵¹⁶

Aquesta duríssima carta va signada per personalitats del món musical castellanenc com ara José García (director de la Banda de la Beneficència), Eduardo Felip (director de la Banda Municipal de Castelló), Tomàs Viciano, Eduardo Bosch i Hortensia Herreros.

Cal analitzar amb detall algunes de les afirmacions que s'aboquen en aquesta carta: la primera fa referència al tema econòmic. No té gaire sentit haver de "mostrar gratitud" econòmica a una institució que la seva finalitat és ajudar i subvencionar activitats públiques. Per què es demanen diners, si després es torna el doble del que s'ha atorgat? Aquí es demostra de nou que el Liceo no pretenia altra cosa que obstaculitzar la feina del Conservatori.

---

⁵¹⁶ A.D.P.CS. Caixa 10640. Castelló. Foment. Abril 1936 .

Cada vegada que fan referència al Conservatori el precedeix el qualificatiu d'acadèmia, amb la intenció de generar confusió. La reflexió central del text mostra que els objectius que movien al Conservatori i al Liceo eren ben diferents. L'acadèmia en aquesta carta arriba a qüestionar que algú es dediqui professionalment a la música i afirma que a Castelló no cal cap conservatori, doncs ja compten amb el de València. Amb això demostren que es mouen per interessos personals i privats i no pel bé cultural i artístic que podia comportar que hi hagués un conservatori oficial a Castelló. Un dels objectius de la creació del Conservatori era aconseguir que els estudiants de música de la província de Castelló no s'haguessin de desplaçar a València per a cursar els seus estudis, ja que si existia un Conservatori "oficial" es podrien examinar al mateix centre. A més, Castelló rebria alumnes d'altres províncies, convertint la ciutat en un centre cultural fins en aquell moment inexistent.

Cal aclarir que les dades extretes de l'article de premsa de l'*Heraldo de Castellón* que són utilitzades pel Liceo per desprestigiar els resultats del Conservatori, provenen d'un fragment d'un article publicat a *Ritmo*⁵¹⁷, el 15 gener de 1935, on es lloa intensament la feina realitzada pels professors del Conservatori i es demana a les institucions «que a títol de justícia se'ls remuneri quan les circumstàncies ho permetin, convertint-se en subvenció, amb expressió en el pressupost, el que era gratificació, i això serà per bé de tots». Evidentment aquest no és un anunci del Conservatori, com volen fer veure els signants del Liceo Beethoven sinó que és un article publicat a Madrid on es demana a les autoritats que s'involucrin amb el Conservatori, la qual cosa va en contra dels interessos del Liceo. Per tant podem dir que l'elecció de l'article de premsa no podia ser més desafortunada.

Pel que fa a l'Academia Municipal de Música que mencionen a la carta- l'Escola Municipal de Solfeig- que dirigia Teresa Peláez⁵¹⁸, cal dir que únicament s'impartien classes de solfeig i que quan es va convocar la plaça per dirigir-la van ser més

---

⁵¹⁷ Aquest article es va transcriure íntegrament a l'*Heraldo de Castellón* el 7 de febrer de 1935.

⁵¹⁸ Teresa Peláez era filla del alcalde republicà de Castelló, Manuel Peláez. BADENES-GASSET RAMOS, I. *Fernando Gasset Lacasaña. Biografía política de un republicano (1861-1941)*. Castelló, 2003.

determinants els mèrits polítics i familiars, que no pas els pròpiament artístics o acadèmics.

Una altra de les raons que argumenta el Liceo per impedir que el Conservatori es convertís en provincial, i així ser reconegut en breu per l'Estat, era que alguns professors perdrien alumnes particulars i per tant els seus únics ingressos. Això contrasta amb el fet que el Patronat del Conservatori va oferir en diverses ocasions la possibilitat d'incorporar als professors de l'Acadèmia Liceo Beethoven, i aquests es van negar repetidament a formar part del centre.

Per finalitzar, acaben afirmant que esperen que se'ls tracti igual que al Conservatori, ja que per la seva tasca cultural i acadèmica i per la seva major antiguitat estaven en un pla superior al Conservatori. Però això contrasta amb la idea que si realment estaven en un pla superior no haurien de demanar un tracte igual, sinó preferent i millor. D'altra banda la premsa de Barcelona⁵¹⁹, Madrid⁵²⁰ i València entre d'altres, durant els anys d'existència del Conservatori es va encarregar de difondre les activitats i esforços que estava duent a terme aquest centre, i mai van esmentar ni tan sols breument, al Liceo Beethoven com un referent cultural i musical de la ciutat, tal i com el qualifiquen els signants de la carta.

El punt més crític de la disputa entre el Conservatori i els seus detractors va ser el juny de 1936. Aquesta tensió que no era aliena als moments de crispació popular que vivia l'Espanya de l'època, que desencadenarien un alçament militar i la conseqüent Guerra Civil espanyola. El Conservatori es trobava en el quart any d'esforços i preparava l'audició final de l'any acadèmic que s'havia de celebrar al Teatre Principal el 16 de juny. El claustre de professors del Conservatori esperava amb delit la data per poder mostrar a la ciutat els progressos de l'alumnat i així demostrar que el nivell era molt més alt que al Liceo. Com era habitual el Liceo Beethoven va respondre a la convocatòria del concert anunciant una audició tres dies abans al mateix teatre. En aquesta ocasió Mus no ho va

---

⁵¹⁹ GALVEZ BELLIDO. "Castellón no sabe lo que tiene". *Musicografía*. Monòvar, maig de 1934. Transcrit íntegre a *Diario de Castellón*. Castelló. Maig de 1934.

⁵²⁰ ABELLÁN, Antonio. "El conservatorio de Castellón de la Plana". *Ritmo*. Madrid. 15 de gener de 1935. Transcrit íntegrament a l'*Heraldo de Castellón* el 7 de febrer de 1935.

poder suportar més i va decidir actuar per desacreditar al Liceo, actes que li portarien greus conseqüències en el futur. Deixem que el propi Mus narri els fets a través de les seves *Memòries*⁵²¹:

In June we prepared an extraordinary pupil's audition in the Principal Theatre of Castellón to the profit of a benefical Institution... these Auditions were our best defence, since in them we could show the difference of teaching and prove that our little pupils of the third or fourth course played much better than the big ones of the Lyceum doing their seventh or eighth course.

A few days before our extraordinary Audition, we were surprised by the announcement of another pupil's Audition organised by the Lyceum Beethoven... their concert had to take place 3 days before ours, and as usual, pupils having finished their studies were taking part in it, others living in Valencia were coming for playing, and in their "Orchestra di Cárema" played the professional musicians that belonged to the Principal Theatre... their audacity was incredible and the Authorities' complicity remaining blind, more than evident... the press announced the next concert as the great event of the season... and reading such monstruosities I thought that I had to do something for unmasking them... and then I went to a printing house, whose proprietor

---

⁵²¹ MUS, A. *A life*. p. 87-88. Traducció:

Al juny estàvem preparant una audició extraordinària d'alumnes al Teatre Principal de Castelló en favor d'una institució benèfica... aquestes audicions eren la nostra millor defensa ja que podíem mostrar la diferència d'ensenyament i demostrar que els nostres alumnes petits de tercer o quart tocaven molt millor que els grans del Liceo que estaven a setè o vuitè. Uns dies abans de la nostra audició extraordinària, vam ser sorpresos per un altra audició d'alumnes organitzada pel Liceo Beethoven... el seu concert es faria tres dies abans del nostre, i com era habitual, tocarien alumnes que havien acabat els seus estudis, altres que vivien a València i a la seva Orquestra de cambra tocarien músics professionals que treballaven al Teatre Principal... la seva audàcia era increïble i la complicitat de les autoritats que restaven cegues, era més que evident... la premsa anunciava el seu concert com el gran acte de la temporada... i llegint aquestes monstruositats vaig pensar que havia de fer alguna cosa per desemmascarar-los... Després vaig anar a una impremta, el propietari de la qual era molt amic meu, i clandestinament vam fer els següents programes per ridiculitzar la seva audició:

GRAN LICEO BEETHOVEN

EXITO   EXITO   EXITO

Hoy Miércoles 10 de Junio de 1936

GRANDIOSO CONCIERTO BENÉFICO

A CARGO DEL GRAN LICEO BEETHOVEN.

En el tomaran parte

4 Profesores de la Banda Municipal 4

19 Profesores del Sindicato de Músicos Castellón 19

(con sus respectivos carnets)

5 alumnos del Liceo Beethoven 5 (Solo 5)

Director D. Pepito García

Profesor D. Eduardo Felip

ARTE.....   JUVENTUD.....   BELLEZA.....

was a very good friend of mine, and clandestinely we did the following programmes for ridiculising their Audition

GREAT LYCEUM BEETHOVEN

SUCCESS   SUCCESS   SUCCESS

To-day, wednesday 10 of June, 1936

Extraordinary   Beneficial   Concert   Organised   By

the great Lyceum Beethoven

In it will take part

4 Professors of the Muncial Banda an 19 Professors of the Musical Syndicate of

Castellón

(All of them with their respective identification cards)

and 5 pupils of the Lyceum Beethoven, only 5

Director Don Pepito Garcia

Profesor Don Eduardo Felip

ART   YOUTH   BEAUTY

Un cop van tenir impresos els pamflets es van encarregar de repartir-los per Castelló inundant la ciutat amb aquest pasquí. El dia següent va sorgir efecte la idea i tota la ciutat es va despertar amb la notícia a casa seva (fins i tot se'n va enviar un a ell mateix perquè no l'acusessin d'autor dels fets). Veient que la remor s'estenia i començava a danyar al Liceo Beethoven, el director de l'acadèmia va escriure a la premsa local informant que al concert participarien antics alumnes que volien retre homenatge al Liceo⁵²². La tarda d'aquest mateix dia, Mus va rebre la visita de la policia que l'acusava d'haver imprès clandestinament els programes, i així ho explicava el mateix Mus:

Two policemen asked for me, and showing me a green programme, that I remembered too well, accused me of having clandestinely printed it... taking the programme from their hands, I indifferently read it to the policemen, telling them that it was ridiculous to suspect me of having printed such a joke of which I did not know anything until this very same morning then I received an envelope containing a few of such programme.

The policemen, wanting proofs, asked me to accompany them to the Conservatory, and there they questioned the Concierge who said to have received the big envelope

---

⁵²² MUS, A. *A life*. p. 88.

containing the programmes the very same morning... they attentively examined our typewriter and questioned the concierge's families, and finally the apologized declaring the had tot do their duty and that de Director of the Lyceum was really furious, though he could not understand why if the date and place of the concert were right... "it is a good propaganda for them, after all"-

*Not being in musical intimities, the policemen could not see the joke, which by the way did much more effects in 24 hours than four years of efforts fun unmasking them.*⁵²³

Com no estaven familiaritzats amb el món musical, els policies no hi trobaren la burla, la qual, segons Mus, en vint-i-quatre hores havia estat molt més efectiva que no pas quatre anys d'esforços intentant desemascarar-los.

En aquesta ocasió Mus va exterioritzar tota la seva ira continguda durant anys per ridiculitzar el *Liceo*, i tot i que ho va aconseguir li va servir de poc. Al cap i a la fi aquest acte li portaria més problemes que satisfaccions. D'altra banda encara que tingués gran part de raó en allò que defensava, d'alguna manera Mus va quedar en entredit al ridiculitzar a gran escala al Liceo. Cal fixar-se en la data en què ocorren tots aquests fets: en plena preparació del cop militar del 18 de juliol perpetrat per les tropes de Franco contra la República.

Amb aquesta forta tensió prèvia, el 16 de juny de 1936 es va celebrar l'última audició del curs i de la breu vida del Conservatori al Teatre Principal, els beneficis del qual es van destinar a l'alberg de pobres de la ciutat. En aquesta ocasió es van tornar a estrenar obres de Miguel Llansola (*Esperanza*) i Matilde Salvador (*Cuentan que la rosa*), ambdues per veu i piano.

---

⁵²³ MUS, A. *A life*. p. 89. Traducció:

Algú va tocar a la porta... dos policies van preguntar per mi i mostrant-me un programa verd el qual recordo massa bé. Em van acusar d'haver-ho imprès clandestinament... agafant el programa de les seves mans el vaig llegir indiferentment als policies, dient-los que era ridícul sospitar que jo hagués imprès tal broma i que no sabia res fins aquell mateix matí, quan vaig rebre un sobre que contenia diversos programes com aquest.

Els policies, buscant proves, em van demanar que els acompanyés al conservatori i allí van preguntar al conserge, qui va dir que havia rebut un gran paquet ple de programes a primera hora del matí... ells van examinar atentament la nostra màquina d'escriure i van interrogar la família del conserge. Finalment es van disculpar dient que ells havien de complir el seu deure i que el director del *Liceo* estava realment furios, encara que no entenien perquè si la data i el lloc era correcte... "és una bona propaganda per ells, al cap i a la fi".

Al no estar dins el mon musical, les policies no van veure la broma, que de fet va fer més efecte en 24 hores que quatre anys d'esforços intentant desenmascarar-los.

Alumnes i claustre de professors del Conservatori de Música de Castelló, al Teatre Principal de Castelló el 1936.

La premsa local va publicar el següent sobre aquest concert:

Quisiéramos al comentar esta audición que anteayer nos ofrecieron los alumnos del Conservatorio de Música, esquivar los adjetivos que como expresión de la verdad nos salen pródigamente al paso y dar a estas cuartillas el tono de una simple reseña al margen de la impresión de entusiasmo que pesa sobre nosotros. Dicen mucho más de lo que nosotros pudiéramos decir, en honor de profesores y alumnos, los aplausos con que un público inteligente y selecto, que llenaba por completo el espacioso teatro, acogió las distintas partes de la velada, prolongada a su instancia hasta las diez de la noche, y mantenida en toda su tensión emocional a través del desarrollo del programa. Se quiso, sencillamente, ofrecer una verdadera audición de alumnos, exponer al público los resultados de todo un curso de labor constante y diestramente encauzada y se llegó de modo insospechado a la altura de un verdadero concierto. La obra de formación, con tanta ilusión emprendida desde sus cimientos, comienza ya a ganar altura y los frutos se muestran como una espléndida realidad profetizada. Y es que Abelardo Mus y Vicente Asencio tienen un alto concepto del decoro artístico y saben que el templo de Orfeo no se construye en un día con piedras de aluvión

*precipitadamente amontonadas, sino con sillares pacientemente labrados y asentados sobre una cimentación fraguada en el tiempo.*⁵²⁴

Lamentablement tots aquests avenços i la idea que el Conservatori es convertís en un centre oficial, es van esquarterar amb el cop d'estat de les tropes franquistes i la conseqüent Guerra Civil que es va allargar tres anys. La majoria dels alumnes del Conservatori pertanyien a les classes adinerades de Castelló i després del cop el centre va perdre la gran majoria del seu alumnat, ja que com en qualsevol guerra, la prioritat era la supervivència i la música no formava part de les necessitats bàsiques. Tot i la davallada d'alumnes, el Conservatori va seguir impartint les seves classes.

Alumnes i professors del Conservatori davant del monument a Tárrega del Parc Ribalta de Castelló. 1936

---

⁵²⁴ “En el Teatro Principal”. *Diario de Castellón* . 18 de juny de 1936

3.4.3.5. Curs 1936-1937

3.4.3.5.1 Nou patronat i intent de municipalització.

Amb el nou escenari polític el patronat del Conservatori va fer una renovació total canviant a sis dels set membres que el conformaven. Tan sols continuava Eduardo Marco però deixant la presidència i passant a ser vocal. El nou patronat estava format per: Cayetano Huguet (president), Sandalio Gonzalez (secretari), Amadeo Ribó (tresorer), Eduardo Marco, Manuel Aragonés, Diego Perona i Vicente Tirado (vocals). Aquest patronat tenia un fort caràcter simbòlic i polític. En l'anterior patronat hi havia majoritàriament gent lligada a l'art i la cultura però aquest nou patronat té una gran càrrega política. El nou president del patronat, Gaetà Huguet, formava part d'Esquerra Valenciana on tenia un paper destacat, l'octubre de 1936 va entrar al Front Popular i es va encarregar d'organitzar aspectes polítics i culturals durant la Guerra Civil, després va marxar a l'exili.⁵²⁵ El secretari, Sandalio González⁵²⁶, formava part de les Agrupacions Socialistes i va haver de marxar també a l'exili acabada la guerra. El tresorer, Amadeo Ribó⁵²⁷, durant la guerra va ser president de la Federació Provincial Socialista de Castelló, alcalde de Castelló des de juny de 1937 fins maig de 1938 i va acabar a l'exili també. Manuel Aragonés, vocal, havia estat diputat per Unió Republicana, va ser alcalde de Castelló durant sis mesos el 1936 i també es va exiliar. Diego Perona⁵²⁸, vocal, havia estat regidor de l'ajuntament, director de Radio Castelló i del Teatre Municipal de Castelló. i com la resta es va exiliar. I per últim, Vicente Tirado, vocal, havia estat alcalde de 1933 a 1936 i va dimitir amb el triomf del Front Popular.

Es pot veure que el patronat estava molt implicat políticament. Possiblement el Conservatori va buscar personalitats de la política castellanenca que es posicionessin a favor del Conservatori i que facilités el procés d'aconseguir l'oficialitat del centre.

---

⁵²⁵ HERRÁIZ, Josep L. i REDÓ, Pilar. *Republicanisme i valencianisme (1868- 1938): la família Huguet*. Castelló de la Plana: Universitat Jaume I – Fundació Huguet, 1995.

⁵²⁶Arxiu JARE/AMAE (M). Caixa 91 (Document 21.X.1942)

⁵²⁷ PANIAGUA FUENTES, Francisco Javier i PIQUERAS ARENAS, José Antonio (dir.). *Diccionario biográfico de políticos valencianos 1810-1823*. Institució Alfons el Magnànim: Fundació Instituto Historia Social: Centro Francisco Tomás y Valiente UNED Alzira-Valencia, 2003. p. 465.

⁵²⁸ PALOMAR, Juan Muigel, La repressió franquista a Castelló. Els polítics castellanencs. <http://www.memoriacastello.cat/repressiopoliticos.html> (Consulta 2 de gener de 2017)

L'objectiu que tenia el Patronat i el claustre del Conservatori era que el centre aconseguís ser municipalitzat per així poder arribar a ser oficial en un breu període de temps. En aquest moment només tenien validesa els títols expedits a Madrid, València, Sevilla i Còrdova i hi havia molts conservatoris que estaven esperant la redacció d'una nova llei educativa, per passar a ser centres oficials. La Diputació mai va arribar a tractar el tema de fer-se càrrec del Conservatori i així aconseguir que es convertís en un centre oficial, possiblement a causa de les pressions rebudes pel Liceo Beethoven, però en canvi l'Ajuntament de Castelló va tractar en reiterades ocasions la possibilitat de municipalitzar el Conservatori i d'aquesta manera que passés a ser oficial. La primera vegada que es va parlar de la municipalització a l'Ajuntament va ser ja començada la guerra civil, el 29 de desembre de 1936.⁵²⁹

En la següent sessió, celebrada el 5 de gener del 37, ja es va debatre de manera extensa el tema, i va quedar clar des del principi que les posicions estaven fortament enfrontades entre els detractors i partidaris de la municipalització del Conservatori.

La Comissió de Cultura, representada per García Soler, estava a favor de la municipalització.

*La Comisión creyó oportuno aprovechar el ofrecimiento que se le hizo y la coyuntura que se presentó en esos momentos para tener un Conservatorio de Música, en Castellón, que en un día próximo, después de su municipalización, pudiera tener carácter oficial, entendiendo que con ello se beneficiaba a los que se dedican a estos estudios, evitándoles los consiguientes desplazamientos a Valencia, para revalidar sus conocimientos. Además los gastos a los que ascendería el mantenimiento de tal centro tendrían adecuada compensación con los ingresos de las matrículas, debiendo interesarse del mismo el Estado, que en su día se haría cargo de tal conservatorio, para transformarlo en centro oficial de enseñanza.*⁵³⁰

---

⁵²⁹ GIL GIMENO, Daniel. "Breve Historia del primer Conservatorio de música de Castellón". *Revista Estudis Castellonencs*. n° 10, 2003-2005. p. 732-734.

⁵³⁰ AMC. Actes del Ajuntament de Castelló. *Sobre municipalización del Conservatorio de Música*. 5 de gener de 1937.

Per diverses raons, un bon nombre de regidors es van oposar a la idea de la possible municipalització.⁵³¹ Hernández Merlos en representació d'aquest sector va afirmar:

*Los consejeros del Ayuntamiento debían laborar y defender la clase trabajadora, y contra la propuesta presentada estaba la Sociedad de Músicos de Castellón, casi en su completa totalidad, porque no se vislumbraba beneficio alguno en el orden económico y en el cultural para la Ciudad, y por eso se oponía a la aprobación de la propuesta.*⁵³²

El regidor Mercé es va manifestar també en contra i va proposar que s'ajornés la resolució i s'enviessin còpies del dictamen a totes les entitats musicals de la ciutat per posicionar-s'hi. D'aquesta manera va finalitzar la sessió. Una setmana més tard es va reprendre el tema per últim cop i es van presentar les següents propostes:⁵³³

- 1. Acceder a que el Conservatorio de Música de Castellón, sea municipalizado por este Consejo Municipal, corriendo a cargo del mismo, todos los gastos que ocasione el funcionamiento de dicho centro de enseñanza.*
- 2. Como consecuencia de la anterior municipalización, dicho servicio tendrá plena autonomía y su contabilidad, aún llevándose dentro del presupuesto general, será independientemente de las demás atenciones municipales.*
- 3. El consejo municipal se reserva la facultad de poder revocar en su día la municipalización de que se trata, cuando por causas ajenas al mismo falte el apoyo de quienes más obligados vienen a presta su colaboración.*
- 4. Si se acordare la renovación antes mencionada, ningún interesado en la municipalización de que se hace mérito tendrá acción para reclamar al consejo municipal, derecho alguno que pueda referirse a nombramiento de cargos, sueldos y demás servicios afectos a dicho conservatorio, puesto que el municipio se considera libre de toda carga, con reserva al conservatorio de todos los útiles inventariados, que se entreguen en el momento de la municipalización.*

---

⁵³¹ AMC. Actes del Ajuntament de Castelló. *Sobre municipalización del Conservatorio de Música*. 5 de gener de 1937.

⁵³² AMC. Actes de l'Ajuntament de Castelló. *Sobre municipalización del Conservatorio de Música*. 5 de gener de 1937.

⁵³³ AMC. Actes de l'Ajuntament de Castelló. *Sobre municipalización del Conservatorio de Música*. 12 de gener de 1937.

Seguidament a la lectura de la proposta es va llegir un escrit presentat pel director del Liceo Beethoven, impugnant la petició de municipalització del Conservatori de Música. En aquesta ocasió es va tornar a viure l'apassionat debat entre els partidaris i detractors. En contra es posicionaren els regidors Hernández Merlos, Torrent Beltrán i Mercé, i a favor d'aquest, Gómez Molinos, Torrent Miralles i García Soler.

En nom de la Comissió, Gómez Molins va explicar:

Que la idea de municipalizar el conservatorio de Música de Castellón, nació a raíz de un viaje a Valencia, en donde llegó a conocimiento de la comisión el propósito del Ministerio de Instrucción Pública de reorganizar los conservatorios en España, en ese momento disueltos por un Decreto, y por ello decidieron redactar la moción para municipalizar este centro, a fin de que en un día cercano pudiera acogerse al decreto de reorganización y, en consecuencia, dotar a la ciudad con un nuevo centro de enseñanza oficial. Además añadió que con la municipalización el consejo municipal se beneficiaría, ya que se podría gestionar la cesión del inmueble en el que está instalado el Conservatorio de Música, valorado en unas cuatrocientas o quinientas mil pesetas, y que al principio del conflicto armado fue cedido por el Frente Popular a dicho centro.⁵³⁴

Per la seva part, Hernández Merlos es va reafirmar sobre el que havia exposat en l'anterior sessió municipal, és a dir que «estaria d'acord en tot allò que la majoria de músics de Castelló acordessin sobre la particular, però va expressar la seva estranyesa al dictamen, ja que li constava que estava completament en desacord amb el criteri de la Societat de Músics de Castelló. També va afegir que al seu parer la municipalització seria perjudicial als interessos del consistori a causa de raons econòmiques».⁵³⁵ A part dels partidaris i detractors de la municipalització hi havia altres regidors, com ara Picó, que consideraven que «no era el moment més adequat per tractar aquesta municipalització, quan sobre el Consell hi pesava la resolució d'importants problemes de més transcendència que aquest i menys quan el panorama nacional estava enfosquit

---

⁵³⁴ AMC. Actes de l'Ajuntament de Castelló. *Sobre municipalización del Conservatorio de Música*. 12 de gener de 1937.

⁵³⁵ AMC. Actes de l'Ajuntament de Castelló. *Sobre municipalización del Conservatorio de Música*. 12 de gener de 1937.

per la criminal revolta feixista».⁵³⁶ Finalment sembla que va tenir més força l'última de les posicions explicades, ja que mai més es va tornar a tractar el tema de la municipalització del Conservatori a l'Ajuntament. La difícil situació que vivia el país va impossibilitar que el Conservatori pogués convertir-se en oficial però és comprensible que aquest tema no es tractés més ja que hi havien d'altres temes molt més importants i urgents.

---

⁵³⁶ AMC. Actes de l'Ajuntament de Castelló. *Sobre municipalización del Conservatorio de Música*. 12 de gener de 1937.

3.4.3.5.2 Final del Conservatori

El nou curs es va iniciar amb un descens molt gran d'alumnes. Degut als tràgics moments que es vivien es va passar de 79 alumnes a 33 suposant el pas previ a la clausura del centre. A mitjans de 1937 es va convocar una reunió en la qual el director del centre proposa al claustre el seu tancament fins que acabés la guerra. Els germans Mus aleshores estaven treballant a l'Hospital de Benicàssim de les Brigades Internacionals, ja que segons diu en les seves *Memòries*, necessitaven protecció davant els esdeveniments que estaven succeint.

Asencio va proposar de rellevar a Mus en la direcció del Conservatori mentre ells estigueren a Benicàssim i així poder continuar treballant i lluitant perquè el centre fos reconegut com a oficial.⁵³⁷ Aquesta era una mesura excepcional que Mus esperava que seria temporal i que més endavant, quan acabés la guerra, podria tornar al Conservatori pel que tant havia lluitat.

El final però no va ser com Mus esperava i va ser una gran decepció per ell ja que es va sentir traït pels seus companys que van aprofitar un moment de debilitat de Mus per obligar-lo a tornar al Conservatori (això implicava abandonar la protecció que tenia les Brigades Internacionals i possiblement morir) o bé abandonar definitivament el càrrec de director i professor del Conservatori pel que tant havia lluitat. A continuació es transcriu el passatge de les seves *Memòries* que narren aquests fets:

In October 1937, when I gave back my political card to “Esquerra Valenciana” and suffered the Press campaign, Asencio, proffiting of my disfavourable situation gained for him the sympathies of the Patronage of the Conservatory saying that Encarnita and I had gone too far entering in the International Brigades of communist inspiration for continuing at the head of the Conservatory... the Conservatory had to be prepared for Franco’s victory with a Direction without political colour... so, the Patronage, at Asencio’s request, compelled us Encarnita and I to come back to Castellón for attending her three piano pupils left, and my four violin ones, or to renounce to our posts which in this case would be immediately occupied by Asencio’s fiancée and her sister Josefina, our most gifted pupils of piano an violin, whom by the way also showed us thir ingratitude lending themselves to such manœuvre.

---

⁵³⁷ MUS, Abel. *A life*. p. 97.

The intrigue was so clear and the war situation so grave that I thought useless to struggle anymore when the most interesting thing at the time was to eat and live... so, without deigning to discuss with such traitors, the following day I took off my belongings from the Conservatory keeping them in my mother's apartment... this day I considered finished my musical paternity for the Centre I had created... war with its cruelties and injustices robbed it to me compelling me to consecrate my life and energies to my family and to my dear Eva... if peace ever came back, I should know to gain again the Centre, if I ever found it worthy of it.⁵³⁸

Aquest final va suposar un xoc molt fort per a Mus, ja que es veia traït pels seus companys i per les seues millors alumnes. De fet durant molts anys Mus no va voler impartir classes com a conseqüència del final tràgic d'aquest projecte. Segurament Mus va recordar les paraules que el director de València li havia dit anys enrere, aconsellant-li que no es preocupes tant pels seus alumnes ja que algun dia li ensenyarien lo poc agraïts que eren.

Malauradament aquesta versió dels fets no s'ha pogut contrastar amb les altres parts implicades per corroborar si els fets es van produir en els termes exactes que Mus explica a les seves *Memòries*.

A la documentació que s'ha conservat del Conservatori de Castelló s'ha localitzat un document segons el qual el Conservatori va cessar la seva activitat l'1 de juliol de

---

⁵³⁸ MUS, Abel. *A life*. p. 97. Traducció:

L'octubre de 1937, quan vaig donar tornar el meu carnet d' "Esquerra Valenciana" i vaig patir la campanya de premsa, Asencio, aprofitant-se de la meua situació desfavorable va guanyar les simpaties del Patronat del Conservatori dient que Encarnita i jo havia anat massa lluny entrant a les Brigades Internacionals, d'inspiració comunista, per continuar al capdavant del Conservatori ... el Conservatori havia d'estar preparat per a la victòria de Franco amb una direcció sense color polític ... així que, el Patronat, a petició d'Asencio, ens va obligar a Encarnita i a mi a tornar a Castelló per atendre els seus tres alumnes de piano, i els meu 4 de violí, o bé renunciar als nostres llocs que en aquest cas serien ocupats immediatament per la promesa d'Asencio i la seva germana Josefina, les nostres alumnes més brillants de piano i de violí, qui per cert també ens va mostrar la seva ingratitud prestant-se a tal maniobra.

La intriga era tan clara i la situació bèl·lica tan greu que vaig creure inútil lluitar més quan la cosa més interessant en aquest moment era menjar i viure... per això, sense dignar-me a discutir amb uns traïdors així, el dia següent vaig agafar les meues pertinències del conservatori i les vaig guardar al pis de la meua mare... aquest dia vaig considerar finalitzada la paternitat musical del centre que jo havia creat... la guerra amb les seues crueltats i injustícies me'l va robar obligant-me a consagrar la meua vida i energies a la meua família i la meua estimada Eva... si la pau mai tornava, hauria de guanyar-me de nou el centre, sempre i quan fos dignament.

1937.⁵³⁹ Aquesta data no coincidiria amb el relat que fa Mus ja que ell diu que a l'octubre de 1937 els van requerir que tornessin al Conservatori per reprendre les classes. A més, Matilde Salvador al final de la seva vida recordava que el Conservatori va continuar amb la seva activitat fins gairebé el 1939 però malauradament no ha quedat cap constància de les audicions i actes que es van dur a terme durant aquest període.⁵⁴⁰ Fos com fos, sense Mus al capdavant, el Conservatori va durar uns quants mesos i va tardar poc en tancar definitivament les portes, deixant la ciutat sense cap referent "oficial" d'ensenyament musical. Cap dels músics que s'havia oposat a la fundació del Conservatori va intentar crear un centre de música oficial i van haver de transcórrer gairebé quatre dècades perquè Castelló tornés a tenir un Conservatori que lluités per la seua oficialitat. Així doncs, Castelló va romandre sense conservatori fins que el 1975 es va obrir un nou conservatori, sota la iniciativa de CEU (Centre d'Estudis Universitaris) i la tutela de la Diputació, que ràpidament es va convertir en centre oficial, associat al Conservatori Superior de Música de València. Malauradament, Castelló va haver d'esperar 38 anys per tenir un conservatori on s'impartís ensenyament musical.

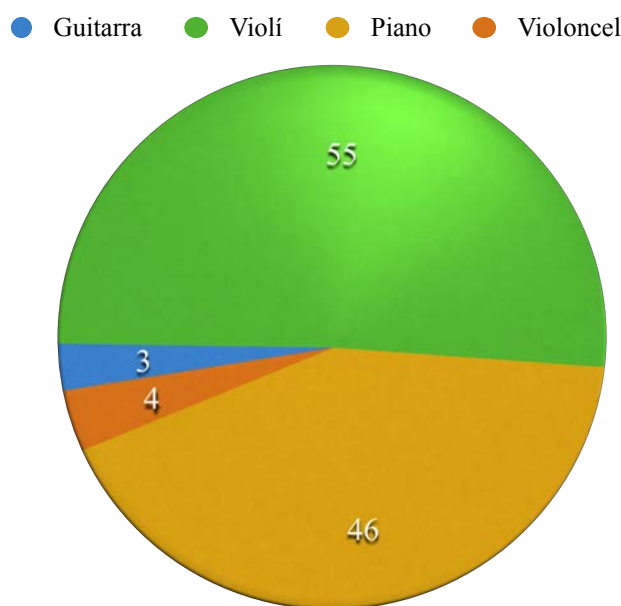
⁵³⁹ Aquest document està signat per Mus el 28 de juny de 1937 i es tracta d'una baixa en la contribució industrial de la província de Castelló.

⁵⁴⁰ Salvador Seguí, al catàleg de l'obra de Vicente Asencio afirma que l'Orquestra de Cambra del Conservatori de Castelló va estrenar el 15 de març de 1938 l'obra *Foc de festa*. SEGUÍ PEREZ, Salvador. *Vicente Asencio*. Servicio de publicaciones y archivos. Departamento de comunicación. SGAE, 1996.

3.4.4 El Conservatori en xifres.

Un cop analitzada amb detall la història del primer Conservatori de Música de Castelló s'ofereixen algunes dades representatives que ens ajudaran a entendre d'una forma més gràfica les característiques del centre i la seva evolució durant la seva curta vida⁵⁴¹

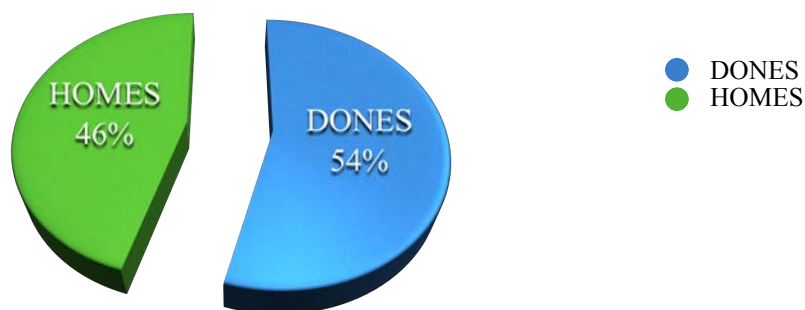
Instrumentes que cursaven els alumnes del Conservatori

Tot i tenir un claustre variat i ampli l'elecció dels instruments es veu fortament polaritzada pel violí i el piano. Segons el Reial decret de 1905 aquests dos instruments eren els únics que s'havien d'impartir obligatòriament en un centre oficial. L'oferta podia ser més amplia com succeïa a Castelló però tot i això el violí i el piano eren amb diferència els més demandats.

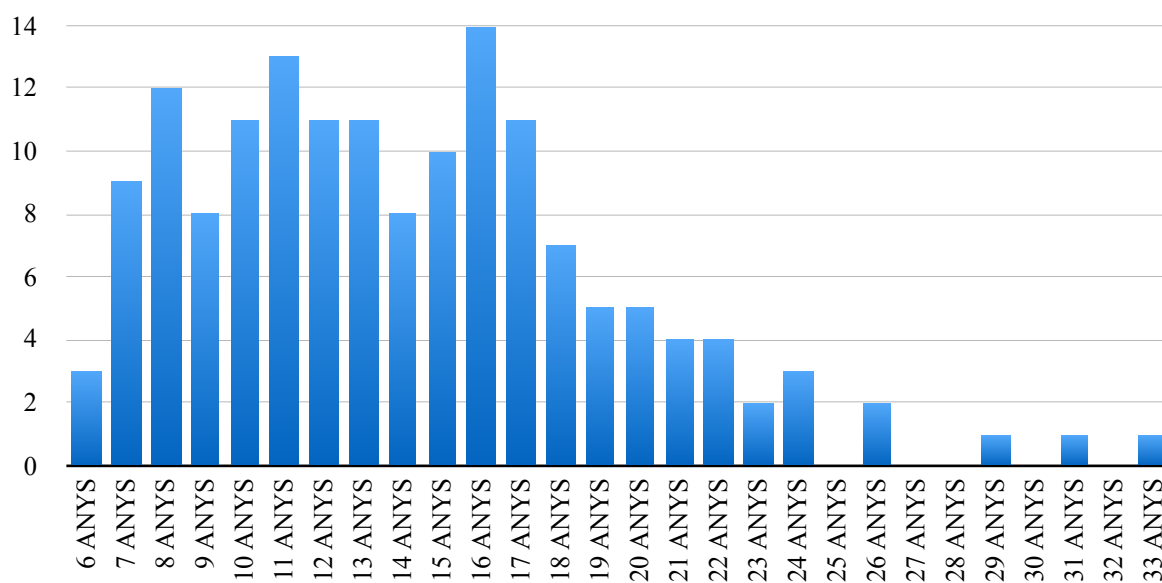
⁵⁴¹ A l'annex 8.6 es pot consultar el llistat d'alumnes que es van matricular al centre, amb el número d'expedient corresponent i altres dades com: data de naixement, ciutat de naixement, els anys que va estudiar al centre i l'instrument que va escollir.

Sexe dels alumnes

El nombre de noies al centre era lleugerament superior al dels nois. Aquest fet es significatiu d'un canvi de mentalitat a la societat ja que vint anys enrere, quan la germana de Mus va decidir que volia tocar el piano va suposar un gran enrenou a Borriana ja que estava mal vist que les noies interpretessin música davant d'homes. Durant els cinc anys es van matricular 85 noies i 71 nois.

Edat dels alumnes

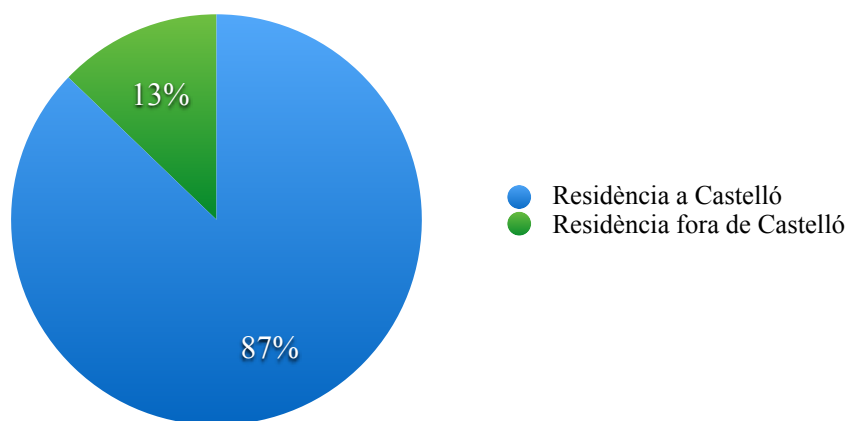

L'edat amb la que els alumnes accedien per primer cop es representativa de diversos factors. Una part important de l'alumnat que es va matricular per primer cop al Conservatori castellanenc ja rebia amb anterioritat ensenyaments musicals de forma lliure o examinant-se a València. Això explica en part que l'edat majoritària fos més elevada que en un centre que hagués començat des de zero amb els seus alumnes.

Si el Conservatori de Castelló hagués continuat durant més anys aquesta gràfica hauria canviat considerablement creant una gran massa a les edats més joves i amb menys força a les posteriors.

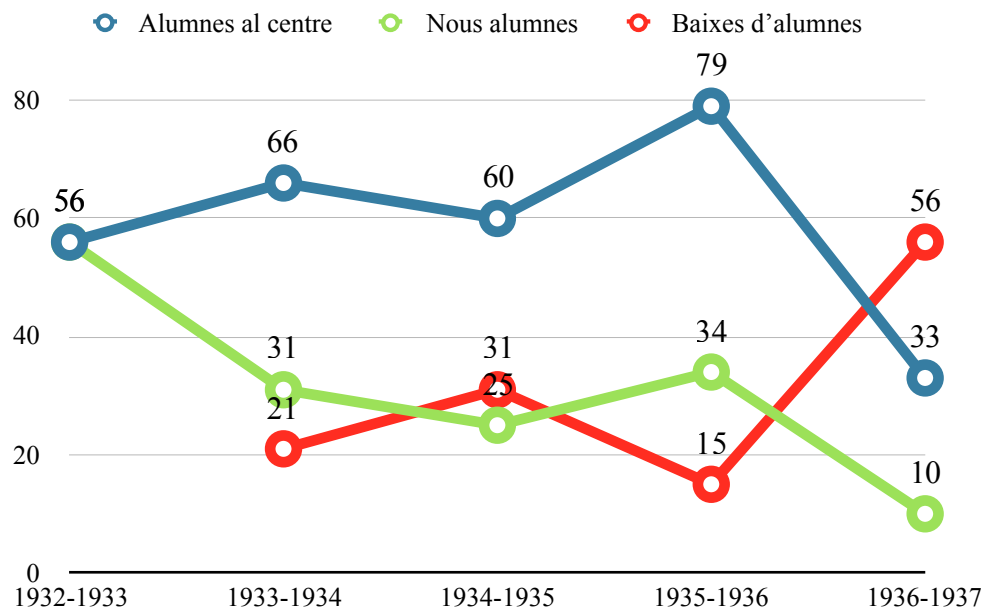
També resulta interessant veure com el centre va donar cabuda a gent major dels trenta anys que volien rebre uns ensenyaments musicals.

Lloc de residència

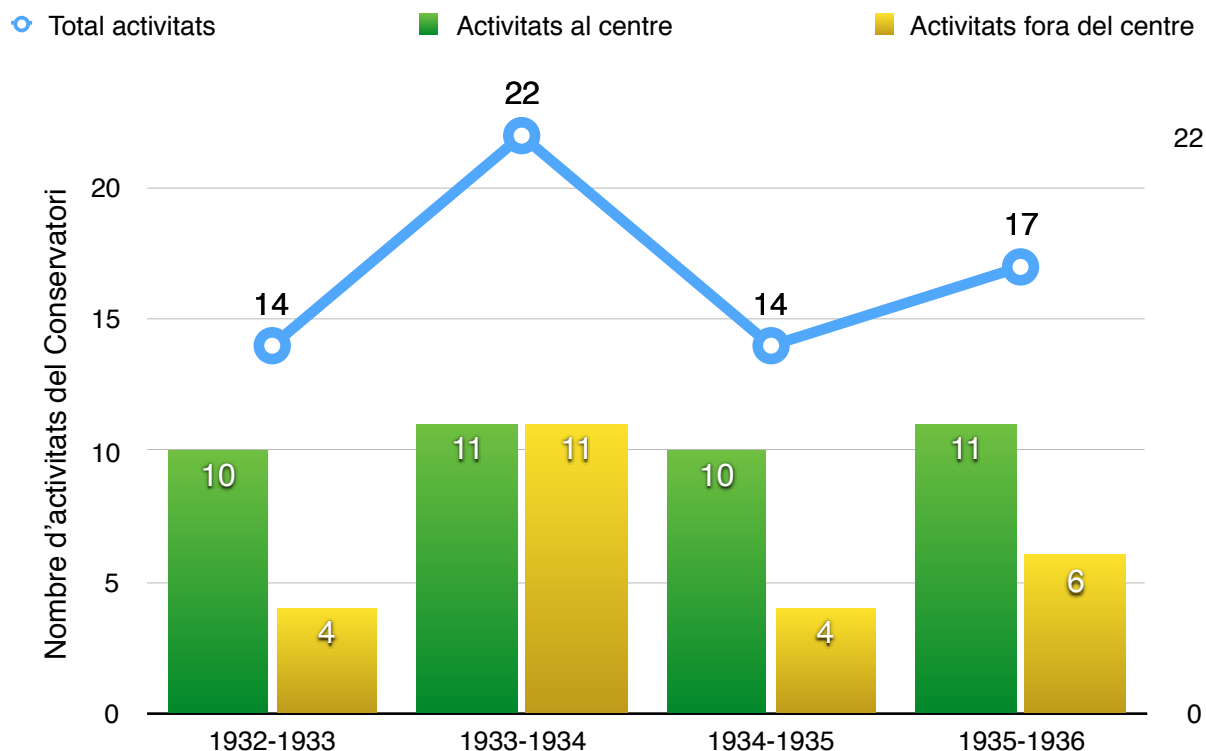
En una de les crítiques de les audicions del Conservatori ressaltava que hi havia alumnes que vivien en altres localitats i que es desplaçaven setmanalment al Conservatori per rebre les classes. Fins i tot alumnes que vivien a València anaven a estudiar a Castelló atrets pel claustre de professors que tenia. Tot i ser una minoria, el 13% dels alumnes, no vivien a Castelló i havien de desplaçar-se periòdicament per assistir a les classes.

Evolució de les matrícules al centre

En aquesta gràfica es veu com va evolucionar el nombre d'alumnes al centre, amb les altes i baixes de cada curs. La corba de color blau ens indica el nombre d'alumnes que hi havia matriculats cada any. Es pot veure com la mitja d'alumnes estava al voltant del 65 alumnes i que l'últim any com a conseqüència de l'inici de la guerra civil va haver un gran nombre de baixes que va fer descendir fins a 33 alumnes

Activitats realitzades

En aquesta gràfica es pot veure el nombre d'activitats que va fer cada curs el Conservatori, diferenciant les activitats que es van desenvolupar dins del centre i les que es van realitzar fora.

El Conservatori organitzava anualment al seu centre una mitjana de deu actes, dels qual la meitat eren els concerts de la temporada de la Societat Filharmònica de Castelló. La resta solien ser audicions dels alumnes o recitals, concerts o conferències. Amb l'objectiu d'arribar a la ciutat i projectar el centre portes enfora el Conservatori feia concerts per diversos espais de la ciutat, sent els predilectes el Teatre Principal i Radio Castellón. Dels quatre cursos destaca el 1933-1934 amb onze concerts fora del Conservatori i es degut a l'activitat de l'orquestra de cambra que va realitzar una gira de concerts importat per la província de Castelló i a Tortosa.

Seguidament es detallen les activitats que es van realitzar durant cada curs.

Curs 1932-1933

SALA	DATA	ACTE	Altres detalls
Teatre Principal de Castelló	01/10/1932	Concert d'inauguració del Conservatori	
Saló d'actes del Conservatori	19/11/1932	I Audició d'alumnes	
Saló d'actes del Conservatori	19/01/1933	Concert Cuarteto de Valencia	Organitzat per la Sociedad Filarmónica de Castellón
Saló d'actes del Conservatori	28/01/1933	II Audició d'alumnes	
Saló d'actes del Conservatori	29/01/1933	II Audició d'alumnes	
Saló d'actes del Conservatori	13/02/1933	Concert J. Alós (violí) i C. Alós (piano)	Organitzat per la Sociedad Filarmónica de Castellón
Teatre Principal de Castelló	18/02/1933	Velada escolar de Folk-lore	Masa coral Normalista
Saló d'actes del Conservatori	16/03/1933	Concert Antonio Fornet (piano)	Organitzat per la Sociedad Filarmónica de Castellón
Saló d'actes del Conservatori	08/04/1933	III Audició d'alumnes	
Saló d'actes del Conservatori	09/04/1933	III Audició d'alumnes	
Saló d'actes del Conservatori	21/04/1933	Concert A.Mus (violí) i E.Mus (piano)	Organitzat per la Sociedad Filarmónica de Castellón
Saló d'actes del Conservatori	24/05/1933	Concert Cerezo (cello) i P. Asencio (piano)	Organitzat per la Sociedad Filarmónica de Castellón
Teatre Principal de Castelló	07/06/1933	IV Audició d'alumnes	
Teatre Principal de Castelló	07/06/1933	Concert amb l'Orquestra Simfònica de Castelló	

Curs 1933-1934

SALA	DATA	ACTE	Altres detalls
Saló d'actes del Conservatori	16/12/1933	I Audició d'alumnes	
Saló d'actes del Conservatori	17/12/1933	I Audició d'alumnes	
Radio-Castelló	18/12/1933	I Audició d'alumnes	
Saló d'actes del Conservatori	27/01/1934	Concert P. Camps (violí) i E. Belenguer (piano)	Organitzat per la Sociedad Filarmónica de Castellón
Salón Royal de Castelló	21/02/1934	Concert en descans de cine	A benefici dels obrers aturats
Saló d'actes del Conservatori	27/02/1934	Concert Cuarteto de Castellón i R. Balaguer (guitarra)	Organitzat per la Sociedad Filarmónica de Castellón
Saló d'actes del Conservatori	10/03/1934	II Audició d'alumnes	
Saló d'actes del Conservatori	11/03/1934	II Audició d'alumnes	
Radio-Castelló	12/03/1934	II Audició d'alumnes	
Salón Royal de Castelló	23/03/1934	Concert en descans de cine	Consta com a Presentació de l'orquestra
Saló d'actes del Conservatori	26/03/1934	Concert de B. Gálvez, F. Rovira i N. Gas	Organitzat per la Sociedad Filarmónica de Castellón
Saló d'actes del Conservatori	11/04/1934	III Audició d'alumnes	
Salón Royal de Castelló	18/04/1934	Concert en descans de cine	
Saló d'actes del Conservatori	20/04/1934	Concert de C. Benimeli (piano)	Organitzat per la Sociedad Filarmónica de Castellón
Saló d'actes del Conservatori	22/05/1934	Concert Orquestra Cambra de Castelló	Organitzat per la Sociedad Filarmónica de Castellón
Salón Royal de Castelló	28/05/1934	Concert Orquestra Cambra de Castelló	
Teatre Casares de Borriana	29/05/1934	Concert Orquestra Cambra de Castelló	
Cine Alfonso de Betxi	03/06/1934	Concert Orquestra Cambra de Castelló	
Cine Boheme de Borriol	10/06/1934	Concert Orquestra Cambra de Castelló	
Saló d'actes del Conservatori	11/06/1934	Concert A. Maruenda (guitarra)	Organitzat per la Sociedad Filarmónica de Castellón
Saló Ateneu de Tortosa	01/07/1934	Concert Orquestra Cambra de Castelló	Associació de Música de Tortosa
Teatre Principal de Castelló	14/06/1934	IV Audició d'alumnes	

Curs 1934-1935

SALA	DATA	ACTE	Altres detalls
Saló d'actes del Conservatori	12/11/1934	Concert Elena Romero (piano)	Organitzat per la Sociedad Filarmónica de Castellón
Saló d'actes del Conservatori	02/12/1934	Concert	Organitzat per la Sociedad de ciegos y semiciegos la Cultural de Castellón
Saló d'actes del Conservatori	08/12/1934	I Audició d'alumnes	
Saló d'actes del Conservatori	09/12/1934	I Audició d'alumnes	
Radio-Castellón	14/12/1934	I Audició d'alumnes	En honor a l'insigne guitarrista Tárrega
Saló d'actes del Conservatori	20/12/1934	Concert Miller (cello) i Bartulí (piano)	Organitzat per la Sociedad Filarmónica de Castellón
Saló d'actes del Conservatori	15/01/1935	Concert J. Alós (violí) i C. Alós (piano)	Organitzat per la Sociedad Filarmónica de Castellón
Saló d'actes del Conservatori	12/02/1935	Concert Josefina Robledo (guitarra)	Organitzat per la Sociedad Filarmónica de Castellón
Teatre Principal de Castelló	26/03/1935	II Audició d'alumnes	A benefici de l'alberg de pobres
Radio-Castellón	01/04/1935	II Audició d'alumnes	
Saló d'actes del Conservatori	03/04/1935	Recital conferència m. Folklorica S. Lazar (piano)	
Saló d'actes del Conservatori	06/06/1935	Concert Cuarteto de Valencia	Organitzat per la Sociedad Filarmónica de Castellón
Saló d'actes del Conservatori	22/06/1935	III Audició d'alumnes	
Radio-Castellón	25/06/1935	III Audició d'alumnes	

Curs 1935-1936

SALA	DATA	ACTE	Altres detalls
Teatre Principal de Castelló	25/10/1935	Concert entreactes de teatre	Concert junt a Liceo Beethoven
Saló d'actes del Conservatori	21/12/1935	I Audició d'alumnes	
Saló d'actes del Conservatori	22/12/1935	II Audició d'alumnes	
Radio-Castellón	23/12/1935	II Audició d'alumnes	
Saló d'actes del Conservatori	21/01/1936	Concert J.Alós (violí) i C. Alós (piano)	Organitzat per la Sociedad Filarmónica de Castellón
Saló d'actes del Conservatori	13/02/1936	Concert Rondalla Ta-go-ba	
Saló d'actes del Conservatori	21/02/1936	Concert Elena Romero (piano)	Organitzat per la Sociedad Filarmónica de Castellón
Saló d'actes del Conservatori	20/03/1936	Concert A.Mus (violí) i E.Mus (piano)	Organitzat per la Sociedad Filarmónica de Castellón
Saló d'actes del Conservatori	21/03/1936	III Audició d'alumnes	
Saló d'actes del Conservatori	22/03/1936	IV Audició d'alumnes	
Radio-Castellón	07/04/1936	IV Audició d'alumnes	
Teatre Principal de Castelló	14/04/1936	5º Aniversari proclamació República	
Escola Municipal de Música de Vila-real	18/04/1936	Concert Orquestra Cambra de Castelló	Inauguració Escola Música
Saló d'actes del Conservatori	21/04/1936	Concert Josefina Robledo (guitarra)	Organitzat per la Sociedad Filarmónica de Castellón
Saló d'actes del Conservatori	22/04/1936	Concert Antonio Diaz (cant) i Pascual Asencio (piano)	
Saló d'actes del Conservatori	18/05/1936	Concert F. Gil (viola) i I. Algarra (piano)	Organitzat per la Sociedad Filarmónica de Castellón
Teatre Principal de Castelló	16/06/1936	V Audició d'alumnes	A benefici de l'alberg de pobres

3.5 Docència a València

Després del dramàtic final del Conservatori i de la manera com Mus va acabar sent apartat d'aquell centre on tant havia lluitat, Abel començà un període de rebuig a la docència, apartant-se de totes les oportunitats que se li presentaven. Però aquesta situació va canviar l'octubre de 1943 quan després d'un concert una persona se li va presentar i li va demanar que fos el professor de les seves filles, petició que va rebutjar com de costum. Degut a la insistència acalorada del Senyor Rodrigo (que era familiar del cèlebre compositor Joaquín Rodrigo), Mus acabà cedint i acceptà donar les classes de moment de forma privada. Aquests fets farien que Mus tornés ràpidament al món de la docència pels fets que ocorrerien posteriorment. Mus explicava com va tornar a la docència de la següent forma a *A life*:

When the Conservatory of Castellón (By the way let me say that Asencio's treason did not profit him, since when the nationalists occupied Castellón, its Conservatory was converted in a Convent) was taken to me and my best pupil Pepita Salvador lent herself to occupy my post, I lost all liking for violin teaching and when someone asked me for violin lessons I sent him to any one of my colleagues less hurt than myself... until certain day of October, when I was playing at Barrachina's, I received the visit of a gentleman asking me to be his daughters' professor... at my answer that I could not be, because I was somewhat disillusioned, he told me that he was not interested in anybody's teaching except mine... as for the conditions, he was ready to make my work rewarded.

I begged him a few days for thinking it over and when I answered "yes" I went to his abode for knowing my pupils... Mr. Rodrigo, for this was the name of the gentleman, assisted to her daughters' lessons with an unexpected enthusiasm that finally had to reveal itself telling me: "Mr. Mus, I have 5 daughters in the best College of Valencia under the direction of the religious of "Jesus' sacred heart". Two of them are there studying violin and the actual professor does not give complete satisfaction, so, I was charged to look for the best one in Valencia... could you accept?"

*My conditions, rather different, were accepted... I could not sacrifice myself as in Castellón for it was clear that what it is not well paid it is not well appreciated.*⁵⁴²

Així doncs, Mus va començar a donar classes de violí al Col·legi de les Esclaves del Sagrat Cor de Jesús⁵⁴³ de València reprenent la seva tasca pedagògica que havia abandonat amb molta tristesa a mitjans del 1937.

3.5.1 Oposicions al Conservatori de Música i Declamació de València.

El 16 de novembre de 1944 la Direcció General de Belles Arts del Ministeri d'Educació Nacional convocà un concurs oposició per cobrir les places de professor auxiliar de violí i d'harmonia del Conservatori de Música i Declamació de València. Davant d'aquesta convocatòria Mus no dubtà ni un moment a concórrer-hi i va presentar els papers el 3 de gener de 1945, dos dies abans que es tanqués el termini.⁵⁴⁴

El termini de lliurament de sol·licituds es tancava el 5 de gener de 1945, i aquest mateix dia a les 13 hores van informar a Mus que no podia participar en l'oposició ja que no havia presentat el certificat d'adhesió política al Règim i per tant la documentació estava incompleta. Davant d'aquesta sorprenent notícia Mus va fer constar a les persones que li havien comunicat la denegació que en la convocatòria s'exigia clarament

---

⁵⁴² MUS, Abel. *A life* p. 153. Traducció:

Quan em van prendre el Conservatori de Castelló (Per cert, permetin-me dir que la traïció d'Asencio no li va ser de profit, ja que quan els nacionalistes van ocupar Castelló, el Conservatori es va convertir en un convent) i la meua millor alumna Pepita Salvador va ocupar el meu lloc, vaig perdre tot el plaer per l'ensenyament de violí i quan algú em preguntava per rebre de classes de violí l'enviava a qualsevol dels meus col·legues... fins que un dia d'octubre, quan estava tocant al Barrachina, vaig rebre la visita de un home que em va demanar que fos el professor de les seves filles... li vaig respondre que no podia ser perquè estava desil·lusionat, i ell em va dir que no estava interessat en cap altre professor tret de mi... i pel que feia les condicions, estava disposat a fer que el meu treball fos recompensat.

Li vaig demanar uns dies per pensar-ho bé i quan vaig contestar que "sí" vaig anar a la seva residència per conèixer les meves alumnes... el Sr. Rodrigo, aquest era el nom del cavaller, va assistir a classes de les seves filles amb un entusiasme inesperat que finalment va revelar dient-me: "Sr. Mus, tinc 5 filles a la millor escola de València sota la direcció dels religiosos de "Sagrat Cor de Jesús". Dos d'elles estan estudiant allà violí i el professor d'ara no les satisfà totalment, de manera que,estic buscant el millor professor de València... podria vostè acceptar? "

Les meves condicions, bastant diferents, van ser acceptades ... No em podia sacrificar tant com a Castelló perquè és obvi que el que no està ben pagat que no s'aprecia bé.

⁵⁴³ Aquest col·legi religiós era dels més elitistes de la ciutat i sols hi podien anar noies per la segregació. El tipus d'ensenyament que oferia era el batxillerat general i cultura general.

⁵⁴⁴ MUS, Abel. *A life* p.157. Mus a les seves *Memòries* recull aquests fets com si haguessin ocorregut el 1946-1947 però la documentació consultada ens situa el 1944-1945.

presentar un dels certificats, i no els dos, ja que apareixia entre els documents la interjecció “o” i no “i” .

L’anunci de la convocatòria deia concretament que s’havia de presentar la documentació següent:

Partida de nacimiento, debidamente legalizada, si no hubiere sido expedida dentro de la demarcación de la Audiencia Territorial correspondiente;

Certificado negativo de antecedentes penales;

Certificado de depuración en su caso, o de adhesión política al Régimen;

Certificado de cumplimiento o exención del Servicio Social, los aspirantes femeninos comprendidos en la edad reglamentaria.

Los aspirantes que desempeñen cargos dependientes de este Ministerio, podrán sustituir los anteriores documentos por la hoja de servicios certificada. También deberán acompañar a la instancia los resguardos de haber abonado en la Habilitación del Ministerio las cantidades de 50 pesetas por formación de expediente.

En el plazo indicado los solicitantes podrán también presentar los certificados y testimonios que acrediten su historial artístico y su labor profesional y los estudios de especialización en la materia objeto de la oposición, siendo, por último, preceptiva la presentación de una Memoria acerca de la enseñanza de la asignatura y de las modificaciones que a su juicio deban introducirse o estimen necesarias.

Mus va intentar justificar les raons per les quals només havia presentat el certificat de depuració però veient que no acceptaven les seves explicacions va dir que portaria a la tarda el document que faltava. El director i el secretari li van notificar que això no era possible ja que a les 13 hores expirava el plaç d’entrega de documentació. Mus va argumentar que hi havia un altre candidat, el Sr. Gomar, a qui li havien deixat entregar la documentació fins les 20 hores a diferència d’ell. Veient que no podia entregar el document al Conservatori el va enviar per carta a la Direcció de Belles Arts de Madrid, però aquests van respondre dient que ho havia de comunicar mitjançant una instància.

Dies després Mus va decidir deixar en mans de l’advocat de prestigi Mauro Guillén Prats la defensa de la seva causa. Mus va arribar a enviar fins a 6 instàncies a la Direcció General de Belles Arts de Madrid per tal de poder participar en les oposicions.

Totes les instàncies van ser denegades, unes per motius formals i d'altres per no considerar correctes els seus arguments.

El problema principal era que Mus en comptes de presentar el certificat de depuració que deia la convocatòria va presentar la sentència del sobreseïment provisional i la llibertat definitiva de la causa 14090V per la que havia estat empresonat després de la Guerra Civil. Mus va pensar que aquest document equivalia al certificat de depuració però des del Conservatori no van acceptar aquesta substitució. Finalment el 14 de setembre de 1945 era definitivament exclòs de les oposicions.

Mus explicava com va viure aquest procés a les seves *Memòries*:

We had the law with us but not the Minister who was a personal friend of Fernando Gimeno... if I had won the case I should have publicly discovered the dirty game of the Conservatory of Valencia doing such tremendous injustice for preasing the Minister Mr. Ibañez, so, the political factors were put in action and once more, I found myself trodden up by "Liberty and Justice"...

As you will see, I shall never understand great strategy... I always thought that a Conservatory only needed good professors... and the most sad of the affair is that life is going on and I never find myself at the side of the Victors.⁵⁴⁵

Mus va elaborar un dossier amb un recull de documentació que va presentar per aquestes oposicions i la disputa administrativa que va lliurar per poder presentar-se. En aquest recull feia unes reflexions finals que reflecteixen com era la política d'aleshores i com al seu entendre es manipulaven les oposicions.

Consideraciones personales

El Boletín Oficial anuncia unas oposiciones para todos los españoles... a las que no pueden presentarse todos los españoles porque así lo han decidido el director y secretario del Conservatorio de Valencia.

---

⁵⁴⁵ MUS, Abel. *A life* p.158. Traducció.

Nosaltres teníem la llei al nostre costat, però no al ministre en qüestió, que era un amic íntim de Fernando Gimeno ... si guanyàvem el cas posaríem al descobert tots els draps bruts del conservatori (...) Jo mai vaig entendre aquesta estratègia, jo penso que un conservatori tan sols necessita bons professors ... i el més trist de tot és que la vida continua i jo mai em trobo al costat dels vencedors.

El Ministerio de Educación aprueba la alcaldada del Conservatorio por estar mal informado o porque los que han infringido la ley tienen amigos en las oficinas del ministerio.

El fondo del asunto es que el opositor a dicha plaza, don Fernando Gimeno Izquierdo (secretario de la Orquesta Municipal) desde el ayuntamiento ha favorecido al conservatorio de Valencia y éste ahora quiere devolverle el favor y para ello como el Sr. Gimeno no es violinista que pueda sufrir airoosamente ningún examen artístico, lo mejor es que se presente él solito a dichas oposiciones.

Como prueba de esta afirmación se puede preguntar al violinista Don Vicente Gimenez, primer violín de la Orquesta Municipal de Valencia que se presentó a las referidas oposiciones y mal informado por la secretaria del conservatorio cayó en la trampa y fue excluido porque le faltaba un “documentito”... allí le dijeron que presentara “un programa con la reforma del plan de estudios” y lo que en el último momento le exigieron era “una memoria”.

Eliminado el Sr. Gimenez y eliminado yo, la plaza tenía que ser para el único opositor que se presentara, para Don Fernando Gimeno que cuenta con poderosas amistades en Madrid que pueden por lo visto más que la misma ley.

Del tribunal que debía juzgar a los opositores, formado por los profesores sres Aldas, Dominguez, Magenti, Palau y Roca dimitieron los dos últimos porque no se querían prestar a lo que se iba a hacer... se puede indagar la veracidad de lo dicho.

El perjuicio que esta injusticia me causa es sensible: gastos de documentación, resguardos, derechos de exámenes, abogado para defenderme, molestias, visitas, antesalas, discusiones... si todo esto se lo hacen injustamente a un opositor desconocido ya es un atropello, pero si lo mismo lo hacen a un profesional cuya historia y vida queda reflejada en la memoria adjunta el atropello es más que notorio y trasciende en la vida profesional de Valencia y de la nación con el consiguiente comentario desfavorable para los que pisotean las leyes.

Mi súplica es que reconocida la legalidad que me asiste se anule todo lo hecho injustamente, se celebren de nuevo las oposiciones, me admitan a tomar parte en ellas y presidan dichas oposiciones señores profesores competentes e imparciales en cuyo caso no podría pensarse en los que han intervenido en estas.

Para llegar a este fin ¿no sería posible convocar una reunión a la que asistirían el Ilmo. Sr Rector de la Universidad, el director del Conservatorio, un representante suyo y el que esto escribe?

*Si de esta reunión se aclarara lo sucedido entonces quizás el Gobierno Civil de Valencia o la misma universidad, pudiesen informar exactamente al ministerio de educación nacional y este anular todo lo hecho y convocar nuevas oposiciones.*⁵⁴⁶

Aquest fragment reflecteix una vegada més l'esperit de rebel·lia i la cerca de la justícia que formava part del caràcter de Mus. També ens mostra una gran valentia al posicionar-se en contra dels governants, demostra no tenir por de possibles represàlies respecte els seus actes i deixa palesa la seva actitud crítica respecte les arbitriietats que eren habituals a l'època.

Mus veia com de nou com una oposició es resolía seguint criteris polítics o d'amiguisme. És cert que la raó per la que va ser exclòs no era justa però segurament van aprofitar una errada de tipus formal (al no presentar exactament un dels documents que es requeria) per evitar que Mus es pogués presentar a les oposicions.

---

⁵⁴⁶ *Memòria de l'oposició del Conservatori de València.* Arxiu familiar Mus. p. 26-30.

3.5.2 Classes i audicions a València.

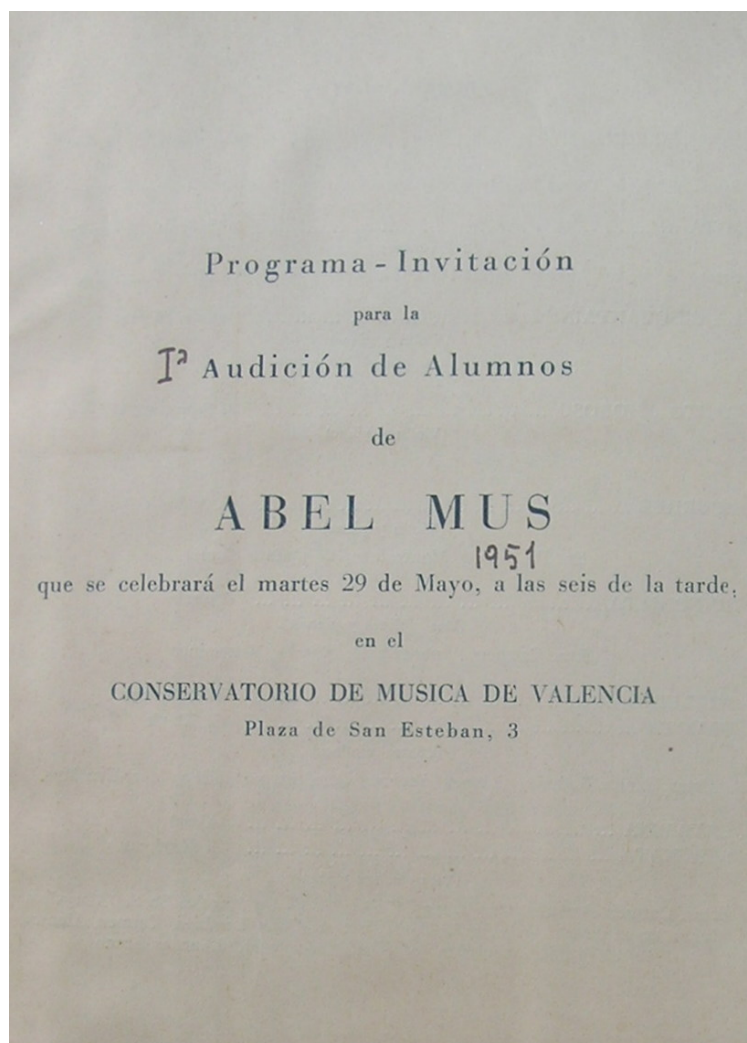
Mus va començar el 1943 a impartir classes de violí com a activitat extraescolar al Col·legi de les Esclaves del Sagrat Cor de Jesús de València. Abel creia que era molt important que els seus alumnes toquessin les obres que treballaven durant el curs davant de públic per poder aprendre a controlar els nervis i conèixer com actuar dalt de l'escenari entre d'altres coses. És per això que cada any organitzava a final de curs un concert d'alumnes on, a part de públic, solia assistir la crítica de la ciutat, i els dies posteriors a l'audició escrivien els seus comentaris a la premsa valenciana. Durant els anys quaranta les audicions es van dur a terme a la sala d'actes del Col·legi de les Esclaves, però a partir de 1951 van començar a celebrar-se al Saló d'actes del Conservatori de València on també participaven els alumnes privats que tenia a casa seva.

Així doncs, tot i que no va poder exercir mai al Conservatori de València, per tots els problemes esmentats anteriorment, si que va aconseguir que li lloguessin el Saló d'Actes d'aquest centre per poder celebrar les audicions dels seus alumnes particulars. De fet Mus va escollir aquest espai perquè havia sigut el mateix que li havia negat la possibilitat de presentar-se a la plaça. La seva idea era demostrar que ell com a professor particular era capaç de fer una audició amb més alumnes i amb més nivell que els alumnes oficials del centre.

La primera d'aquestes audicions es va celebrar el 29 de maig de 1951. Hi van participar dinou alumnes de totes les edats, des del primer curs fins altres alumnes que ja havien finalitzat recentment els estudis superiors. Entre els alumnes destacava Laura Rodrigo, filla del pare que vuit anys enrere va fer d'intermediari perquè Mus impartís classes al Col·legi del Sagrat Cor de Jesús, que acabava de guanyar el Primer Premi Extraordinari del Conservatori de València de l'any 1950. Entre els alumnes de cursos més avançats també hi havia Eduardo Pascual i Roberto de Belda que els següents anys serien guardonats pel conservatori valencià. L'audició es va presentar en dues parts. A la primera els alumnes més joves van interpretar duets, trios i quartets de compositors com

Alard, Pérez Alexandre, Marie, Sanmartini, Bach, Dancla,... i van acabar interpretant en un grup de deu violins dues obres de Heycens i Alard.

A la segona part el nivell dels alumnes i del repertori era molt més alt i es van poder escoltar obres com la *Romança andalusa* de Sarasate, *Preludi i allegro* de Kreisler, la *Polonesa en la* de Wieniawski i el primer moviment del *Quartet en Fa* de Beethoven. Val la pena ressaltar que a l'audició hi van participar cinc pianistes acompanyants (M. Rodrigo, M. Barcia, G. Pérez, C. Navarro i P. Asencio).

Programa de la primera audició d'alumnes a València. 29 de maig de 1951.

Tal i com ocorria amb les audicions que es realitzaven al Conservatori de Castelló, aquesta audició no va passar desapercibuda per la premsa, que va narrar de la següent forma aquest acte:

Mus presenta a sus alumnos.

Y fue una bella presentación. A la manera de los conservatorios americanos, como los vió Mus durante su feliz estancia en aquellas tierra, esta audición de alumnos comprendía de todos los cursos de violín: desde pequeños chiquillos que comienzan a tener en sus manos la sonora caja y el arco, hasta muchachas y muchachos que realizan serios ejercicios técnicos y saben expresar. En todos ellos la escuela elegante, sobria, parisense, que cursó Mus en París, y es la que más domina hoy en Europa. Y no solamente se ejecutaron piezas aisladas, a solo, sino muchos números de conjunto, terminando la sesión con una notable ejecución del primer tiempo del primer cuarteto de Beethoven, pero que muy noblemente ejecutado por los alumnos Eduardo Pascual y José, dos violinies seguros; Rafael Mas, un viola de valía, y Juan Calabuig, un violonchelo de positivas cualidades. Hemos comenzado nuestra crónica por el número final. No nos es posible detallar el largo programa. Citemos los nombres, en piezas a solo de Rafael Mas, viola; Roberto de Belda, José Pérez, Eduardo Pascual (los tres últimos también se distinguieron en una pieza a trío) y Ramón Montesinos.

Efecto encantador las gentiles alumnas. Las deliciosas pequeñas Maria Jesús Torres Murciano, Elisa Ramón y María Jesús Calvo. Angeles Barcia y Mary Eva Mus. Ya las mayores, Anafranca Stabile y Carmen Aznares. Dos piezas a cuarteto de violines fueron ejecutadas con bello conjunto por las señoritas Rodrigo, Aznares, Stabile y Mus. Luego dos piezas a diez violines, realizadas con suma gracia. Todas con excelente rítmica. También sonó vibrante la polonesa de Wieniawski por Laura Rodrigo.

En el programa, no sólo obras clásicas en la literatura del violín, sino valencianas, como la jota de Pérez Alexandre y la Rapsodia Castellana del gran hispanófilo Aeuri Collel, de mucho sabor y efecto.

No hay que decir si todos los jóvenes intérpretes fueron entusiastamente aplaudidos, y con ellos su profesor Mus, quien amenizó el acto con recuerdos de su vida artística y de sus estudios en París. Fue una velada sumamente atractiva, que valió a Abel Mus muchas felicitaciones.⁵⁴⁷

---

⁵⁴⁷ “En el Conservatorio. Mus Presenta a sus alumnos”. *Las Provincias*. València. 30 de maig de 1951.

Dies després d'aquesta audició va aparèixer publicada a Jornada una entrevista a Mus, on bàsicament parlava de la pedagogia i dels seus alumnes. En aquesta publicació Mus explica breument com ensenyava als seus alumnes i quins valors intentava transmetre'ls. Es transcriu a continuació el fragment de l'entrevista que parla de les seves classes i dels seus alumnes:

El notable violinista Abel Mus, en reciente audición en el Cosnervatorio, ha presentado a una selección de sus alumnos que, tanto por su cantidad como por su calidad, han constituido una "concentración" artística poco frecuente jóvenes con sensibilidad aguda y arco ambicioso, que al arrancar los aplausos del auditorio ponían una sonrisa de satisfacción en el rostro de su maestro.

- *¿Cuántos alumnos tiene ahora, Mus?*
- *Treinta.*
- *¿Cómo ha conseguido tener tantos?*
- *Pues, la verdad, no tengo una fórmula especial. Ellos acuden a mi, y yo les enseño.*
- *¿Qué exige usted a sus futuros alumnos?*
- *Una formación, lo más completa posible, en solfeo, sobre todo en cuanto a afinación y medida.*
- *¿El que no reúne esas condiciones?*
- *Le aconsejo que estudie solfeo y que vuelva cuando lo sepa.*
- *¿Y el que nace desafinado?*
- *A ese no hay maestro que lo "afine".*
- *¿El mejor método de enseñanza?*
- *Enseñar con el violín en la mano. "Echarse la escopeta a la cara" para interpretar los pasajes oscuros, suple con ventaja a la mejor explicación.*
- *¿Podemos pensar que estamos ante treinta futuros concertistas?*
- *No. Ni yo se lo aconsejo. El violín no debe adoptarse como profesión básica.*
- *¿No dan dinero los conciertos?*
- *Mucho menos del que la gente cree.⁵⁴⁸*

L'objectiu de Mus es va complir, ja que l'audició va ser un èxit i el ressò mediàtic va ser molt gran. Aquest fet va provocar que els professors del Conservatori de València s'arribessin a plantejar si continuar llogant la sala a Mus, degut a que els podia tornar a deixar en evidència. Mus ho explicava així a les seves *Memòries*:

---

⁵⁴⁸ "Cuénteme su secreto". *Jornada*. València. 7 de juny de 1951.

The succes of my first Audition of pupils, wich made discuss the professors of the Conservatory about the convenience of not renting me anymore their Hall of concerts fo my Audition, pushed me to present this year a still better exhibition, thing tha I could organise because I had more pupils than the year before and better prepared.

This year I was able to present 30 pupils as soloists and little groups of camera... in the 3rd. part of the programme took part an Orchestra of Camera that interpreted Vivaldi's and Bach's concerto for 2 violins; for allowing my best pupils to be heard as soloists, each movement of these concertos was played by different pupils... The Hall of the Conservatory was crowded with people standing up, but its professors, though invited by myself, were absent... this only proved that they did not like my successes, they who had always harmed me in every contact I had had with them.⁵⁴⁹

L'audició del 1952 es va celebrar el 8 de juny al mateix Conservatori i en aquesta ocasió es va estructurar diferent. A la primera part els alumnes de totes les edats van interpretar obres individualment acompanyats al piano. Entre les obres més destacades que es van interpretar hi trobem la *Meditació* de Massenet, la *Playera* de Sarasate, la *Romança en fa* de Beethoven, la *Polonesa en re* de Wieniawski, el *Concert per viola* de Stamitz i la *Campanella* de Paganini. L'última d'aquestes obres va ser interpretada per Eduardo Pascual, qui el 1951 havia guanyat el primer premi extraordinari del Conservatori de València. A la segona part es van escoltar obres de música de cambra coml'*Andante del quartet en re* de Txaikovski, el *Scherzo* de Palau i la *Serenata del quartet en re* de Chavarri. Mus donava importància com a intèrpret als compositors valencians contemporanis, com a professor intentava transmetre aquest interès als seus alumnes i els feia treballar obres de compositors valencians del moment, com ara Palau o Chavarri. A la tercera una orquestra de cambra formada pels estudiants va acompanyar

---

⁵⁴⁹MUS, Abel. *A life* p.172. Traducció:

L'èxit de la meva primera audició d'alumnes, que va fer discutir als professors del Conservatori sobre la conveniència de no llogar-me la seva Sala de concerts per a la meva audició, em va empènyer a presentar aquest any un espectacle encara millor, cosa que vaig poder organitzar perquè tenia més alumnes que l'any anterior i millor preparats.

Aquest any vaig tenir l'oportunitat de presentar 30 alumnes com a solistes i petits grups de cambra ... en la tercera part del programa va participar una orquestra de cambra que va interpretar el concert de Vivaldi i Bach per a 2 violins; per permetre que els meus millors alumnes siguessin escoltats com a solistes, cada moviment d'aquests concerts va ser interpretat per diferents alumnes ... La Sala del Conservatori estava plena de gent en peus, però els professors, encara que estaven convidats per mi mateix, eren absents ... això només provava que no els agradaven meus èxits, ells que sempre m'havien fet mal en cada contacte que havia tingut amb ells.

als alumnes més destacats els concerts per dos violins de J. S. Bach i Vivaldi, interpretant cada moviment dos solistes diferents.

Mus i els seus alumnes jut al jove director d'orquestra Pierino Gamba, després de l'audició de 1952.

A continuació, es transcriu un breu fragment del que es va publicar a la premsa valenciana⁵⁵⁰ sobre aquesta audició:

Abel Mus reunió el domingo, por la tarde, en el salón del Conservatorio, a numerosas personas- señalemos la presencia de Pierino Gamba- invitadas a oír una audición de sus discípulos.

Mus, que divide su actividad artística entre una labor interpretativa, que tan brillantemente se produce, por ejemplo, en su actuación como violín concertino de nuestra Orquesta Municipal, y una labor docente, presentó el domingo a bastantes de sus discípulos, estudiantes de violín en diversos grados de esta enseñanza instrumental, que interpretaron obras adecuadas a su correspondiente conocimiento de

⁵⁵⁰ “Música. Una audición de jóvenes violinistas”. *Las Provincias*. València. 12 de juny de 1952.
“Audición de alumnos del profesor Mus”. *Levante*. València. 12 de juny de 1952.

dicho instrumento. Pero no solo estos alumnos, de años juveniles o adolescentes, fueron intérpretes de obras a solo, sino que constituyeron conjunto de cámara y aun de pequeña orquesta. El programa, formado para la intención propia de la audición escolar, no rehuyó obras de tanta categoría como el “Concierto en re” de Bach, para dos violines; el “Concierto en la menor” de Vivaldi; obras de autores como Chavarri y Palau, y otras composiciones de semejante categoría. [...]

Los aplausos que a todos se dedicaron, dirigianse, naturalmente, a la vez al profesor Abel Mus por el excelente resultado de su tarea docente.⁵⁵¹

Uns mesos després d'aquesta audició la revista Pentagrama publicava una entrevista a Mus, on parlava principalment de la seva vessant com a professor. Titulada com *Abel Mus, profesor y maestro*, deia el següent:

En uno de los pocos intervalos de su múltiple actividad logramos unos minutos de charla con Abel Mus. Conocedores del funcionamiento de un Estudio- en su propio domicilio-, donde da clases a varios alumnos, enfocamos por ahí el ágil reportaje.

- *¿Muchos alumnos?*
- *Casi cuarenta. De ellos más señoritas que caballeros.*
- *¿Horas de clase?*
- *Tres; vespertinas; en días alternos. El resto de la semana, también por la tarde, he de ir al Colegio de las Esclavas del Sagrado Corazón, de donde soy profesos hace ya siete años.*
- *¿Admite a cualquier alumno, sean cuales fueren sus conocimientos musicales?*
- *No; solamente a los ya iniciados. De solfeo no doy clases. Únicamente hago excepción con mi hija...*
- *¿Clases a domicilio también da usted?*
- *Algunas; pero tengo poco tiempo para ello. No olvide que las mañanas las ocupo íntegramente en los ensayos con la Orquesta Municipal. Y las noches en el café, donde con doña Carmen Timor y el señor Sorní damos estas audiciones de música selecta, que, dicho sea de paso con tristeza, es costumbre que ya va desapareciendo...*
- *Creemos que en Madrid y en Barcelona ya no hay nada similar...*
- *Así es; por lo que muchos extranjeros acuden aquí a saborear el grato regusto de estos momentos de solaz, esmaltando la charla con la audición de obras clásicas.*

---

⁵⁵¹ “Audición de alumnos del profesor Mus”. *Levante*. València. 12 de juny de 1952.

Volvamos a su actividad docente; ¿cree que hacen falta más centros de enseñanza como éste?

- *Al contrario, hacen falta más alumnos de violín.*
- *¿Contento de los suyos?*
- *No tengo queja; los premios del conservatorio de los tres últimos años, por no remontarnos más lejos, fueron obtenidos por discípulos míos. En 1950 lo logró la señorita- por cierto, hacía veintiún años que no lo obtenía una mujer- cuyo apellido le dirá bien a las claras una rama de su ascendencia: Laura Rodrigo. El de 1951 fue para Eduardo Pascual; en el pasado año, José Pérez lo logró.*
- *¿Y... este año?*
- *No respondo; pero observe que sonrío. En mayo daré la ya habitual audición pública en el Conservatorio; desfilarán, como siempre, desde alumnos de primer curso hasta los de perfeccionamiento y los consabidos tríos, cuartetos y orquesta de cámara.*
- *¿Alumnos suyos que haya en otras agrupaciones?*
- *Muchos; son legión los que figuran hoy en día en la orquesta de la hermandad Ferroviaria, en la Agrupación del S.E.U, en El Micalet...⁵⁵²*

La tercera audició d'alumnes es va celebrar el 8 de desembre de 1953 i a partir d'aquest any les audicions es repetirien cada 8 de desembre coincidint amb el dia de la mare (dia de la Immaculada Concepció).

En aquesta ocasió el programa es va dividir en tres parts. La primera dedicada als alumnes dels cursos elementals, la segona als del superior i l'última part als alumnes de perfeccionament. Van participar un total de vint-i-sis alumnes. Sobre aquesta audició els principals diaris⁵⁵³ de la ciutat van escriure cròniques explicant amb detall les obres que s'havien interpretat i els noms del joves violinistes. Al número del gener de 1954 la Revista Pentagrama de València va publicar una foto de l'audició on es veia a Mus dirigint a un grup d'una vintena d'alumnes. A més feia el següent relat:

La fotografía tiene ya de por sí suficiente fuerza expresiva para hablar al lector. Pero por si alguien necesita aclaración, diremos que Abel Mus- en el acto que referíamos en

---

⁵⁵² "Abel Mus. Profesor y Maestro". *Pentagrama*. València. Febrer de 1953

⁵⁵³ "Música". *Las Provincias*. València. 9 de desembre de 1953; "Abel Mus y sus alumnos". *Levante*. València. 9 de desembre de 1953; "Recital de alumnos de Abel Mus". *Jornada*. València. 9 de desembre de 1953; *Revista Pentagrama*. València. Gener de 1954.

el número anterior- dio toda una estupenda sesión a cargo de sus alumnos. Desde esa “diminuta si que eficiente” y precoz criatura, hasta los más mayores escolares- algunos actuantes en agrupaciones musicales de prestigio y de solvencia indudables-, todos contribuyeron al fin propuesto: demostrar que cuando se sabe, se quiere y se puede, en Valencia hay gentes capaces de despertar aletargadas conciencias y de pulsar, con suerte, las más dispares fibras de la sensibilidad. Siempre que se sea un maestro, claro. Como Abel Mus, que es profesor de cuerpo entero. (...)”⁵⁵⁴

El 8 de diciembre de 1954 es va fer la quarta audició amb el mateix ressò a la premsa local.⁵⁵⁵ Poc després d’aquesta audició un dels seus alumnes més grans, Roberto de Belda va guanyar la beca de la Diputació de València per estudiar a París amb René Benedetti.⁵⁵⁶

Audició de 1954 a València. Orquestra de 24 violins amb que finalitzava la primera part de l’audició.

⁵⁵⁴ *Revista Pentagrama*. València. Gener de 1954.

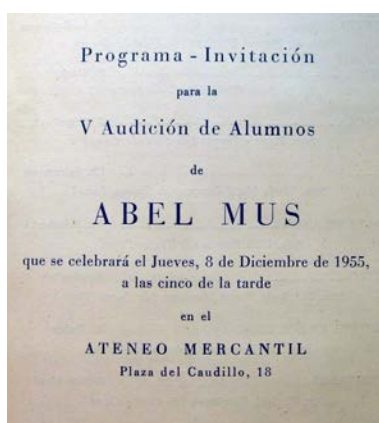
⁵⁵⁵ “Música”. *Las Provincias*. València. 10 de desembre de 1954; “Música. IV Audición de e alumnos de Abel Mus”. *Jornada*. València. 17 de desembre de 1954; “Nuevos éxitos, como profesor de un gran violinista”. *Revista Pentagrama*. València. Gener de 1955.

⁵⁵⁶ René Benedetti (1901-1975) havia estat alumne de Nadaud (com Mus) al Conservatori París. Va ser professor d’aquest conservatori del 1943 al 1971. <http://www.pointeauxames.com/rene-benedetti/>

La revista Pentagrama va publicar una editorial, on qüestionava el fet que els premis extraordinaris de violí i de piano feia anys que els guanyaven alumnes que rebien ensenyament privat i no eren alumnes del Conservatori. Citaven a Mus com un exemple de professor que no impartia docència pública i que els seus alumnes privats acabaven guanyant els premis extraordinaris. Mus va lluitar per accedir al claustre del Conservatori, però en repetides ocasions li van negar aquesta possibilitat. Tot i això, ell a través dels seus alumnes s'encarregava any rere any a demostrar que possiblement era el millor professor de la ciutat, encara que no formava part del professorat del Conservatori de València.

L'audició del 1955 (celebrada de nou el 8 de desembre) va canviar d'escenari i va abandonar el saló del Conservatori per l'Ateneu Mercantil de València, situat a l'actual plaça de l'Ajuntament de València, al centre de la ciutat. Les raons per les que va canviar eren les següents:

I had 4 reasons for abandoning the Conservatory and going to the Ateneo... the Hall was in the Plaza del Caudillo, the centre of Valencia, it was much bigger and nicer, it costed me nothing (instead of the usual 600 ptas.) and it did not amuse me anymore to tease the professors of the Conservatory.⁵⁵⁷

Programa de l'audició de 1955 a l'Ateneu Mercantil i fotografia de l'orquestra de violins dirigida per Mus.

⁵⁵⁷ MUS, Abel. *A life* p.179. Traducció.

Tenia 4 raons per abandonar el Conservatori i anar a l'Ateneu... La sala estava a la Plaça del Caudillo, al centre de València, era molt més gran i més bonica, no em costava res (en lloc dels habituals 600 pts.) i ja no em divertia més burlar-me dels professors del Conservatori.

Mus considerava que ja havia demostrat que era millor professor que els del Conservatori i per tant no tenia sentit continuar fent les audicions al saló d'aquest del Conservatori, que a més era més car i més petit que el nou espai on oferiria anualment les audicions.

Els èxits dels alumnes formats per Mus se succeïen un darrere l'altre, i la premsa valenciana no era aliena a això. A continuació es mostra un dels articles que parla de la important tasca docent que estava duent a terme Mus a la capital del Túria:

Con motivo de haberse ocupado recientemente la prensa local de este tema, creemos oportuno ampliarlo publicando esta estadística que resulta elocuente por sí misma y aleccionadora para los que cierto día no supieron ver ni aquilatar valores.

En el Conservatorio de Valencia el instrumento que más se cultiva es el piano, en cuyas asignaturas habrá posiblemente unos trescientos alumnos matriculados. Por dicha razón es frecuente que cada año salgan de dicho centro varios primeros premios de piano. Pero no ocurre lo mismo con la enseñanza de violín, que apenas cuenta con una docena de alumnos oficiales. Al ser tan escaso el número de alumnos matriculados no es fácil que salgan de dicho centro primeros premios de violín y, en efecto, en sesenta años que lleva nuestro Conservatorio de vida, tan sólo han sido concedidos veinticuatro, y la mayoría de ellos a alumnos libres que estudiaban con profesores que ejercían la enseñanza privada.

El profesor de violín que mayor número de primeros premios ha alcanzado es don Abel Mus, que en los últimos veinte años ha logrado ocho primeros premios, en los veinticuatro otorgados desde la fundación del citado Conservatorio. Este dato tan elocuentísimo bien merece se ventile, así como los nombres de los que los obtuvieron:

En 1934, lo consiguió el propio Abel Mus.

En 1935, Ramona Colomer

En 1936, Josefina Salvador.

En 1942, José Miñana.

En 1950, Laura Rodrigo.

En 1951, Eduardo Pascual.

En 1953, NO lo consiguió, por una imprudencia, Roberto Belda, quien a los pocos meses se desquitó alcanzando el premio de 25.000 pesetas concedido por la Excm. Diputación, que supone muchísimo más.

Y, finalmente, en 1955 lo ha conseguido Rosita Rovira.

¡Y pensar que este magnífico profesor, con su brillante historial de premios y su probada eficacia para la enseñanza, no está en nuestro Conservatorio por culpa de una “o” ¡... (Sí; de la letra “o”).

Lástima para nuestro primer centro de enseñanza musical... y vergüenza para los que le cerraron el paso, con malas artes.⁵⁵⁸

Com es pot observar la injustícia que es va dur a terme en els fets que s'han explicat anteriorment era coneguda per la premsa i, per tant, per tots els valencians.

Els èxits dels alumnes continuarien en els anys posteriors a la publicació d'aquesta notícia. El 1957 Miguel de la Fuente va guanyar el primer premi de violí i música de cambra, el 1958 Trinidad Parra el segon premi per unanimitat, el 1960 José Hernández Yago va guanyar el primer premi per unanimitat de violí i el de música de cambra i el 1964 Gerardo Mesado va guanyar el segon premi.

A l'esquerra, Mus junt a l'orquestra de l'audició de 1952. A la dreta junt a la seva filla Eva, el 1957, l'últim any que va realitzar una audició oficial a València.

---

⁵⁵⁸ *Revista Pentagrama*. València. Gener de 1956.

3.6. Acadèmia Musical d'Instruments de Corda d'Alcoi

El novembre de 1955, l'Ajuntament d'Alcoi va convocar un concurs-oposició per cobrir una plaça de professor de la recentment creada Acadèmia de Corda d'aquesta ciutat. Davant d'aquesta convocatòria, i després de veure els greus problemes que trobava a la ciutat on treballava i vivia, no va dubtar en presentar-se i va guanyar la plaça de professor de violí. El propòsit que tenia l'Acadèmia Musical d'Instruments de Corda d'Alcoi era el de perfeccionar els músics no professionals que composaven l'Orquestra Alcoiana.⁵⁵⁹ Les matrícules eren gratuïtes per tots els alumnes, ja que se'n feia càrrec l'Ajuntament. Així explicava Mus a les seves *Memòries* com va guanyar la plaça:

The Municipality of Alcoy, wanting to help its Symphonic Orchestra, decided to create a School of Music that would teach the future players of the Orchestra.

For doing this, they announced a competition to which could present all the Spaniards who would wished it, but nobody sent the necessary documents except I, and then I was appointed Director of the School without pain nor glory, as we say in Spain... this bettered my economic situation, thing that is never despicable.

In this School, I had a professor of solfeggio who prepared me the pupils until they could begin an instrument of bow, violin, alto, cello or counterbass... the first stone of the school had been put, I thought in converting this academy in a little Conservatory teaching all sorts of instruments for the Symphonic Orchestra of Alcoy.⁵⁶⁰

Per atendre el seu nou càrrec, Mus es desplaçava un cop a la setmana a Alcoi per fer classe als alumnes de l'Acadèmia, i a més seguia com a concertino a l'Orquestra de València, oferint concerts i recitals i amb el poc temps lliure que li quedava seguia impartint classes particulars a casa.

---

⁵⁵⁹ “Alcoy crea una academia para instrumentos de arco”. *Revista Pentagrama*. València. Gener de 1956.

⁵⁶⁰ MUS, Abel. *A life* p. 177. Traducció.

L'Ajuntament d'Alcoi, amb ganes d'ajudar a la seva Orquestra Simfònica, va decidir crear una Escola de Música per ensenyar als futurs membres de l'Orquestra.

Per fer això, es va anunciar un concurs podent presentar-se tots els espanyols que ho desitgessin, però ningú va enviar els documents necessaris, excepte jo, i així em van nomenar director de l'Escola sense pena ni glòria, com diem a Espanya... això millorava la meva situació econòmica, cosa que mai és menyspreable.

En aquesta escola, tenia un professor de solfeig que em preparava els alumnes fins que poguessin començar un instrument de corda: violí, viola, violoncel o contrabaix... havent posat la primera pedra de l'escola vaig pensar en convertir aquesta acadèmia en un petit Conservatori ensenyant tot els instruments per a l'Orquestra Simfònica d'Alcoi.

La primera audició d'aquesta nova "Academia Municipal de Instrumentos de Arco" es va celebrar l'1 de juliol de 1957 al Cercle Industrial d'Alcoi. En aquesta audició hi van participar vint violinistes i violistes de primer fins a sisè curs. Van interpretar obres individualment, acompanyats al piano per Rafael Casasepere així com obres de cambra i dues obres que van interpretar tots plegats. Aquesta audició va ser un èxit important, fins al punt que l'alcalde de la ciutat va notificar per escrit a Mus les felicitacions de part del consistori.

Programa de la primera audició a l'Academia Municipal de Instrumentos de Arco d'Alcoi, el 1957.

Dies abans de l'audició el musicòleg Ernesto Valor Calatayud li feia una entrevista a Mus al setmanari Ciudad de Alcoy. L'entrevista es centrava principalment en la seva vessant pedagògica. Es transcriuen a continuació els fragments més rellevants:

Desde que nuestro Ayuntamiento creó la Escuela de instrumentos de cuerda, figura esta destacada personalidad al frente de la misma.

Pero, ¿qué saben nuestros lectores de su funcionamiento? ¿A qué se debe el examen a realizar el 1ª de julio próximo? Estas y otras interioridades va a referirnos el señor Mus, que aceptó muy complacido nuestra pretensión informativa.

- *¿Qué nos dice de este examen?*
- *Yo le denomino audición. Porque- pongamos por caso- ¿de qué puede examinarse un alumno de primer curso? En cambio, presentándoles bajo este aspecto, puede apreciarse sin tanta severidad la marcha de sus progresos.*
- *¿Muchos alumnos?*
- *Veintitrés*
- *¿Predominando?*
- *Hombre, naturalmente*
- *¿Y señoritas?*
- *Sólo dos. Es una lástima que no se dediquen más.*
- *¿Abarca la academia?*
- *Violí y viola, porque...*
- *Continúe*
- *Cello y ontrabajo no les da por estudiar. ¡Qué vamos a hacer!*
- *¿Qué edad se exige?*
- *Ilimitada. Los hay de nueve años hasta sesenta.*
- *No se ría. Yo sólo exijo una cosa.*
- *¿Y es...?*
- *Vocación. Que sientan vocación. Sin eso...*
- *¿Costosa la formación de un violinista?*
- *Verá: lo normal son ocho años, más tres años de solfeo, aunque algunas veces encontramos verdaderas sorpresas. Hay discípulos que aprueban tres cursos en dos años.*
- *Así.*
- *¡Alto, alto! Lós últimos cursos son muy difíciles y requiere mucho estudio*
- *¿Todos pueden ser violinistas?*
- *Sinceramente, no.*
- *¿Por qué?*

- *Por la dificultad que el instrumento encierra. Afinación y percepción del ritmo, son la base fundamental. Quienes no lo vencen, se les aconseja cuelguen el arco. a la fuerza no conseguirían nada.*
  - *¿Qué beneficios reporta la Academia?*
  - *Uno, que es el primordial: nutrir la Orquesta Sinfónica Alcoyana de instrumentos de cuerda que tan falta está.*
  - *¿En la actualidad...?*
  - *Hombre, aun es prematura. Aunque ya alguno que pasa sus “fatigas” ante el atril. Rafael Casasempere, capitán de esta nave artística, ha puesto toda su inteligencia y esfuerzo por dotar a Alcoy de una buena orquesta, y los alcoyanos deben ayudarle.*
  - *¿Repercutirá fuera de aquí esta Academia?*
  - *Permítame objetarle que ya la ha tenido. Alicante desea crear una academia similar.*
  - *¿Qué normas existen?*
  - *Clase todos los lunes. Hay establecidas horas diferentes para mayor comodidad y compatibilidad en el trabajo o estudios escolares, prolongándose la jornada hasta casi las diez de la noche.*
  - *¿Requisitos indispensables?*
  - *Ser hijo o vecino de Alcoy, y tener nociones musicales cuyo certificado avala el director de la Orquesta Sinfónica.*
  - *¿Matrícula?*
  - *Totalmente gratuita. El ayuntamiento sólo desea que todos los que sientan vocación puedan satisfacer sus deseos.*
- Nada más. Muchas gracias y que cristalicen sus esfuerzos en pro del arte. Y ahora preguntamos: ¿calarán estas impresiones en la juventud alcoyana?*

D'aquesta extensa entrevista se'n poden extreure varies idees importants. Mus donava classes de tots els instruments de corda: violí, viola, violoncel i contrabaix. Ell es lamenta que no hi havia alumnes de violoncel i contrabaix però es pot entendre ja que ell era violinista i tot i ser instruments de la mateixa família requereixen una tècnica i uns coneixements diferents.

També crida l'atenció l'afirmació rotunda que hi havia una majoria d'alumnes homes, ja que quan impartia classes a València, la gran majoria d'alumnes eren noies i d'això no feia tant temps.

Les classes les feia els dilluns, però amb vint-i-tres alumnes resulta inimaginable que pogués atendre setmanalment a tots els alumnes de manera individual, per tant o bé feia classes col·lectives, o bé la periodicitat no era setmanal.

Per últim, cal destacar la forta aposta cultural que va fer l'Ajuntament d'Alcoi, ja que sufragava íntegrament les matrícules dels alumnes amb l'intenció de proporcionar-los un educació musical de qualitat i que el nivell de l'Orquestra Simfònica Alcoiana creixés i es convertís en una orquestra de referència.

Com era habitual, la premsa es va fer ressò de les audicions i de les novetats de l'Acadèmia Municipal. El 1958 Valor Calatayud va tornar a entrevistar a Mus al setmanari Ciudad. A continuació, es transcriuen els fragments referents a la seva vessant com a pedagog.

Y el deber nos llevó a la Casa de la Cultura el domingo por la mañana. Sabíamos que el director de la Academia Municipal de Instrumentos de Arco y eminente violinista, Abel Mus, había convocado a sus discípulos para perfilar la audición que, como broche final del curso 1958, ofrecerán públicamente esta tarde en el salón de actos del referido centro.

Es conveniente recordar que la citada Academia, regida por el profesor Mus, cuenta solamente dos años de vida, y que su primordial misión es la de nutrir de instrumentos de arco nuestra Orquesta Sinfónica.

- *Dicho esto, repare que la formación de un violinista exige un buen número de años y no pocas horas de estudio- ataja a este respecto el señor Mus. Hasta el sexto curso- prosigue- no se puede oír- en la verdadera acepción de la palabra- a un alumno tocar dicho instrumento. Hablemos de sus "pupilos"- inquiero.*
- *-Los hay- gente madura, claro- que de verdad estudian. Estos señores no tienen la pretensión de llegar a ser "concertistas", no; sólo desean ser útiles a la Orquesta. Otros, en cambio, creo que aún no calaron bien la importancia de estas clases. Importancia, repito, celosamente manifestada por el Ayuntamiento en aras del arte. Diga en honor del Municipio alcoyano, que es el único en España, que yo sepa, que atiende, de una manera totalmente gratuita para sus hijos y vecinos, una Academia de esta índole.*
- *¿Plantilla actual de la Academia?*

- *Veinte alumnos, estando abierta la matrícula en al Ayuntamiento para los que deseen formarse en ella.*
  - *¿Altas surgidas este año?*
  - *Cuatro. Dos viola, un cello y un contrabajo.*
  - *No está mal.*
  - *¿Qué quiere que le diga? Resulta un coeficiente pobre en relación con la inquietud artística que tiene esta ciudad.*
- (...)
- *¿Satisfecho de su faceta pedagógica?*
  - *Ya lo creo. Me siento orgulloso de ostentar en Valencia la cifra “récord” de alumnos que han obtenido el máximo galardón. De los 25 primeros premios que ha otorgado el Conservatorio valenciano en sus 75 años de vida, 9 de estos premios han sido para alumnos míos. Otra satisfacción grata de mi labor docente, es contar entre mis discípulos a Santiago Cervera: un violinista de 19 años que dará mucho que hablar. La Diputación Provincial de Valencia va a concederle una beca para ampliar sus estudios en el extranjero.⁵⁶¹*

Mus es mostrava satisfet de la tasca pedagògica que estava duent a terme tant a València com a Alcoi i destacava el fet que era el professor amb més alumnes premiats amb el premi extraordinari del Conservatori de València. Cal incidir en l'alumne que comenta al final de l'entrevista, Santiago Cervera ja que aquest violinista a qui Mus augurava un prometedor futur va ser el primer espanyol que va formar part com a membre titular de l'Orquestra Filharmònica de Berlín, durant l'etapa daurada de Karajan i Abbado.

Un altre alumne d'Abel que va arribar lluny va ser Emilio Mateu, alumne des de 1955 fins que va acabar els estudis a València, obtenint els premis Fenollosa de Violí i Fi de Carrera de Viola, seria viola solista de l'Orquestra simfònica del Gran Teatre del Liceu de Barcelona, de l'Orquestra de la RTVE i catedràtic del Real Conservatorio Superior de Madrid. Josefina Salvador, alumna de Mus als anys trenta, qui durant aquells anys seguia realitzant concerts per Europa amb les orquestres més importants del continent com l'Orquestra de la Suisse Romande de Ginebra, l'Orquestra de la RAI de Torino,

---

⁵⁶¹ VALOR CALATAYUD, E. “Ante la segunda audición de los alumnos de la Academia Municipal de Instrumentos de Arco”. *Ciudad. Semanario de Información, Arte y Letras*. 1 de juliol de 1958.

l'Orquesta Nacional de la Opera de Montecarlo,...⁵⁶² I així podríem enumerar un gran etcètera d'alumnes com Gerardo Mesado, Santiago Cantó, Laura Rodrigo,...

Mus va estar al capdavant d'aquesta acadèmia durant molt de temps i anualment va seguir celebrant l'audició d'alumnes que servia per mostrar els avenços dels alumnes així com per avaluar-los. Les audicions es realitzaven o bé a la Casa Municipal de Cultura o al Cercle Industrial d'Alcoi. Entre els pianistes que van acompanyar als alumnes en les audicions durant la dècada del 1960 hi ha Rafael Casasempere, Enrique Castro i Pilar Mompó. El 1956 un dels alumnes més destacats que va tenir Mus, Emilio Mateu es va incorporar al claustre com a professor assistent de violí i viola.⁵⁶³

El 9 de febrer de 1961, l'Ajuntament d'Alcoi, a proposta del seu alcalde Enrique Oltra Moltó, va crear l'Escuela Municipal de Bellas Artes i va fusionar l'Acadèmia Municipal d'Instrumentos d'Arc i l'Escola d'Arts i Oficis. Com a resultat de la fusió es van crear dues seccions: la de música per una banda i la de dibuix i pintura per l'altra.

L'any següent s'amplià el claustre incloent-hi professors de vent. Fernando de Mora impartia classes de clarinet, flauta, oboè, saxòfon i fagot i Antonio Mompeán feia trompeta, fiscorn, trompa, trombó, bombardí i tuba. Totes aquestes novetats anaven en la direcció que volia Mus, per convertir la seva acadèmia de corda en un petit conservatori.⁵⁶⁴ El 1969 la Secció de Música es va ampliar de nou i va incloure la dansa dins de les disciplines que s'impartien al centre.

Després de més de quinze anys anant setmanalment a Alcoi per impartir classes de tots els instruments de corda⁵⁶⁵, el 1972 quan es va desplaçar a Barcelona per treballar com a concertino de l'Orquesta Simfònica del Gran Teatre del Liceu, va deixar la Secció de Música de l'Escola Municipal de Belles Arts d'Alcoi, tot i que el relleu oficial al

---

⁵⁶² LÓPEZ-CHAVARRI ANDUJAR, Eduardo, DOMÉNECH PART, José. *100 años de la música valenciana 1878-1978*. Valencia, Caja de Ahorros de Valencia, 1978. p. 223.

⁵⁶³ PUCHOL, Fernando. "Emilio Mateu". *Hoja Oficial del lunes*. 17 de juliol de 1978. p. 40.

⁵⁶⁴ MUS, Abel. *A life* p. 197

⁵⁶⁵ L'actual director del Conservatori Professional d'Alcoi, Gregorio Casasempere Gisbert, recorda que en aquella època era habitual que un sol professor fes càrrec d'ensenyar tots els instruments de la família. Així doncs Mus impartia classes de violí, viola i violoncel, Fernando de Mora impartia tots els instruments de la família de vent fusta i Antonio Mompeán es feia càrrec dels instruments de vent metall.

capdavant de la institució no es va fer fins el 1976, quan el seu amic Gregorio Casasempere Juan⁵⁶⁶ es va convertir oficialment en el director. Pocs anys després el centre, que havia nascut el 1956 lligat a l'Orquestra Simfònica Alcoiana i recolzat per l'Ajuntament de la ciutat, es va convertir en el que avui és el Conservatori Professional de Música d'Alcoi.

---

⁵⁶⁶ SERRANO, Cristina. "Medio siglo de enseñanza musical en Alcoy". *Información.es* 30 de juliol de 2011. <http://www.diarioinformacion.com/alcoy/2011/06/30/medio-siglo-ensenanza-musical-alcoy/1143852.html> (Consulta 10 de gener de 2017)

3.7. Escola de Música al Caire

És interessant tornar uns pocs anys enrere per explicar un projecte per crear una escola de música a el Caire lligat a l'Orquestra Simfònica del Caire on Mus va jugar un paper important tot i que no va arribar a cristal·litzar-se.

A finals de 1962 Mus rep l'oferta, junt a set músics de l'Orquestra Municipal de València, d'anar a treballar durant un any a l'Orquestra Simfònica del Caire.⁵⁶⁷ Els responsables que van negociar amb aquests músics es van assabentar del prestigi que tenia Mus com a pedagog i van parlar amb ell per crear una escola de música al Caire amb l'objectiu que els alumnes de l'escola poguessin formar part de l'orquestra en un futur i no haver de recórrer a músics estrangers. Mus ho explicava de la següent manera:

*Sorprendido de que dichos señores, u otros, tuvieran que venir casi todos los años a Europa con su linterna en la mano, como Diógenes, a buscar a sus hombres, yo les propuse que dentro de la Orquesta misma se creara una Academia para que los músicos nativos se perfeccionaran; una Academia semejante a la Escuela Municipal de Alcoy, que yo dirigía y gracias a la cual Alcoy es el único pueblo de España que posee una Orquesta Sinfónica que actúa ininterrumpidamente desde su fundación. Con esta Academia gratuita, dentro de algunos años la Orquesta Nacional del Cairo sería realmente "NACIONAL" y resultaría menos cara. Mi idea les entusiasmó. Bastarían siete profesores, doblándonos los sueldos que ya teníamos en la Orquesta; es decir que yo tendría 130 libras más; pero todo aquello tendríamos que consultarlo con el Ministerio, porque el Cairo ya tenía su Conservatorio; pero ¿qué Conservatorio?*⁵⁶⁸

Mus va informar als dos representants del govern de la RAU (Repúbliques Àrabs Unides) que per crear l'escola serien necessaris set professors de l'orquestra, als quals se'ls hauria de doblar el sou que rebessin en l'orquestra però tot quedava pendent de l'aprovació del Ministeri. Amb aquestes ofertes el grup liderat per Mus va marxar a principis de 1963 a Egipte per treballar a l'orquestra.

---

⁵⁶⁷ Tots els detalls d'aquesta etapa estan explicats amb detall a l'apartat 2.3.2 de la vessant d'interpret d'aquesta tesi.

⁵⁶⁸ MUS Abel. *A life*. p. 199; MUS, Abel. "A la sombra de las piramides". *Burris-ana*. Boletín de la Asociación Borriana de Cultura. Núm. 136, p. 13-14, Burriana, 1973.

Un cop van arribar a Egipte, Mus es va interessar pel projecte educatiu que havia parlat amb Mohamed Abdoun (el representant del govern egipci que havia anat a València i que també era el gerent de l'Orquestra Simfònica del Caire) i es va adonar que obrir la nova escola seria més complicat del que semblava en un principi degut a motius polítics. Mus ho narrava així a les seves *Memòries*:

In Cairo, I was very interested in the creation of my Academy of Music Mr Abdoun and I spoke about in Valencia... we agreed that it could be installed in the very same Theater of the Opera... one or two rooms would be sufficient... but now Abdoun was rather evasive about it... he had to find difficulties that for some reason he hid to me but that I guessed of feared... our principal enemy in Cairo, in the teaching field was the National Conservatory and his Director, the composer and architect Mr. Khairat. Mr. Khairat was then finishing the construction of the National Conservatory which ground he had chosen to be quite near of the Pyramids, that se to say, at about 25 kms. from the centre of the city... it was so far, that I did not wonder that the pupils were scarce... there were plenty of professors, all going in taxis, but very few pupils taking the crowded buses... for this reason, and for others of personal prestige, Mr. Khairat did not like our idea of creation a small Conservatory in the same theatre, where the Orchestra rehearsed every day in the centre of the european quarter... to all this, let me add that Khairat and Abdoun, though public friends, were great enemies.⁵⁶⁹

---

⁵⁶⁹ MUS, Abel. *A life* p. 197 Traducció:

Al Caire, estava molt interessat en la creació de la meua Acadèmia de Música de la que el Sr. Abdoun i jo havíem parlat a València ... havíem acordat que podria ser instal·lat al mateix Teatre de l'Òpera ... una o dues habitacions serien suficients ... però ara Abdoun era bastant evasiu sobre aquest tema ... ell havia trobat dificultats que per alguna raó m'amagava però jo vaig descobrir el que em temia ... el nostre principal enemic al Caire, en el camp de l'ensenyament era el Conservatori Nacional i el seu director, el compositor i arquitecte Sr. Khairat.

El Sr. Khairat estava acabant en aquell moment la construcció del Conservatori Nacional, edificat molt a prop de les piràmides, és a dir, a uns 25 kms. del centre de la ciutat... era tan lluny, que no em sorprèn que els alumnes fossin escassos ... hi havia un munt de professors, tots anaven amb taxi, però molt pocs alumnes prenien els autobusos abarrotats de gent... per aquesta raó, i per altres de prestigi personal, al Sr. Khairat no li agradava la nostra idea de crear un petit conservatori al mateix teatre, on l'orquestra assajava tots els dies al centre del barri europeu... a tot això, permetin-me afegir que Khairat i Abdoun, encara que públicament eren amics, eren grans enemics.

Mohamed Khairat,⁵⁷⁰ director del Conservatori del Caire, havia venut un solar proper a les piràmides de Gizeh a l'Estat, aprofitant-se de amistats amb cercles de poder del Govern per construir el Conservatori. El centre acabat de construir l'any 1963, estava dotat de tot el necessari, però estava a 25 km. del centre de la ciutat, el que feia molt difícils l'arribada dels estudiants al citat conservatori i causa d'aquestes raons el Conservatori Nacional del Caire tenia molt pocs alumnes. Khairat i Abdoum encara que en públic aparentaven ser amics, eren grans enemics i això ho patiria Mus en pròpia pell.⁵⁷¹

La lectura de les Memòries del director José Ferriz reflecteix encara més el context d'enfrontament que patia Abdoum, de qui deia que *tenia moltes dificultats per a l'exercici del seu càrrec. El país estava molt polititzat pels països de l'est: ell no era de religió musulmana i aquests eren preferits per funcionaris de l'Estat.*⁵⁷²

Abdoum i Mus opinaven que la millor opció per situar l'Acadèmia era al mateix Teatre de l'Òpera. Segons el criteri de Mus, amb dues aules seria suficient per poder començar a treballar. Els avantatges que suposava la situació de l'acadèmia (situada al Barri europeu de la capital) respecte al Conservatori eren evidents ja Khairat no li va agradar la idea que hi hagués un "petit" conservatori que li pogués fer la competència. És per aquesta i altres raons que va decidir moure tots els fils possibles per fer naufragar el projecte de l'Acadèmia de Mus i Abdoum.

Abel Mus i José Ferriz, els principals fitxatges de la comitiva valenciana, van patir en les seves pròpies activitats musicals la pressió que suposava treballar entre dos polítics enfrontats. José Ferriz, com a director de l'Orquestra Simfònica del Caire, explicava que

---

⁵⁷⁰ Mus el recordava així en un article del *Buris-ana*:

Khairat era *un inteligente arquitecto que se las daba de compositor gracias a su profesor de Armonía y composición, que le hacía las obras que él firmaba. Era inteligente, astuto y todo eso*"

MUS Abel. *A life*. p. 199; MUS, Abel. "A la sombra de las piramides". *Buris-ana*. Boletín de la Asociación Borriana de Cultura. Núm. 136, p. 13-14, Burriana, 1973.

⁵⁷¹ MUS Abel. *A life*. p. 199; MUS, Abel. "A la sombra de las piramides". *Buris-ana*. Boletín de la Asociación Borriana de Cultura. Núm. 136, p. 13-14, Burriana, 1973.

⁵⁷² José Ferriz. *60 años de vida musical. Memorias*. Biblioteca de Música Valenciana. València, 2004. p. 217.

va haver de *defensar la "causa" del ja bon amic Saleh Abdoum*. Arriba encara més lluny en afirmar: *això és el que Abdoun esperava de mi: per una banda, jo aconseguia un èxit, i de l'altra, posava en evidència als seus hipòcrites rivals*.⁵⁷³

Finalment Mus no va poder crear el seu projecte educatiu al Caire i després d'un any a la capital egípcia va decidir tornar a València junt a la major part dels músics que havien anat. Mus explica que quan ja havia decidit tornar va rebre la notícia que Khairat s'havia suïcidat al no poder justificar els pressupostos davant del nou govern. Aquest fet deixava el camí lliure a Abdoun per poder crear l'escola de música al Teatre de l'Òpera però Mus ja havia decidit tornar amb la seva família i no va fer marxa enrere.⁵⁷⁴

Amb el seu retorn a casa, va reprendre la docència amb els seus alumnes de València i Alcoi i va continuar fins que el 1972 va marxar a Barcelona i no va poder mantenir la periodicitat que requerien els seus alumnes. Tot i no poder continuar amb la docència directa, Mus va mantenir el contacte amb molts dels seus alumnes i els va ajudar i orientar per poder assolir nous reptes professionals, un cop van acabar la seva etapa de formació.

---

⁵⁷³ Les cometes de "causa" són del propi Ferriz. *José Ferriz. 60 años de vida musical. Memorias*. Biblioteca de Música Valenciana. València, 2004. p. 218.

⁵⁷⁴ MUS Abel. *A life*. p. 199; MUS, Abel. "A la sombra de las piramides". *Buris-ana*. Boletín de la Asociación Borriana de Cultura. Núm. 136, p. 13-14, Burriana, 1973.

